

**National Library
of Sweden**

Denna bok digitaliserades på Kungl. biblioteket år 2013

**ARBETSPSYKOLOGISK
VERKSAMHET**

BETÄNKANDE

AV 1962 ÅRS ARBETSPSYKOLOGUTREDNING

Stockholm 1966

STATENS

OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1966

Kronologisk förteckning

1. Svensk ekonomi 1966—1970. Esselte. 294 s. Fi.
2. Export och import 1966—1970. Bilaga 1. Esselte. 92 s. Fi.
3. Yrkesutbildningen. Håkan Ohlssons boktryckeri, Lund. 586 s. E.
4. Ny myntserie. Beckman. 87 s. Fi.
5. Internationellt fredsforskningsinstitut i Sverige. Norstedt & Söner. 61 s. U.
6. Förenklad statsbidragsgivning till hälso- och sjukvården. Håkan Ohlssons boktryckeri, Lund. 157 s. S.
7. Utsökningsrätt IV. Esselte. 147 s. Ju.
8. Tillgången på arbetskraft 1960—1980. Bilaga 2. Esselte. 67 s. Fi.
9. Omsorger om psykiskt utvecklingshämmande. Esselte. 187 s. S.
10. Handelns arbetskrafts- och investeringsbehov fram till 1970. Esselte. 82 s. Fi.
11. Tygförvaltningens centrala organisation. Svenska Reproduktions AB. 164 s. Fö.
12. Renbetesmarkerna. Svenska Reproduktions AB. 273 s. + 1 kartbilaga. Jo.
13. Utvecklingstendenser inom undervisning, hälso- och sjukvård samt socialvård 1966—1970. Bilaga 6. Esselte. 51 s. Fi.
14. Ny hyreslagstiftning. Norstedt & Söner. 473 s. Ju.
15. Undersökning angående hyressplittringen. AB Kopia. 205 s. Ju.
16. Ny folkbokföringsförordning m.m. Esselte. 241 s. Fi.
17. Arbetspromemorior i författningsfrågan. Esselte. 94 s. Ju.
18. Strategi i väst och öst. Esselte. 173 s. Fö.
19. Statliga betänkanden 1961—1965. Kihlström. 170 s. Fi.
20. Decentralisering av naturalisationsärenden m. m. Norstedt & Söner. 50 s. Ju.
21. Oljebranschen. Esselte. 71 s. Fi.
22. Lagstiftning mot radiostörningar. Esselte. 91 s. H.
23. Markfrågan I. Norstedt & Söner. 330 s. Ju.
24. Markfrågan II. Bilagor. Norstedt & Söner. 231 s. Ju.
25. Sällskapsresor. Hægström. 229 s. H.
26. Bostadsärenden m. m. Esselte. 247 s. Jo.
27. Skeppsholmens framtida användning. Kihlström. 114 s. + 1 utviksblad. Fö.
28. Läkemedelsförmånen. Beckman. 228 s. S.
29. Atomansvarighet III. Norstedt & Söner. 391 s. Ju.
30. Den framtida jordbrukspolitik. A. Berlingska Boktryckeriet, Lund. 361 s. Jo.
31. Den framtida jordbrukspolitik. B. Esselte. 411 s. Jo.
32. Kommunerna och ungdomen. Esselte. 214 s. S.
33. Friluftslivet i Sverige. Del III. Anläggningar för det rörliga friluftslivet m. m. Svenska Reproduktions AB. 248 s. K.
34. Luftfartsverkets ekonomi och organisation. Esselte. 184 s. K.
35. Militärsjukvården. Esselte. 196 s. Fö.
36. Vägfraktavtalet I. Norstedt & Söner. 197 s. Ju.
37. De statliga undervisningssjukhusens organisation. Esselte. 132 s. S.
38. Utsökningsrätt V. Esselte. 81 s. Ju.
39. Lagstiftning om elektriska anläggningar. Esselte. 153 s. H.
40. Arbetspsykologisk verksamhet. Hægström. 116 s. E.

STATENS OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1966:40

Ecklesiastikdepartementet

ARBETSPSYKOLOGISK VERKSAMHET

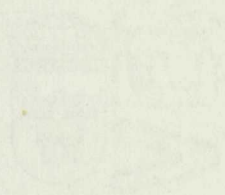
BETÄNKANDE

AV 1962 ÅRS ARBETSPSYKOLOGUTREDNING

IVAR HÆGGSTRÖMS TRYCKERI AB
STOCKHOLM 1966

STATENS OFFENTLIGA TRYCKERIET 1912

ARBETSSYNDIKATETS FÖRSTÄMME

ARBETSSYNDIKATETS VERKSAMHET

1912

ÅR 1912 ÅRS ARBETSSYNDIKATETS VERKSAMHET

ÅR 1912 ÅRS ARBETSSYNDIKATETS VERKSAMHET

Till

Herr Statsrådet och Chefen för Kungl. Ecklesiastikdepartementet

Den 2 november 1962 bemyndigade Kungl. Maj:t chefen för ecklesiastikdepartementet att tillkalla högst fem sakkunniga för att utreda frågan om den psykotekniska verksamhetens organisation och vissa därmed sammanhängande spörsmål. Med stöd av detta bemyndigande tillkallade departementschefen samma dag såsom sakkunniga ledamoten av riksdagens första kammare, TCO:s jurist Lennart Geijer, professorn Gösta Ekman, numera organisationsdirektören Elof Jerdenius, direktören Rolf Lahnhagen samt byråchefen Ejnar Neymark. Tillika uppdrogs åt Geijer att såsom ordförande leda de sakkunnigas arbete. Den 15 februari 1963 uppdrogs åt forskarassistenten vid Stockholms universitet filosofie licentiaten Bengt Gustavsson att tjänstgöra såsom sekreterare åt de sakkunniga. Den 25 juni 1964 entledigades Gustavsson på egen begäran. Den 9 september 1964 uppdrogs åt psykologen vid militärpsykologiska institutet filosofie licentiaten Elvy Johanson att tjänstgöra såsom sekreterare åt de sakkunniga.

De sakkunniga antog benämningen 1962 års arbetspsykologutredning.

Såsom experter hos utredningen tillkallades den 25 juni 1964 byråchefen Karl Janne Walck och byrådirektören Birger Sandestedt samt den 9 februari 1965 numera laboratorn Sigvard Rubenowitz att biträda i särskilda frågor.

Utredningen får härmed vördsamt överlämna sitt betänkande angående arbetspsykologisk verksamhet.

Särskilt yttrande har avgivits av ledamoten Lahnhagen.

Stockholm i juni 1966.

LENNART GEIJER

GÖSTA EKMAN

ROLF LAHNHAGEN

ELOF JERDENIUS

EJNAR NEYMARK

/Elvy Johanson

Herr Statsrådet och Chefen för Kungl. Färdtjänstdepartementet

Den 1 november 1965 berörande Kungl. Maj:ts befohl för verkställighetsutskottet att tillkalla högt för sakkunniga för att utreda frågan om den psykologiska verksamhetens organisation och viss annan sammanhängande verksamhet. Med hänsyn till den berörande tillkallade departementets sammanlagda sakkunniga följande av fördragets första kammare: ICO's förste chef, professor Gösta Erikman, nämnde organisationschefen Eloy Järdenius, chefen för Färdtjänst och för Färdtjänstkontoret i Örebro att dessa utredningar ska utarbetas av chefen Einar Nymark. Tillika uppräpades i Örebro att dessa utredningar ska utarbetas av nämnda utredningskommitté. Den 15 februari 1967 uppräpades i Färdtjänstkontoret att utredningarna ska utarbetas av chefen Einar Nymark. Tillika uppräpades i Örebro att dessa utredningar ska utarbetas av nämnda utredningskommitté. Den 25 juni 1964 erbjöds Gustavsson att göra besök i den 9 september 1964 uppräpades att psykologiska och psykiatiska förhållanden i Färdtjänstkontoret i Örebro utredas av nämnda utredningskommitté. Den 25 juni 1964 erbjöds Gustavsson att göra besök i den 9 september 1964 uppräpades att psykologiska och psykiatiska förhållanden i Färdtjänstkontoret i Örebro utredas av nämnda utredningskommitté.

Den sakkunniga utredningen utredde den 25 juni 1964 förhållanden i Färdtjänstkontoret i Örebro och förhållanden i Färdtjänstkontoret i Örebro. Den 9 september 1964 uppräpades att psykologiska och psykiatiska förhållanden i Färdtjänstkontoret i Örebro utredas av nämnda utredningskommitté. Den 25 juni 1964 erbjöds Gustavsson att göra besök i den 9 september 1964 uppräpades att psykologiska och psykiatiska förhållanden i Färdtjänstkontoret i Örebro utredas av nämnda utredningskommitté.

Utredningen för högt utredningskommitté utredde den 25 juni 1964 förhållanden i Färdtjänstkontoret i Örebro och förhållanden i Färdtjänstkontoret i Örebro. Den 9 september 1964 uppräpades att psykologiska och psykiatiska förhållanden i Färdtjänstkontoret i Örebro utredas av nämnda utredningskommitté.

LENNART OLIN
 GÖSTA ERIKMAN
 ELOJ JÄRDENIUS
 EINAR NYMARE
 ROFF JÄRHAGEN

Innehållsförteckning

Skrivelse till Herr Statsrådet och Chefen för Kungl. Ecklesiastikdepartementet	3
Kap. 1 Inledning	7
1.1. Utredningsuppdraget	7
1.2. Utredningsarbetet	8
1.3. Betänkandets disposition	9
Kap. 2 Arbetspsykologisk forskning och tillämpning	10
2.1. En historisk återblick på arbetspsykologins utveckling i Sverige . .	10
2.2. Den arbetspsykologiska forskningen	12
2.3. Några sammanfattande synpunkter	13
Kap. 3 Tillbakablick: tidigare utredningar rörande psykoteknisk verksamhet . .	15
3.1. Skolungdomens vägledning till utbildning och yrke (SOU 1945: 43)	15
3.2. Psykologutredningens förslag (SOU 1955: 11)	16
3.3. Remissyttranden över psykologutredningens förslag	18
3.4. Den s. k. Stockholmsutredningen	22
Kap. 4 Nuvarande arbetspsykologiska institut	24
4.1 Psykotekniska institutet vid Stockholms universitet	25
4.2 Psykotekniska institutet i Göteborg AB	30
4.3. Inst. för psykologisk-pedagogisk konsultverksamhet, IPPK, Uppsala	32
4.4. Personaladministrativa rådet, PA-rådet	33
4.5. Institutet för tillämpad psykologi AB, Saltsjöbaden	36
4.6. Militärpsykologiska institutet, MPI	36
4.7. Övrigt	38
4.8. Sammanfattning	39
Kap. 5 Fackpsykologisk utbildning och legitimation	42
5.1. Utbildning: nuläge	42
5.2. Universitetskanslersutredningens förslag	43
5.3. Remissyttranden över universitetskanslersutredningens förslag . . .	45
5.4. Universitetskanslersämbetets förslag	46
5.5. Legitimationsfrågan	46
Kap. 6 Tillgång på och behov av arbetspsykologer	48
6.1. Hittillsvarande tillgång på arbetspsykologer	48
6.2. Framtida behov av arbetspsykologer	49
6.3. Framtida tillgång på arbetspsykologer	50
Kap. 7 Handlingssekretess, tystnadsplikt m. m.	52
7.1. Handlingssekretess	52
7.2. Tystnadsplikt	53
7.3. Psykologiska prov	53
7.4. Sammanfattning	54

Kap. 8	Behov av anlags- och urvalsundersökningar samt av metodutveckling	55
8.1.	Arbetsmarknadsverkets behov	55
8.1.1	Yrkesvägledning	55
8.1.2	Arbetsvård	57
8.1.3	Omskolning m. m.	58
8.2.	Utbildningsanstalternas behov	58
8.2.1	Grundskolan	59
8.2.2	Gymnasiet och fackskolorna	60
8.2.3	Yrkesskolorna	61
8.2.4	Folkhögskolorna	61
8.2.5	Specialskolor	61
8.2.6	Övriga utbildningsanstalter	62
8.3.	Kriminalvårdens behov	64
8.4.	Socialvårdens behov	66
8.5.	Näringslivets behov	67
8.6.	Sammanfattning	69
Kap. 9	Utredningens förslag	71
9.1.	Allmän inledning	71
9.2.	Principförslag	75
9.3.	Verksamhetens förläggning	76
9.4.	Organisationsförslag i stort	77
9.5.	Den centrala instansen: arbetspsykologibyran	77
9.6.	Fältorganisationen	79
9.7.	Regionindelning	81
9.8.	Personalstat och kostnadsberäkningar	82
9.9.	Tidsplan	83
Kap. 10	Principer för finansieringen	84
10.1.	Tidigare utredningar	84
10.2.	Nuvarande förhållanden	84
10.2.	Finansieringsförslag	85
Kap. 11	Sammanfattning	88
	Särskilt yttrande av ledamoten Lahnghagen	92

BILAGOR

Bil. 1.	Stadgar för Stockholms Högskolas Psykotekniska Institut
Bil. 2.	Bestämmelser angående behörighet att utöva psykologyrket
Bil. 3.	Bestämmelser för yrkesmässig verksamhet för medlemmar av Sveriges Psykologförbund
Bil. 4.	Kungl. Arbetsmarknadsstyrelsens cirkulär. Psykotekniska anlagsundersökningar i samband med yrkesvägledning
Bil. 5.	Arbetspsykologiska undersökningar i samband med arbetsförmedling och arbetsvård i Danmark, Finland och Norge

KAPITEL 1

Inledning

1.1. Utredningsuppdraget

Direktiven för utredningens arbete framgår av chefens för ecklesiastikdepartementet anförande till statsrådsprotokollet den 2 november 1962. Departementschefen anför bl a följande.

»Med psykoteknisk verksamhet avses vanligen tillämpning av psykologiska forskningsresultat och undersökningsmetoder på praktiska problem, särskilt inom arbetslivet. Hit hör sålunda psykologiska anlags- och personlighetsundersökningar i samband med yrkesvägledning och urval av personal. Till denna verksamhet räknas även forskning och rådgivning rörande lämpligheten från psykologiska synpunkter av olika arbetsmetoder, arbetsredskap och arbetsbetingelser samt forskning rörande psykologiska faktorer bakom trafik- och arbetsolycksfall m. m. Däremot brukar psykologiens tillämpning på utbildnings- och uppfostringsfrågor betecknas som pedagogisk-psykologisk verksamhet och dess tillämpning i samband med psykiska missanpassnings- och sjukdomstillstånd som klinisk-psykologisk verksamhet. Gränserna mot dessa områden är emellertid, när det gäller de psykologiska arbetsuppgifternas art, ej alltid så markerade och uppdelningen mer eller mindre konventionell.

Den begärda utredningen rörande de psykotekniska institutens framtida ställning, arbetsuppgifter, organisation och finansiering bör nu komma till stånd. En sådan utredning bör ske genom särskilda sakkunniga. De sakkunniga bör emellertid inte begränsa utredningsarbetet till att avse endast de nuvarande instituten utan bör söka överblicka även övriga verksamhetsformer inom det arbetspsykologiska området och ställa olika organisationsmöjligheter i relation till vad som kan konstateras beträffande behovssidan.

Genom att de psykotekniska instituten hittills varit i viss mån organisatoriskt anknutna till universiteten i Stockholm och Göteborg

har den psykotekniska verksamheten i Sverige redan från början haft en betydelsefull förbindelse med den psykologiska forskningen och utbildningen. För den psykotekniska verksamheten har denna förbindelse inneburit gynnsamma betingelser såvitt gäller både metodfrågor och rekrytering av psykologiskt skolade medarbetare. Den organisatoriska anknytningen har otvivelaktigt varit av betydelse även för den akademiska forskningen och undervisningen. Den psykotekniska verksamheten har givit incitament och material till vetenskapliga undersökningar, och dess olika praktiska moment har varit en värdefull tillgång, när det gällt att ge exempelvis blivande arbetspsykologer lämplig praktik.

Det bör ankomma på utredningen att närmare klargöra, hur man i dagens läge och med hänsyn till den väntade utvecklingen på det arbetspsykologiska området bäst skall kunna tillgodose behovet av ett organiserat samarbete mellan forskningen, utbildningen och den tillämpade psykotekniska verksamheten. Därvid bör utredningen bl. a. beakta de förslag beträffande psykologernas praktiska utbildning, som professor Kjell Härnqvist fått universitetskanslerns uppdrag att utforma.

Samhällets behov av psykoteknisk verksamhet gör sig allt starkare gällande. Härtill bidrar åtskilliga omständigheter. Jag vill särskilt nämna den kraftiga ökningen av antalet ungdomar som önskar en kvalificerad fackutbildning, den vidgade insikten om betydelsen av ett förnuftigt yrkesval, det växande intresset för fortbildning, omskolning och andra former av vuxenutbildning samt slutligen den väsentligt ökade förståelsen för problem som rör personer, vilka på grund av fysiskt eller psykiskt arbetshinder eller social belastning har särskilda svårigheter att erhålla eller behålla ett förvärvsarbete. Behovet av psykoteknisk service i samband med yrkesvägledning och arbetsvård har emellertid endast delvis kunnat tillgodoses genom de nämnda två institutens försorg. För att öka möjligheterna har arbetsmarknadsstyrelsen under de senaste åren etablerat samarbete med de arbetspsyko-

logiska institutioner, som Personaladministrativa rådet efter hand upprättat i Malmö, Västerås, Umeå och Stockholm. Möjligheterna att få den hjälp, som yrkesvägledning och arbetsvård behöver från psykologiskt håll, är dock fortfarande alltför begränsade. Enligt vad som inhämtats från arbetsmarknadsstyrelsen kan för närvarande endast ca 3 % av samtliga arbetsvårdsfall och mindre än 1 % av samtliga yrkesvägledningsfall beredas möjlighet till psykoteknisk anlagsundersökning. Utredningen bör därför studera behovet av och förutsättningarna för en utökning av den psykotekniska verksamheten. Därvid bör även andra organisationsformer än universitetsanknutna institut övervägas. Det synes också angeläget att kravet på bättre geografisk spridning av den psykotekniska serviceverksamheten så långt möjligt tillgodoses. Möjligheten att inrätta psykotekniska filialavdelningar på vissa håll bör ägnas särskild uppmärksamhet. I detta sammanhang bör de sakkunniga lämpligen överväga vad som i organisatoriskt avseende kan göras för att få till stånd ett rationellt samarbete mellan dem som bedriver psykologisk konsultationsverksamhet och dem som svarar för yrkesvägledning, arbetsvård (även inom anstaltssektorn) och liknande verksamhet. Också när det gäller den konsultativa serviceverksamhetens organisation bör utredningen beakta frågan om samarbetet med de akademiska läroanstalterna för att tillgodose den psykologiska forskningens och utbildningens behov.

Ett viktigt spörsmål för de sakkunniga gäller finansieringen av den psykotekniska verksamheten. Under anslagen till Stockholms universitet: Avlöningar och Stockholms universitet: Materiel m. m. utgår nu statsbidrag till psykotekniska institutet i Stockholm. Bidraget, som avser kostnader i samband med utbildning och forskning, täcker huvudsakligen arvoden åt institutets föreståndare, en forskningspsykolog och en kontorist. Psykotekniska institutet i Göteborg har hittills icke åtnjutit något motsvarande stöd. En framställning härom föreligger. Den psykotekniska konsultationsverksamheten finansieras helt genom de medel, som klientavgifterna representerar. Dessa betalas i flertalet fall av arbetsmarknadsverket och andra statliga uppdragsgivare; den psykotekniska konsultationsverksamheten finansieras sålunda till stor del av statsmedel. Det bör ankomma på utredningen att verkställa de undersökningar som fordras för en klarare bedömning av hithörande frågor. Olika alternativ till lösning av finansie-

ringsproblemet bör övervägas. Härvid bör beaktas, att nuvarande finansieringssystem anses ha betydande fördelar. Å andra sidan är det tänkbart, att nya organisationsformer också kan öppna möjligheter för ett mera rationellt finansieringssystem.»

1.2. Utredningsarbetet

I enlighet med de i föregående avsnitt redovisade direktiven har utredningen i första hand sökt överblicka verksamheten inom det arbetspsykologiska området. På ett tidigt stadium stod det därvid klart att en allsidig utredning av hela det arbetspsykologiska fältet knappast kunde komma ifråga. Vi har därför funnit det nödvändigt att begränsa utredningsarbetet till huvuduppgifterna vid de nuvarande s. k. psykotekniska instituten, nämligen till anlags- och urvalsundersökningar samt metodutveckling i anslutning därtill. Vi har således icke i vår utredning inkluderat andra former av arbetspsykologisk verksamhet såsom organisationspsykologi, administrativ psykologi, bioteknologi, trafikpsykologi och marknadspsykologi. Vi är väl medvetna om angelägenheten av sistnämnda arbetspsykologiska uppgifter; dessa är emellertid av så heterogen karaktär och befinner sig i så snabb förändring att de sannolikt måste tillgodoses i en rad skilda sammanhang, medan de av oss behandlade psykologiska uppgifterna väl kan lösas inom ramen för en enhetlig organisation.

I samband med utredningsarbetet har studiebesök företagits vid de psykotekniska instituten i Stockholm och Göteborg. Studiebesök har också förekommit vid Personaladministrativa rådets filialinstitut i Malmö, Göteborg, Västerås och Umeå samt vid Institutet för psykologisk-pedagogisk konsultverksamhet i Uppsala; i samband med besöken på dessa orter besöktes länsarbetsnämnderna och information inhämtades om dessas samarbete med instituten. Studiebesök har därjämte företagits vid militärpsykologiska institutet och vid Insti-

tutet för tillämpad psykologi i Saltsjöbaden. I enlighet med direktiven har samråd med professor Härnqvist ägt rum.

Utredningen har — företrädesvis genom sin ordförande och sekreterare — varit i kontakt med offentlighetskommittén, centrala rehabiliteringsutredningen, 1962 års utredning angående sjuksköterskeutbildningen, 1964 års inskrivnings- och personalredovisningsutredning, kompetensutredningen, den delegation inom medicinalstyrelsen som på nordiska rådets förslag utreder psykologisk legitimation samt den kommitté som tillsatts av Svenska arbetsgivareföreningen för att utreda Personaladministrativa rådets framtida verksamhet.

Följande remissutlåtanden har avgivits: den 12 oktober 1964 till universitetskanslersämbetet angående professor Härnqvists utredning om »Utbildning av psykologer», den 8 januari 1965 till statsrådet och chefen för kungl. socialdepartementet angående »Sjuksköterskeutbildningen», den 25 januari 1965 till kungl. skolöverstyrelsen angående »Hjälpklasselavernas yrkesanpassning» samt den 15 oktober 1965 till nordiska kulturkommissionen angående »Nordisk efterutbildning av psykologer».

Vi har redan i början av vårt utredningsarbete uppmärksammat, att den trånga sektorn vid tillgodoseendet av samhällets behov av arbetspsykologisk serviceverksamhet utgörs av psykologbristen, i synnerhet bristen på psykologer med högre kompetens. Utredningen har den 11 december 1963 överlämnat en skrivelse i detta ärende till statsrådet och chefen för kungl. ecklesiastikdepartementet.

För att få en uppfattning om psykologisk undersökningsverksamhet i Danmark, Finland och Norge utsändes i mars 1965 genom arbetsmarknadsstyrelsens yrkesvägledningsbyrå en enkät till dessa länders ledamöter av nordiska arbetsmarknadsutskottets expertgrupp rörande yrkesvägled-

ningsfrågor. Enkätsvaren redovisas i bilaga 5.

1.3. Betänkandets disposition

Betänkandet inleds i kapitel 2 med en allmän översikt rörande arbetspsykologisk forskning och tillämpning författad av utredningens expert, laboratorn Sigvard Rubenowitz. I kapitel 3 summeras tidigare utredningar rörande den psykotekniska verksamheten. En redogörelse för de nuvarande arbetspsykologiska instituten och för verksamheten vid dessa lämnas i kapitel 4. Speciellt utförligt behandlas därvid det — vid sidan av militärpsykologiska institutet — för närvarande enda arbetspsykologiska institutet med statlig anknytning, det psykotekniska institutet vid Stockholms universitet. I denna redogörelse ingår ett avsnitt beträffande organisations- och finansieringsfrågor, vilket sammanställts av utredningens expert, byrådirektör Birger Sandstedt. Kapitel 4 innehåller också en kartläggning av de undersökningar av skilda slag som under senare år utförts vid de arbetspsykologiska instituten i landet.

I kapitlen 5 och 6 lämnas en redogörelse för psykologisk utbildning och legitimation respektive tillgång på yrkesverksamma psykologer. Synpunkter på handlingssekretess och tystnadsplikt, frågor som hör intimt samman med psykologisk verksamhet, lämnas i kapitel 7.

I kapitel 8 kartläggs behovet av psykologiska anlags- och urvalsundersökningar samt metodutveckling i anslutning härtill. Behovet avser början av 1970-talet. Framkomna behov av undersökningsverksamhet ställs i relation till de arbetspsykologiska institutens kapacitet i detta avseende under år 1964.

Kapitel 9 innehåller utredningens förslag. Kapitel 10 behandlar finansieringsfrågor.

Arbetspsykologisk forskning och tillämpning

2.1. En historisk återblick på arbetspsykologins utveckling i Sverige

Den arbetspsykologiska forskningen har i vårt land i väsentlig grad vuxit fram och utvecklats ur de olika tillämpningsområden, inom vilka man efter hand funnit arbetspsykologisk metodik fruktbringande.

Tidigast kan vi spåra en sådan forskning och tillämpning till 20-talet, då enstaka arbetspsykologer utarbetade och prövade arbetsanalyismetoder och test i samband med personurval inom industrin. Arbete av konsultativ och företagspsykologisk art inom det enskilda näringslivet har alltsedan dess kommit att sysselsätta en betydande del av de yrkesverksamma arbetspsykologerna i landet.

Under en lång följd av år, fram till mitten av 50-talet, var psykologernas företagsanknutna insatser inom industri och förvaltning huvudsakligen begränsade till testning i samband med urval, och det forsknings- och utvecklingsarbete som bedrevs var relativt ensidigt inriktat på att utveckla och pröva ut olika typer av urvalsprov.

Medan den arbetspsykologiska forskningen i industriell miljö sålunda fram till 50-talet var sparsamt representerad, har man under det senaste årtiondet kunnat finna en kraftigt intensifierad tillämpnings- och forskningsaktivitet. Ett flertal faktorer torde ha samverkat till denna utveckling. Den från näringslivets synpunkt kanske mest väsentliga har varit den industriella strukturomvandlingen i vårt land under efterkrigstiden, som kommit att ställa allt

större krav på den personella produktionsfaktorn och som därför accentuerat behovet av arbetsvetenskapliga metoder för urval till allt mer specialiserade arbetsuppgifter och utbildningsvägar. En annan bidragande faktor till behovet av mer arbetspsykologi inom näringslivet ligger i den gradvis förändrade synen på arbetsplatsens samarbetsproblem, som kommit att återverka på hela det personaladministrativa fältet och ställt allt större krav på exempelvis urval och utbildning av ledare på olika nivåer, på företagets ansvar för personalutvecklingen och på den interna informationen, för att bara nämna några områden.

Arbetspsykologerna skulle emellertid knappast ha kunnat vara i stånd att göra någon mera betydande insats inom dessa olika områden om de inte varit beredda att komplettera sina ofta något snävt individualpsykologiskt präglade fackkunskaper med en realistisk och konkret kunskap om näringslivet, dess yrken, arbetsuppgifter och normer. Den vidare syn på samspelet mellan individen och miljön, som arbetspsykologerna under det senaste årtiondet börjat tillägna sig, har möjliggjort för dem att ej endast fungera som test- och urvalsspecialister utan som arbetspsykologiska experter inom hela det personaladministrativa fältet, inte minst inom områdena administration och organisation.

Av väsentlig betydelse för den arbetsvetenskapliga forskningen och tillämpningen var vidare tillkomsten av psykotekniska institut i Stockholm och Göteborg under 40-talet och inte minst Personaladministrativa rådet under 50-talet.

Hittills har bland arbetspsykologiska tillämpningsområden de mera företagsanknutna aktiviteterna berörts. Vid sidan av sådant arbete av företagspsykologisk natur utvecklades i slutet av 30-talet och början av 40-talet det andra större tillämpningsområdet, nämligen anlagsundersökningar för yrkesvägledning och arbetsvård.

Sådan psykologisk undersökningsmetodik som underlag för rådgivning i samband med yrkesvägledning och arbetsvård började användas i relativt blygsam skala i början av 40-talet av de då nyetablerade psykotekniska instituten. Även vid de psykologiska institutionerna i Uppsala och Lund samt vid det privata institutet för tillämpad psykologi i Saltsjöbaden, började man i mycket begränsad skala utföra anlagsundersökningar. Även om under senare år de psykotekniska instituten i allt större omfattning börjat åtaga sig arbetspsykologiska uppdrag av annat slag än anlagsundersökningar, har tyngdpunkten i institutens hittillsvarande verksamhet i väsentlig grad legat på yrkesvägledningens och arbetsvårdens områden.

Huvudavvärdaren har alltifrån begynnelsen varit arbetsmarknadsverket, vars efterfrågan, tillsammans med efterfrågan från andra offentliga organ, från privata företag och från enskilda personer, ständigt varit större än institutens samlade kapacitet. Vid slutet av 50-talet började därför Personaladministrativa rådet, vid sidan av sin övriga arbetspsykologiska konsultativa service, åtaga sig yrkesväglednings- och arbetsvårdsfall, och svarar nu för det största antalet undersökningar. I början av 60-talet har tillkommit ytterligare ett institut som åtar sig testning och rådgivning i samband med yrkesvägledning och arbetsvård, nämligen Institutet för psykologisk-pedagogisk konsultverksamhet, vilket har personalanknytning till pedagogiska institutionen vid Uppsala universitet.

Vid sidan av företagspsykologi och an-

lagsundersökning kan militärpsykologi betraktas som ett självständigt arbetspsykologiskt tillämpningsområde, även om den urvalsmetodik som kommer till användning i stor utsträckning är analog med företagspsykologins. All militärpsykologisk tillämpning och forskning inom försvaret utföres vid militärpsykologiska institutet (MPI), som är krigsmaktens centrala organ för militärt inriktad psykologisk, pedagogisk och sociologisk forskning. Om man ser till antalet undersökta per år och i vissa avseenden även när det gäller den metodologiska forskningen, spelar MPI en betydande roll bland landets arbetspsykologiska institutioner.

Bland övriga tillämpningsområden, där det i viss utsträckning ställs krav på arbetspsykologisk expertis, kan nämnas ergonomi, trafikforskning, olycksfallsforskning samt marknads- och reklamforskning. Inom samtliga dessa områden arbetar sedan några år ett flertal arbetspsykologer.

Som tidigare nämnts har den arbetspsykologiska forskningen i hög grad vuxit fram parallellt med tillämpningen. Inom få områden av psykologin torde tillämpningen ha givit incitament till forskning i sådan utsträckning som varit fallet inom arbetspsykologin. Fram till 50-talet, då arbetspsykologin i stor utsträckning var liktydig med urvalstestning och i viss mån med anlagsundersökning, inriktades den arbetspsykologiska forskningen, eller kanske mindre pretentiöst uttryckt det arbetspsykologiska utvecklingsarbetet, huvudsakligen på standardisering och utprovning av test. Orsakerna till den relativt blygsamma forskningsaktiviteten fram till 50-talet är många. De få psykologer som då ägnade sig åt arbetspsykologiskt utvecklingsarbete var oftast samtidigt lärare vid universiteten och splittrade mellan undervisningsbördan och forskningen. Det rådde vidare genomgående brist på kvalificerade assistenter. Därtill kom ekonomiska svårigheter; de olika forskningsråden hade utom-

ordentligt blygsamma medel att ställa till förfogande. Slutligen intog samhälle och näringsliv ofta en mycket reserverad hållning till den arbetspsykologiska forskningen. I beaktande av alla dessa återhållande faktorer framstår de arbetspsykologiska pionjärernas banbrytande insats som desto mer beundransvärd.

2.2. Den arbetspsykologiska forskningen

Personaladministrativa rådets tillkomst 1952 kan i vissa avseenden anses ha inlet en ny epok i den arbetspsykologiska forskningen. Dels grundades härvid för första gången en forskningsfond, direkt avsedd att befrämja arbetsvetenskaplig forskning i landet, dels var rådet genom sin sammansättning väl ägnat att skapa en positiv attityd från arbetsmarknadens huvudorganisationer till arbetsvetenskaplig forskning. Av stor betydelse för det positiva mottagandet av rådets forskningsinsats har sannolikt varit att man redan från början sökt inrikta sig på väsentliga problemställningar i samhälle och arbetsliv, inte minst forskning på försummade gränsområden och på tvärvetenskaplig forskning. Att Personaladministrativa rådet, vid sidan av sin funktion som forskningsråd, också upprättat ett konsulterande organ, avsett att hjälpa näringslivet att tillgodogöra sig och tillämpa den praktiska forskningens rön, har sannolikt också i hög grad bidragit till att göra forskarna uppmärksamma på sådana problem av arbetspsykologisk och personaladministrativ natur, som av avnämarna upplevs som väsentliga. En ständig hämsko på den arbetsvetenskapliga forskningen har varit bristen på kvalificerade forskare som tillika med en gedigen psykologisk grundutbildning också haft en sådan kännedom om hur samhället fungerar, att de kunnat inrikta sin forskning på väsentliga problem och planera den på ett realistiskt sätt. En viss ljusning i läget har under se-

nare år kunnat skönjas. Genom att ett förhållandevis stort antal psykologer med god grundutbildning under årens lopp arbetat som arbetspsykologiska konsulter och på så sätt tillägnat sig den nödvändiga kännedomen om näringslivet, och därefter knutits till universiteten som lärare och forskare, har landet börjat tillföras en även internationellt sett relativt betydande arbetspsykologisk forskarpotential.

Arbetspsykologisk forskning bedrivs sålunda numera i stor utsträckning vid våra universitet och högskolor. Vid avdelningen för tillämpad psykologi vid Stockholms universitets psykologiska institution finns en särskild sektion för arbetspsykologi. År 1965 arbetade där ett 15-tal licentiander med avhandlingar av arbetsvetenskaplig karaktär med bland annat differentialpsykologisk, socialpsykologisk, arbetsanalytisk och psykoteknologisk inriktning. Arbetet vid den arbetspsykologiska sektionen sker i intim samverkan med psykotekniska institutet, och flertalet undersökningar bygger på material från institutets fältverksamhet.

En liknande forskningsaktivitet pågår vid Göteborgs universitets psykologiska institution. Denna forskning är i viss utsträckning knuten till Göteborgs psykotekniska institut och till handelshögskolans personaladministrativa avdelning, som upprättats 1963 och bedriver forskning med direkt arbetspsykologisk inriktning, exempelvis attitydundersökningar bland testade, valideringar av prognosmetoder samt arbets- och kriterieanalyser.

Vid Uppsala universitets psykologiska institution har man huvudsakligen inriktat sig på ett av områdena inom arbetspsykologin, teknisk psykologi, speciellt i trafikpsykologisk tillämpning, även om enstaka till institutionen knutna forskare ägnat sig åt mera traditionella arbetspsykologiska forskningsfält.

Vid psykologiska institutionen vid Lunds universitet har under senare år på den

arbetspsykologiska sidan ett nära samarbete med Personaladministrativa rådets malmöavdelning etablerats såväl vad gäller undervisning som forskning.

Även vid de pedagogiska institutionerna har man under de senaste åren börjat intressera sig för arbetslivsproblematiken. Det ökade intresset från institutionschefernas och övriga forskares sida att betrakta arbetslivet som ett område för pedagogisk forskning har redan resulterat i en betydande forskningsaktivitet exempelvis rörande yrkesval, arbets- och utbildningskrav, men också rörande sådana traditionellt psykologiska forskningsfält som urvalsmetoder vid rekrytering, omplacering, befordran och utbildning.

I och med att man under 50-talet i allt högre grad börjat uppmärksamma själva arbetsmiljöns betydelse för den enskildes arbetsanpassning och kapacitetsutnyttjande, har den mera socialpsykologiskt och personaladministrativt inriktade forskningen kommit allt närmare den mera individualpsykologiskt centrerade forskningen. Därför kan en stor del av den forskning, som utföres vid de sociologiska institutionerna vid universiteten och i personaladministrationen närstående ämnen vid handelshögskolorna och de tekniska högskolorna betraktas som arbetspsykologisk.

Forskningsaktiviteten i sociologi på det arbetsvetenskapliga området är emellertid kvantitativt sett för närvarande betydligt lägre än i psykologi och pedagogik. De problem man huvudsakligen givit sig i kast med har berört arbetsanpassningen, personaladministrativa aspekter på produktiviteten, yrkesbyte och yrkesrörlighet, social rörlighet, personalledning och den kvinnliga arbetskraften.

Vid handelshögskolan i Stockholm har man på det personaladministrativa området i anknytning till Företagsekonomiska forskningsinstitutet (FFI) främst sökt belysa frågeställningar med anknytning till organisationsteori, ledarskap och företags-

organisation samt automationens effekter i olika avseenden.

Även vid handelshögskolan i Göteborg bedrivs, som tidigare nämnts, en betydande arbetsvetenskaplig forskning.

Vid tekniska högskolan i Stockholm, slutligen, där det finns en speciell lärarbefattning i arbetspsykologi och arbetsledning, har man huvudsakligen inriktat forskningen på att belysa arbetsledarnas ställning, rekrytering och utbildning och speciellt gått in på arbetsledningsproblematiken inom husbyggnadsindustrin.

2.3. Några sammanfattande synpunkter

Av det ovan sagda torde ha framgått att under senare år en allt mer markerad trend mot en utbyggnad av den arbetsvetenskapliga forskningen vid universitet och högskolor kunnat förmärkas. Att i några få huvudrubriker söka sammanfatta de olika forskningsprojekten är vanskligt på grund av det vida fält inom vilket man arbetar. Några typer av forskningsprojekt framträder emellertid med speciellt hög frekvens. Till dessa kan räknas teststandardiseringar, valideringar av urvalsinstrument vid gallring av sökande till olika yrken och utbildningslinjer, valideringar av metoder för urval av ledare på olika nivåer, analys av arbetsledningens problem, analys av problem sammanhängande med trivsel och anpassning på arbetsplatsen, personalomsättningens problem samt human engineering.

Den vetenskapliga standarden på forskningsrapporterna kan betraktas som god och har i internationella sammanhang allt mer kommit att uppmärksammas.

Vad man möjligen skulle vilja efterlysa vore någon form av samplanering mellan de olika forskningsinstitutionernas aktiviteter, så att landets resurser av forskare och medel bättre bleve utnyttjade. Bristen på samplanering och den ofta ytterst bristfälliga kommunikationen av

forskningsrön institutioner emellan leder inte sällan till att liknande arbete samtidigt bedrivs på två eller flera ställen. Sådant dubbelarbete har kunnat noteras främst vid standardisering och validering av test och urvalssystem och vid standardisering av frågeformulär och attitydmätningens instrument. Det har exempelvis inträffat, att man på fyra olika institutioner lagt ner omfattande arbete på att för svenska förhållanden standardisera och utpröva ett visst amerikanskt test. En av orsakerna till detta extensiva utnyttjande av landets knappa tillgångar på psykologer och medel är sannolikt att finna i det förhållandet, att flertalet institutioner är affärsdrivande och betraktar testinstrument och normer som viktiga konkurrensmedel, i vilka betydande belopp investerats.

Slutligen bör uppmärksamhet fästas på ett för den föreliggande utredningen väsentligt fält, som i relativt ringa grad belysts forskningsmässigt, nämligen testning och

undersökningsmetodik i samband med vägledning vid studie- och yrkesval. Orsaken till att detta område synes försummat är sannolikt främst att finna på det praktiskt-administrativa planet. Det rör sig inte här om stora och likartade grupper, som hålls samlade och tillgängliga för efterkontroller efter undersökningarna, utan om ett stort antal individer, som är spridda över hela landet och för vilka det är svårt att finna jämförbara mått på yrkesframgång eller arbetsanpassning. Efterkontroller avseende denna kategori blir därför icke blott statistiskt intrikata utan också synnerligen tids- och kostnadskrävande. Trots detta framstår en väl planerad och samlad forskning på yrkesvägledningens område som något av det mest angelägna inom arbetspsykologin, liksom också ett bättre erfarenhetsutbyte och en bättre samordning på det hela taget av den betydande arbetsvetenskapliga forskningen i landet.

KAPITEL 3

Tillbakablick: tidigare utredningar rörande
psykoteknisk verksamhet

Den första statliga utredning, som berörde s. k. psykoteknisk verksamhet, var 1940 års skolutredning. I en av de delutredningar, som gjordes på uppdrag av skolutredningen, *Skolungdomens vägledning till utbildning och yrke* (SOU 1945:43), finns ett avsnitt om psykotekniska undersökningsmetoder, vilket avsnitt skall refereras i detta kapitel. I psykologutredningens betänkande, *Psykologisk utbildning och forskning* (SOU 1955:11), lämnas en redogörelse för de år 1955 existerande instituten och ett förslag om institutens framtida organisation och finansiering. Detta förslag, som varit föremål för sedvanlig remissgranskning men ej lett till några åtgärder, skall här refereras liksom hithörande remissyttranden. År 1960 gjordes en utredning på uppdrag av Stockholms universitet rörande det psykotekniska institutets i Stockholm organisation och arbetsuppgifter, den s. k. *Stockholmsutredningen*. Även denna utredning redovisas här nedan.

3.1. Skolungdomens vägledning till utbildning och yrke (SOU 1945: 43)

SOU 1945:43 utgör bilaga V till 1940 års skolutrednings betänkanden och utredningar. Den är författad av numera byråchefen vid arbetsmarknadsstyrelsen Ejnar Neymark.

I denna utredning ingår ett avsnitt om yrkesvägledningsmetodik, vilket bland annat behandlar psykotekniska undersökningsmetoder. I Stockholm hade i början av 1940-talet upprättats ett psykotekniskt

institut med anslutning till Stockholms högskola och inom psykologiska institutionen vid dåvarande Göteborgs högskola diskuterades igångsättande av ett psykotekniskt institut. Även vid de psykologiska institutionerna i Uppsala och Lund fanns viss inriktning på psykotekniska arbetsuppgifter. I övrigt fanns ett mindre, privat institut i Stockholm, vilket åtnjöt kommunalt bidrag.

I utredningen föreslås att psykotekniska metoder borde tillämpas vid yrkesvägledning av skolungdom. Psykotekniska metoder som hjälp vid yrkesvägledning även av äldre berörs parentetiskt. Enligt utredningsmannens förslag borde i första hand »praktisk-psykologiska» institut av ungefär samma slag som Stockholmsinstitutet upprättas också i Göteborg, Uppsala och Lund. Förslaget sammanfattas sålunda (s. 160–162):

»Samtliga fyra institut skulle givetvis inte bara ägna sig åt den med de individuella anlagsundersökningarna förbundna praktiska verksamheten utan också i relativt stor utsträckning bedriva praktisk-psykologisk forskning och framförallt beträffande de metodologiska problemen. Samtidigt skulle de även kunna fungera som utbildningsanstalterna par préférence för den erforderliga staben av kvalificerade psykotekniker, liksom också för vissa andra kategorier av »praktiska psykologer».

Vad som emellertid också skulle behövas — och speciellt i början — det vore ett centralt organ, *en statlig nämnd* eller kommitté, som skulle kunna åvägbringa en rationell arbetsfördelning beträffande de metodologiska forskningsuppgifterna, taga initiativ till nya åtgärder, sovra och sammanjämka de olika erfarenheterna och överhuvudtaget utgöra ett

sakkunnigt forum för diskussionen kring alla praktiska och teoretiska frågor i samband med den psykotekniska verksamheten. Denna centrala, samordnande och kontrollerande »Psykotekniska nämnd» kan eventuellt tänkas uppdelad på tvenne sektioner, den ena för frågor i samband med de psykotekniska prov, som avse att gagna skolans och arbetsförmedlingens yrkesvägledande verksamhet, den andra för frågor i samband med de prov, som avse att rationalisera gallringen av sökande till olika företag och yrkesutbildningsanstalter. Den förstnämnda sektionen, vilken är av mest intresse i detta sammanhang, bör lämpligen vara sammansatt av representanter för den till universitet och högskolor knutna praktisk-psykologiska forskningen och verksamheten, för psykologisk-pedagogiska institutet samt för yrkesvägledningens centrala ledning (SAK och skolöverstyrelsen).

Upprättandet av ovannämnda statliga eller statsunderstödda praktisk-psykologiska institut vid samtliga universitets och högskolors psykologiska institutioner och inrättandet av en central »Psykoteknisk nämnd» av ovan skisserat slag skulle lämpligen kunna bli första etappen i organisationsarbetet på detta område. Förrän denna etapp är avslarad, torde man svårigen kunna nå längre i utvecklingen — detta inte minst med hänsyn till att det under denna första etapp (som kan ta flera år att avklara) måste bli fråga om att lägga en stabil grund för den fortsatta utvecklingen genom att utexperimentera och säkerställa olika metoder och samarbetsformer samt utvälja och utbilda de personer, som skola ansvara för den nya verksamheten.

Hur man sedan skall tänka sig den fortsatta utvecklingen på detta område, är svårt att närmare ange. Kanske skulle man kunna tänka sig smärre psykotekniska avdelningar inrättade vid samtliga de länscentraler för ungdomsförmedling och yrkesvägledning, som inte genom nyssnämnda fyra institut blivit tillgodosedda med psykoteknisk sakkunskap. Ifrågavarande avdelningar, som i flertalet fall kanske skulle kunna skötas av en eller ett par dugliga psykotekniker, skulle uteslutande syssla med anlagsdiagnostiska prov och inte som de självständiga instituten ha diverse andra uppgifter. De skulle närmast betraktas som en särskild avdelning av resp. ungdomsförmedlings- och yrkesvägledningscentral och förvaltningstekniskt vara helt fristående från de praktisk-psykologiska instituten. Från dessa senare skulle de däremot kunna få de tekniska råd och anvisningar, eventuellt också det arbets-

material och den tekniska utrustning, som de behöva för sin verksamhet. Därvid bör givetvis dock den till yrkesvägledningens centrala instans knutna psykologiska expertisen — — — få säga sitt ord.

Inte ens med dylika filialavdelningar kommer organisationen emellertid att kunna övervinna de stora avstånd, som man har att räkna med i ett flertal län. I den mån skolan kan åtaga sig att applicera vissa test — — — kommer detta givetvis att i viss mån vidga verksamhetsområdet. I viss utsträckning kan man måhända även tänka sig anordna ambulerande verksamhet i stil med t. ex. den verksamhet, som bedrivs av institutet i Randers på Jylland. Dessutom får man väl förutsätta, att det allmänna hjälper till att betala resekostnaderna m. m. för sådana avlägset boende ungdomar, som enligt yrkesvägledarnas uppfattning i hög grad behöva undersökas psykotekniskt men som sakna ekonomiska resurser.»

I utredningen berörs i övrigt också vilka som borde genomgå psykotekniska undersökningar, varvid förordas sådana kategorier, som från anlagsdiagnostisk synpunkt erbjuder speciella svårigheter.

3.2. Psykologutredningens förslag (SOU 1955: 11)

Den del av betänkandet, som bär rubriken »Psykotekniska institut», inleds med en redogörelse för de då existerande psykotekniska instituten. Det konstateras, att sådana institut fanns i Stockholm och Göteborg samt att psykoteknisk verksamhet dessutom bedrevs i anslutning till universiteten i Uppsala och Lund. En redogörelse lämnas för de båda nämnda institutens tillkomst och syfte, för deras organisation och finansiering samt för deras arbetsuppgifter och dittillsvarande verksamhet. Rörande verksamheten påvisas att tyngdpunkten legat på utformandet och tillämpningen av psykologiska anlagsundersökningar inom yrkesvägledningens och arbetsvårdens område. Största delen av uppdragen hade kommit från arbetsmarknadsstyrelsen underställda organ. Utred-

ningen anser, att en utbyggnad av resurserna för denna verksamhet, liksom för en utvidgad forskning och utbildning, borde komma till stånd, samt att därvid behovet av verksamhetens decentralisering borde beaktas. Nya institut borde därför upprättas i Uppsala och Lund samt i Norrland, förslagsvis i Umeå. Arbetsmarknadsverkets behov uppskattas (s. 113) med »en synnerligen försiktig beräkning — med 1 % av yrkesväglednings- och 5 % av arbetsvårdsklientelet — till ca 1800 fall per år».

Efter konstaterande att de psykotekniska instituten i Stockholm och Göteborg närmast hade karaktären av fristående institut framlägges fyra olika alternativ med avseende på de psykotekniska institutens framtida ställning (s. 118):

- I. Särskilda universitets- och högskoleinstitut för psykoteknik (i huvudsak nuvarande instituts ställning).
- II. Psykotekniska underavdelningar till de psykologiska instituten [institutionerna] vid universitet och högskolor.
- III. Fristående statliga psykotekniska institut.
- IV. Fristående kommunala psykotekniska institut.»

Utredningen, som finner varje alternativ förenat med såväl fördelar som nackdelar, stannar för alternativ III, dvs. att instituten borde få ställning av fristående statliga institut. Sammanfattningsvis sägs (s. 120—121):

»Den föregående diskussionen synes visa, att å ena sidan konsultationsverksamhetens, å andra sidan utbildningens och i någon mån forskningens synpunkter ej så väl kan tillgodoses samtidigt i något av alternativen. Med hänsyn till konsultationsverksamheten är från universiteten fristående institut att föredra, med hänsyn till verksamheten i övrigt är en anknytning till universiteten i varje fall mera förmånlig än de helt fristående instituten. För ett eventuellt norrlandsinstitut är som nämnts än så länge endast III och IV aktuella. När det gäller universitetsstädernas institut, bör med hänsyn till finansieringssynpunkterna i viss mån relationen mellan de olika verksam-

hetsgrenarnas andelar i institutets kostnader få påverka valet mellan alternativen. I nuläget dominerar både i Stockholm och Göteborg konsultationsverksamhetens andel på ett markerat sätt. Sannolikt blir detta fallet även i fortsättningen, och samma utveckling torde vara att emotse i Uppsala och Lund med hänsyn till det konstaterade stigande behovet av anlagsundersökningar. Detta skulle tala för de fristående alternativen och närmast III med hänsyn till uppdragsgivarnas sannolika sammansättning och kontakten med statliga forsknings- och utbildningsorgan. Om man stannar inför detta alternativ, synes man emellertid böra skapa vissa garantier för att instituten skall kunna utnyttjas också i utbildningssammanhang och hålla erforderlig kontakt med den akademiska forskningen. Detta bör kunna ske genom att — — — befattningen som föreståndare för ett institut förenas med laboratorbefattning i psykologi vid motsvarande universitet, varigenom föreståndaren ålägges undervisningsskyldighet vid universitetet och i detta hänseende underställes professorn i psykologi. I Stockholm, där detta arrangemang på grund av verksamhetens omfattning — — — ej synes möjligt, bör föreståndaren anlitas för viss undervisning vid högskolans psykologiska institution. Vidare bör institutens stadgar tillförsäkra psykologistuderande rätt till praktik vid instituten. Slutligen bör den akademiska forskningen vara företrädd i styrelserna för de olika instituten, så att den har möjlighet att influera verksamheten. Under sådana förutsättningar torde alt. III, fristående statliga psykotekniska institut, utgöra den lämpligaste organisationsformen. En anknytning till utbildningsinstitutioner, liknande den som här förutsättes ske, har parallellt såväl inom den medicinska som inom den teknisk-naturvetenskapliga undervisningen och torde där ha visat sig vara en lämplig form att bringa undervisning och tillämpning i kontakt med varandra.

I de följande organisationsförslagen har utredningen utgått från att de psykotekniska instituten i Stockholm och Göteborg bör bli fristående statliga institut och att institut med samma ställning skall upprättas i Uppsala och Lund. Det institut, som utredningen funnit erforderligt i Norrland, kan ha motsvarande ställning men kan också tänkas organiserat som ett kommunalt institut, med betydande statsbidrag.»

Varje institut borde ledas av en styrelse med fem ledamöter, utsedda av Kungl.

Maj:t för en tidsrymd av fyra år. Styrelsen skulle främst (citaten i detta stycke är hämtade från s. 122—123) »leda och övervaka verksamheten vid respektive institut», »avge förslag angående tillsättning eller entledigande av sådana befattningshavare vid institutet, som utnämnes eller förordnas av Kungl. Maj:t, samt själv tillsätta och entlediga övriga befattningshavare» och »hos Kungl. Maj:t och eventuella kommunala myndigheter äska erforderliga anslag eller bidrag». I varje fall vid stockholmsinstitutet, »som får antagas komma att i vissa hänseenden fungera som riksinstitut», borde finnas ett råd »företrädande expertis på olika forsknings- och tillämpningsområden av betydelse för institutets verksamhet». Rådet borde »hållas fortlöpande informerat om institutets verksamhet samt bör beredas tillfälle att uttala sig i för verksamheten principiellt betydelsefulla frågor, särskilt av den art som kan komma att beröra institutets uppdragsgivare eller som är av vikt med hänsyn till forskningen på angränsande områden».

På föreståndaren borde ankomma »att leda, övervaka och ansvara för institutets verksamhet i dess helhet samt i övrigt svara för de administrativa uppgifter som i allmänhet ankommer på chef för en självständig myndighet». I övrigt borde psykologpersonal anställas dels för konsultverksamheten, dels — och här gäller det ett mindre antal — för forskning gällande psykologiska provningsmetoder och arbetspsykologiska frågor. Av personalen för konsultverksamheten borde åtminstone två och av personalen för forskningen åtminstone en ha filosofie licentiat-examen.

Därefter ingår utredningen på frågan om institutens framtida finansiering. Sammanfattningsvis föreslås att verksamheten i princip borde finansieras med statsmedel. Vid instituten bedriven utbildning och forskning borde helt bestridas av statsmedel. Kostnaderna för den konsultativa verksamheten borde bestridas av staten,

dock borde dessa kostnader uppföras på institutens egna stater och icke på de uppdragsgivande myndigheternas stater. Kommunerna däremot borde lämna bidrag, som i princip skulle täcka kostnaderna för av dem beställda undersökningar, varvid vissa kommuner, nämligen de som kunde beräknas utnyttja instituten mer regelbundet (främst de kommuner där instituten var eller skulle bli belägna), skulle bidra med fasta årliga belopp. Av privatklienter skulle uttagas en avgift, som täckte samtliga kostnader. I övrigt skulle ingen avgift uttagas av enskild i den mån ej vederbörande huvudman (stat eller kommun) skulle anse skäligt att utkräva ersättning för sina kostnader. Kostnader för undersökningar i samband med elevantagning eller personalanställning eller för andra specialuppdrag borde täckas av uppdragsgivarna.

Utredningen beräknar nettoutgifterna (= statens nettokostnader) för instituten i Stockholm, Göteborg, Uppsala och Lund till 533 000 kronor. Hänsyn hade då tagits till inkomster i form av kommunbidrag och avgifter till ett beräknat belopp av 120 000 kronor. Efter beaktande jämväl av statens dåvarande utgifter för psykotekniska undersökningar och för bidrag till psykotekniska institut befanns nettoökningen av kostnaderna för statsverket stanna vid cirka 400 000 kronor.

Skulle finansieringen baseras på avgifter även från statliga uppdragsgivare, skulle i stället medelsbehovet hos statliga fackmyndigheter komma att stiga. Med hänsyn till att tyngdpunkten i institutens verksamhet på ett markerat sätt låg på service åt yrkesvägledning och arbetsvård, borde kostnaderna för instituten framgent belasta femte i stället för åttonde huvudtiteln.

3.3. Remissyttranden över psykologutredningens förslag

Här nedan redovisas sammandrag av vad remissyttrandena innehöll beträffande de

psykotekniska instituten. Yttrandena är med enstaka undantag avgivna hösten 1955.

Riksåklagaren hälsade med tillfredsställelse den utbyggnad av instituten, som de sakkunniga föreslagit, och hade intet att invända mot den föreslagna organisationen av instituten.

Arbetskyddsstyrelsen, som inte hade något att erinra mot den föreslagna utökningen och förläggningen av instituten, fann starka skäl tala för att de borde samordnas med universiteten och högskolorna och således icke upprättas som fristående institutioner.

Arbetsmarknadsstyrelsen underströk kraftigt vikten av att den föreslagna utbyggnaden av de psykotekniska instituten snarast kunde komma till stånd. Styrelsen framhöll, att det faktum att relativt få personer kom i åtnjutande av psykoteknisk undersökning bl. a. hängde samman med de existerande institutens begränsade kapacitet. Genom inrättande av nya institut skulle givetvis en synnerligen önskvärd decentralisering av möjligheterna till psykoteknisk prövning komma till stånd.

Statens trafiksäkerhetsråd biträdde utredningens förslag i förevarande del samt hemställde, att till vart och ett av de föreslagna instituten i Stockholm, Göteborg, Uppsala och Lund måtte, utöver vad utredningen föreslagit, knytas en assistentbefattning, vars innehavare uteslutande skulle ägna sig åt trafiksäkerhetsforskning.

Statskontoret, som alls icke kunde tillstyrka förslaget i hithörande del, ansåg att instituten borde bibehållas vid nuvarande organisationsform. Upprättandet av ytterligare institut borde bli beroende på lokala initiativ. Beträffande finansieringsfrågor anfördes, att statliga uppdragsgivare i likhet med övriga uppdragsgivare borde ha att erlægga avgifter för utförda tjänster.

Riksräkenskapsverket ansåg anledning icke föreligga att efter de psykotekniska institutens förstatligande och utbyggnad

befria statsmyndigheterna från skyldigheten att erlægga avgifter för av dem beställda uppdrag. Ej heller ansågs tillräckliga skäl föreligga att beträffande vissa kommuner ersätta avgiftssystemet med kommunbidrag. Riksräkenskapsverket förordade i stället en fast avgift per undersökningsfall. Institutens inkomster borde, i enlighet med vad utredningen föreslagit, såsom särskilda uppbördsmedel tillgodoföras vederbörande utgiftsanslag under en enda rubrik, benämnd Avgifter för utförda uppdrag. Med det av riksräkenskapsverket förordade systemet för institutens finansiering skulle kostnaderna för institutens konsulterande verksamhet komma att i varje särskilt fall slutligt stanna på den rekvirerande myndighetens huvudtitel och anslag. På grund härav och då instituten även skulle vara organ för vetenskaplig forskning och för utbildning, vore det naturligt att de upptogs under åttonde huvudtiteln. Såsom utredningen föreslagit borde för de psykotekniska instituten uppföras ett enda riksstatsanslag, vilket borde vara förslagsanslag. Under detta skulle särskilda avlönings- och omkostnadsstater fastställas.

Skolöverstyrelsen framhöll, att tillgången på lämpliga institutioner för den praktiska utbildningen av psykologer i hög grad var otillfredsställande. Den föreslagna utbyggnaden av de psykotekniska instituten skulle emellertid göra situationen bättre.

Bland de yttranden som infordrats av skolöverstyrelsen (93 st. inkomna) berörde fem frågan om de psykotekniska institutens förläggning. Samtliga underströk lämpligheten av ett institut i Norrland.

I två yttranden berördes frågan om de psykotekniska institutens organisation, varvid en utbyggnad av den psykotekniska verksamheten tillstyrktes.

Överstyrelsen för yrkesutbildning fann utredningens förslag rörande förstärkning av de nuvarande psykotekniska instituten samt rörande upprättande av nya sådana institut i hög grad beaktansvärda.

Kanslern för rikets universitet ansåg, att instituten ej borde organiseras såsom självständiga institut utan i stället borde ingå såsom underavdelningar av de psykologiska institutionerna med benämningen institut för praktisk psykologi med någon av lärarna vid nämnda institutioner såsom föreståndare. Ett eventuellt institut i Norrland borde organiseras som ett kommunalt, av staten understött institut.

Större akademiska konsistoriet vid Uppsala universitet förordade, att benämningen psykoteknik ersattes med benämningen praktisk psykologi. Institutet i Uppsala borde vara en underavdelning av den psykologiska institutionen, varvid laboratorn vid denna med sin universitetslaboratur kunde förena föreståndarbefattningen vid institutet för praktisk psykologi.

Större akademiska konsistoriet vid Lunds universitet hälsade förslaget om inrättandet av ett psykotekniskt institut i Lund med tillfredsställelse. Institutet borde dock — i motsats till utredningens förslag — få formen av psykotekniska underavdelningar till de psykologiska instituten vid universitet och högskolor. Såväl från forsknings- och utbildningssynpunkt som från kostnadssynpunkt skulle detta innebära betydande fördelar. För tillgodoseende av statens och arbetslivets m. fl. speciella intressen kunde det dock, som föreslagits av utredningen, vara lämpligt med en särskild styrelse för institutet. I denna borde universitetet vara representerat.

Större akademiska konsistoriet vid Göteborgs universitet konstaterade med tillfredsställelse, att Göteborg nu föreslogs få ett statligt anslag till ett psykotekniskt institut. Den psykologiska grundforskningen borde på ett naturligt sätt knytas samman med den psykotekniska målforskningen. Konsistoriet hade intet att erinra mot utredningens förslag om samverkan mellan institutet och universitetet.

Rektorsämbetet vid Stockholms högskola tillstyrkte inrättandet av fristående statliga

psykotekniska institut och underströk samtidigt vikten av att högskolan blev representerad i institutets styrelse. Den föreslagna laboratorstjänsten i psykologi i Stockholm kunde under inga omständigheter förenas med föreståndarskapet för det mycket omfattande institutet.

Kollegienämnden vid tekniska högskolan i Stockholm framhöll vikten av forskning rörande psykotekniska prov som urvalsinstrument.

Direktionen för psykotekniska institutet i Stockholm ansåg utredningens förslag innebära en i stort sett tillfredsställande lösning i fråga om institutets framtida ställning och organisation. Direktionen fäste sig emellertid vid att utredningen vid sin inventering av de psykotekniska institutens konsultativa arbetsuppgifter så gott som uteslutande uppehållit sig vid det tillämpningsområde, som avsåg yrkesvägledning, medan andra grenar av de psykotekniska institutens verksamhet, såsom exempelvis konstruktion, standardisering och praktisk tillämpning av psykotekniska prov för elevantagning till fackskolor, för personalanställning i industri- och affärsföretag, för undersökning av hjärnskadade personer på begäran av sjukhus eller läkare, för testning av bilförare i samband med körkortsfrågor m. m., endast flyktigt berörts. Utvecklingen på de sistnämnda tillämpningsområdena hade enligt direktionen fortskridit i ett mycket raskt tempo under det senaste årtiondet såväl i Sverige som utomlands. Även inom skolväsendet hade behovet av psykotekniska urvals- och differenteringsinstrument kraftigt stegrats under senare år. Nya behov av psykoteknisk metodforskning hade framträtt i samband med de aktuella strävandena att effektivisera undervisningen och yrkesutbildningen av fysiskt invaliderade barn, företrädesvis dövstumma, blinda och s. k. spastiker. Vid bedömningen av behovet av forskningsresurser borde även beaktas de många och viktiga arbetsuppgifterna inom

arbetshygienens område. Speciellt önskvärt vore, att de psykotekniska instituten i större utsträckning än hittills bereddes möjlighet att disponera arbetskraft för psykologisk trafiksäkerhetsforskning. Beträffande institutens framtida ställning och organisation anslöt sig direktionen till utredningens alternativ III, avseende fristående statliga psykotekniska institut.

Göteborgs psykotekniska institut biträdde i allt väsentligt utredningens förslag. Föreståndarbefattningen borde till en början kunna kombineras med laboratoriefattningen vid psykologiska institutionen. Förr eller senare kunde det dock bli nödvändigt med en särskild föreståndarbefattning i likhet med vad som föreslogs för stockholmsinstitutets del. Beträffande Göteborgs stads bidrag till institutet torde formen med betalning för uppdrag vara att rekommendera. Valdes denna väg, torde ett betydande intresse finnas från de kommunala inrättningarnas och myndigheternas sida att i större utsträckning börja använda institutet för att få hjälp med sin personalrekrytering samt även för arbetsledningsproblem, instruktionskurser, kurser i human relations etc.

Malmöhus läns landsting konstaterade, att bristen på psykologisk arbetskraft var besvärande, och ansåg, att en utveckling i önskvärd riktning skulle befordras om, på sätt utredningen föreslog, nya psykotekniska institut upprättades. Upprättandet av ett dylikt institut i Lund tillstyrktes därför livligt. Med det föreslagna statliga huvudmannskapet borde dock förenas jämväl det ekonomiska ansvaret för institutets verksamhet, i den mån kostnaderna för densamma icke täcktes genom avgifter.

Västerbottens läns landsting tillstyrkte föreslagen utbyggnad av den psykotekniska verksamheten. Att Norrland finge sitt behov av psykologisk rådgivning och utbildning tillgodosett genom ett psykotekniskt institut förlagt till Umeå, ansågs synnerligen angeläget.

Stockholms stad tillstyrkte utredningens förslag rörande en fastare organisation och upprustning av psykotekniska institutet vid Stockholms högskola. Hänsyn borde tagas till vad de sociala nämnderna i staden anfört rörande behovet av en betydligt större utbyggnad än som föreslagits av utredningen. Kostnader för psykotekniska undersökningar borde icke åvila kommunerna.

Lunds stad framhöll bland annat, att den nära tillgången till ett psykotekniskt institut skulle vara en betydande hjälp för lösande av frågor rörande anvisande av arbete åt partiellt arbetslösa efter lämplig omskolning eller arbetsträning. Det kommunala årliga bidraget borde fördelas på alla de kommuner, som skulle komma att draga nytta av institutets verksamhet, sålunda såväl de sydsvenska landstingen som de utanför landsting liggande städerna.

Göteborgs stad fann utredningens motivering för kommunalt bidrag till ett blivande statligt institut långsökt. Lämpligast vore, att kommunala myndigheter i likhet med andra institutens kunder erlade viss avgift för utförda uppdrag.

Umeå stad framförde ingen annan erinran än att det föreslagna psykotekniska institutet i Umeå borde, med hänsyn till för Norrland synnerligen aktuella problem, komma till stånd snarast möjligt och i varje fall före ett dylikt institut i Uppsala.

Svenska stadsförbundet motsatte sig bestämt, att kommunerna skulle lämna bidrag till de psykotekniska instituten, inte blott genom avgifter för utförda uppdrag utan också, vilket dock endast skulle gälla för de kommuner där instituten vore placerade, med anslagsmedel.

Svenska landstingsförbundet kunde icke biträda utredningens förslag om landstings ekonomiska ansvar i vad avsåg de psykotekniska institutens finansiering.

Svenska arbetsgivareföreningen ansåg, att då de psykotekniska instituten borde ha förutsättningar att bidra till en sund utveckling av för näringslivet värdefulla

metoder för urval och placering av personal, det även vore angeläget att ett effektivt samarbete mellan instituten och den inom näringslivet verksamma psykologpersonalen kom till stånd.

Sveriges psykologförbund ansåg det angeläget, att den föreslagna upprustningen av befintliga psykotekniska institut kom till stånd och att nya institut inrättades. Förbundet förordade i likhet med utredningen en statlig organisationsform, varvid instituten borde erhålla en fristående ställning (utredningens alternativ III) i stället för att anknytas till vederbörande universitetsinstitutioner (alternativ II). En fristående ställning skulle underlätta önskvärt samarbete mellan instituten. Institutens forskningsarbete borde fördelas efter en gemensam plan för undvikande av dubbelarbete. Institutens konsulterande verksamhet borde vidare organiseras efter huvudsakligen enhetliga principer. Förbundet förordade därför, att det föreslagna vetenskapliga rådet vid institutet i Stockholm skulle få ställning av vetenskapligt råd även för övriga institut. Rådet skulle, i analogi med medicinalstyrelsens vetenskapliga råd, kunna på ett enhetligt sätt handlägga eventuella klagomål över institutens verksamhet. De föreslagna befattningarnas löneplacering kunde tills vidare accepteras. Tidsordningen för institutens upprättande samt avvägningen av institutens resurser i fråga om personal och material borde anpassas efter utvecklingsmöjligheterna på de olika orterna.

Sveriges förenade studentkårer tillstyrkte, att de psykotekniska instituten organiserades såsom fristående statliga institut.

Sammanfattningsvis må framhållas, att i *remissvaren* förslaget om fristående statliga institut allmänt tillstyrktes. Universitetskanslern och större akademiska konsistoriet i Uppsala och Lund förordade dock, att instituten skulle ingå som underavdelningar till de psykologiska institutionerna.

Även arbetarskyddsstyrelsen var kritisk mot fristående institut och föreslog samordning med universiteten. Statskontoret var kritiskt och ville att instituten skulle bibehållas vid dåvarande organisationsform. Från kommunalt håll avvisades tanken på kommunalt bidrag.

3.4. Den s. k. Stockholmsutredningen

På uppdrag av rektorsämbetet vid universitetet i Stockholm verkställde numera undervisningsrådet Sven-Eric Henricson och numera laboratorn David Magnusson år 1960 en undersökning rörande den framtida organisationen av det psykotekniska institutet i Stockholm. Resultatet av undersökningen redovisades under rubriken »1960 års utredning rörande psykotekniska institutets organisation och arbetsuppgifter».

Utredarna inleder med att konstatera, att institutets arbetsuppgifter föll inom områdena konsultationsverksamhet, forskning och utbildning. Behov av utvidgning på samtliga tre områden förelåg enligt utredarna.

Den kraftiga expansionen av den arbetspsykologiska sektorn i samhällslivet ansågs komma att medföra ökat behov av teoretisk och praktisk utbildning för blivande arbetspsykologer. Den praktiska delen av utbildningen måste utformas i intimt samarbete med de universitetsinstitutioner, som handhar den teoretiska utbildningen. Behovet av konsultationsverksamhet torde öka främst inom arbetsmarknadsverkets område men även inom exempelvis fångvård och ungdomsvård. Detta ökade behov måste motsvaras av utökad psykoteknisk verksamhet. Forskning rörande arbetspsykologi, vari forskning rörande metoder för psykotekniska undersökningar inkluderas, skulle behöva utbyggas för att motsvara expansionen på det arbetspsykologiska området i samhällslivet.

Utredningsmännen förkastar psykolog-

utredningens förslag om fristående institut. Likaså anser utredningsmännen svårigheter föreligga att inom en och samma organisation förena å ena sidan utbildning och forskning och å andra sidan konsultationsverksamhet. Detta talade för att andra former för organisationen av arbetspsykologisk forskning, utbildning och konsultationsverksamhet borde övervägas.

Enligt utredarnas mening borde utbildning och forskning kunna organisatoriskt skiljas från konsultationsverksamheten utan allvarliga olägenheter för någon del av den arbetspsykologiska verksamheten. Utredarna föreslår, att utbildning och forskning förlägges till universiteten närmast som arbetsuppgifter för de psykologiska institutionerna medan konsultationsverksamheten organisatoriskt borde knytas till den myndighet, som har att svara för den offentliga yrkesvägledningen, nämligen arbetsmarknadsverket.

Utredningsmännens detaljerade förslag till utbildningsgång förbigås här med hänsyn till den förändrade situation, som inträtt genom den utredning, som på uppdrag av universitetskanslern utförts av professor Kjell Härnqvist, och som i maj 1964 redovisats i betänkandet »Utbildning av psykologer», samt genom det »Förslag till reviderad utbildningsgång för blivande psykologer» som överlämnats av universitetskanslern till Kungl. Maj:t i juli 1965.

Beträffande konsultverksamheten framhåller utredningsmännen, att denna verksamhet vad beträffar såväl arbetsuppgifternas art som deras omfattning knappast kunde sägas utgöra ett för de akademiska läroanstalterna naturligt arbetsområde. Visserligen skulle psykotekniska institut med direkt anknytning till universiteten väsentligt underlätta möjligheterna att tillgodose behovet av praktiska utbildningsmoment. Men sådana institut skulle med nödvändighet kräva kompletterande motsvarigheter utanför universitetsorterna.

Dessa och andra skäl talade därför för att konsultationsverksamheten organisatoriskt anknöts till den myndighet, som hade att svara för den offentliga yrkesvägledningen. En sådan organisation med central ledning inom arbetsmarknadsstyrelsen syntes ha de största förutsättningarna för att mest effektivt tillgodose olika lokala behov och bäst kunna anpassas efter arbetsmarknadens behov av både kontinuerlig och temporär arbetspsykologisk service.

Den detaljerade planeringen beträffande allmän omfattning och lokal utbyggnad av en konsultationsverksamhet under ledning av arbetsmarknadsmyndigheten borde enligt utredningsmännen utföras och framläggas av arbetsmarknadsstyrelsen. Utredarna ger därför endast vissa riktlinjer. De tänker sig, att det inom arbetsmarknadsstyrelsen skulle finnas en arbetsgrupp för verksamhetens centrala ledning. Den vid institutet i Stockholm bedrivna konsultationsverksamheten borde knytas till arbetsgruppen och utgöra dess fältorganisation för huvudsakligen stockholmsregionen. Motsvarande regionala organ skulle sedan efterhand inrättas på skilda orter, i första hand på universitetsorterna eller i deras närhet.

Utbildningen av arbetspsykologer skulle vara universitetens angelägenhet. Inom universitetens ram skulle sålunda också den praktiska delen av utbildningen organiseras i samarbete med de institutioner, som meddelar handledd praktik, exempelvis de regionala konsultinstituten. Inom dessa borde personaltillgången beräknas så, att handledning av praktikanter kunde inrymmas i arbetsuppgifterna. Särskilt handledaravode borde utgå till den personal inom konsultinstituten, som meddelade praktiken. All forskning borde vara förlagd till universiteten, där den på ett naturligt sätt hörde hemma. De forskningsresultat, vilka kunde tillämpas vid konsultinstituten, kunde ändå komma dessa tillgodo.

Nuvarande arbetspsykologiska institut

De institut, som under 1940-talet upprättades för psykologiska anlags- och urvalsundersökningar, kallades psykotekniska institut. Termen psykoteknik saknar emellertid stöd i modernt språkbruk. I det följande används i stället termen arbetspsykologi och beteckningen arbetspsykologiska institut.

I detta kapitel lämnas en redogörelse för de arbetspsykologiska institut, som för närvarande sysslar med anlags- och urvalsundersökningar. Inledningsvis redogörs särskilt utförligt för psykotekniska institutet i Stockholm, som för närvarande är det — vid sidan av militärpsykologiska institutet — enda arbetspsykologiska institutet som har statlig anknytning. I redogörelsen för detta institut ingår ett särskilt avsnitt om institutets organisation och finansiering. Psykotekniska institutet i Göteborg AB och Institutet för psykologisk-pedagogisk konsultverksamhet, Uppsala, vilka båda vuxit fram ur universitetsinstitutioner, samt Personaladministrativa rådet, vars verksamhet är mycket omfattande, behandlas därefter. Fortsättning görs med Institutet för tillämpad psykologi AB, Saltsjöbaden, och med militärpsykologiska institutet. Därefter nämns något om likartad verksamhet på andra håll, exempelvis vid Ekonomisk företagsledning AB.

Underlag för redogörelsen har erhållits vid besök på vissa av ovan nämnda institut samt beträffande omfattningen av anlags- och urvalsundersökningsverksamheten genom en enkät, som utsändes i januari 1965 till de ovan nämnda instituten. Svar begärdes för åren 1955–1964. För tiden före 1955 hänvisas till psykologutredning-

ens statistik över antal undersökningar (SOU 1955: 11, s. 108 och 111). Samtliga tillfrågade besvarade enkäten, men en del hade inte möjlighet att lämna uppgift för samtliga år.

I enkäten ombads de tillfrågade att avge särskilda svar dels för anlags- och urvalsundersökningar, dels för tvådagars- och endagsundersökningar samt mer begränsade undersökningar, vilka termer förklarades i en bilaga till enkäten. Dessa termer återkommer ofta i det följande.

Med *anlagsundersökningar* avses undersökningar, som görs med enskilda individer eller grupper i syfte att ge underlag för individuell rådgivning i samband med studie- och yrkesval. Anlagsundersökningen utmynnar i ett utlåtande över den undersöktes utrustning i vad gäller främst skilda begåvningsfaktorer, praktisk-manuella faktorer och personlighetsfaktorer samt i synpunkter på lämplig utbildnings- och/eller yrkesinriktning. Utlåtandet baserar sig på en integration av olika data rörande den undersökta. Dessa data har framkommit dels vid granskning av skol- och arbetsbetyg eller andra handlingar, dels vid granskning av resultat i skriftliga och praktiska prov samt uppgifter insamlade genom frågeformulär eller intervju. Dessutom inforas i speciella fall yttrande från konsulter, bl. a. medicinska specialister, specialister på kliniska test och experter på konstnärliga verksamhetsområden.

Med *urvalsundersökningar* avses undersökningar, som görs i syfte att ge underlag för lämpligt urval i samband med anställnings- och antagningsärenden. Urvalsundersökningen utmynnar i bedömande av

vilken eller vilka ur en grupp som bör antas till en utbildning eller ifrågakomma för en befattning. Undersökningsförfarandet är i stort sett detsamma som vid anlagsundersökningarna.

Uppdelningen på *tvådagars-* och *endagsundersökningar* samt *mer begränsade undersökningar* har grundats på förhållandena vid psykotekniska institutet i Stockholm. Tidigare förekom där endast en form för undersökningar, vilka tog två dagar i anspråk. Sedan år 1956 utförs emellertid även undersökningar, som tar en dag i anspråk eller är ännu mer begränsade. Vi avser här den tid som åtgår för den undersökte. Gränserna mellan endagsundersökningar och mer begränsade undersökningar är något flytande.

I de sammanställningar över antalet undersökningar per år, vilka återfinns i redogörelserna för de enskilda arbetspsykologiska instituten i detta kapitel, har ovanstående uppdelning bibehållits. I sammanfattningen sist i kapitlet har antalsuppgifterna för 1964 från de enskilda instituten summerats. Därvid har endagsundersökningar och mer begränsade undersökningar sammanlagts under beteckningen begränsade undersökningar.

Jämsides med den praktiska undersökningsverksamheten sker vid de arbetspsykologiska instituten utveckling av metoder för undersökningarna. Metodutvecklingsarbetet, vilket bl. a. inkluderar konstruktion av prov och normering av proven, så att resultaten för enskilda individer kan bedömas, och konstruktion av frågeformulär, sker inte bara när ett institut börjar sin verksamhet. Ett fortlöpande utvecklingsarbete krävs. Litteraturgenomgångar görs kontinuerligt så att nya undersökningsmetoder, som visat sig bärkraftiga på andra håll, kan börja tillämpas. Nya prov konstrueras. Bedömningsnormer för redan använda prov ses ständigt över, så att de fortfarande är rättvisande. Kontroll av redan utförda undersökningars prognosvär-

de sker i avsikt att bedöma hur meningsfulla undersökningarna varit för att där- efter ändring och förbättring av metoderna skall kunna ske.

4.1. Psykotekniska institutet vid Stockholms universitet

Med hänsyn till att detta institut är det enda arbetspsykologiska institut, som — vid sidan av militärpsykologiska institutet — har statlig anknytning, ingår i redogörelsen för institutet ett särskilt avsnitt om organisations- och finansieringsfrågor, vilket återfinns sist i redogörelsen.

Tillkomst och syfte

För institutets tillkomst och tidigaste verksamhet har redogörelse lämnats i psykologutredningens betänkande SOU 1955: 11 (s. 105 ff). I samband med att Stockholms högskola den 1 juli 1960 ombildades till ett statligt lärosäte med benämningen Stockholms universitet överfördes institutet till universitetet (proposition 1959: 106 s. 57 ff). Institutet, som dessförinnan var underställt högskolans styrelse, blev vid ombildningen underställt universitetets konsistorium. Därav påkallat utbyte av stadgarna för institutet mot en instruktion har ej vidtagits.

Enligt stadgarna (bilaga 1) har institutet till uppgift att genom s.k. psykoteknisk forskning och praktisk psykologisk verksamhet främja intresset för den vetenskapligt tillämpade psykologin. Härvid skall institutet i den mån detta är möjligt bereda studerande tillfälle att som praktikanter vid institutet förbereda sig för psykologisk yrkesverksamhet.

Anlagsundersökningar

Institutet har utfört anlagsundersökningar alltsedan det började sin verksamhet. Huvuddelen av dessa undersökningar görs på

uppdrag av arbetsmarknadsverket (huvudsakligen arbetsvårds- och yrkesvägledningsexpeditioner). Bland andra uppdragsgivare kan nämnas barnvårdsnämnder och sociala byråer, kriminalvårdsstyrelsen och en del skolor. I viss utsträckning har undersökningar utförts på begäran av privatpraktiserande läkare och enskilda personer.

Undersökningar beställs från olika delar av landet, dock huvudsakligen från Stockholm och länen omkring Stockholm. Från landets sydvästra del har alltid mycket få remisser kommit; det har ju också sedan länge funnits ett arbetspsykologiskt institut i Göteborg. Sedan anlagsundersökningar börjat utföras i Västerås, Uppsala, Umeå m. fl. platser, har antalet remisser från räjongerna däromkring minskat. Totalantalet undersökningar per år vid institutet har trots detta ökat i det närmaste oavbrutet.

I allmänhet kan institutet inte utföra en undersökning så snart en beställning kommer in. Väntetiderna varierar under året. Relativt få beställningar görs i slutet av sommaren och början av hösten, och väntetiderna är i allmänhet kortast (ungefär ett par veckor) i september och oktober. Sedan ökar väntetiden för att vara längst (minst någon månad) i maj och juni. Väntetiden har något år tillfälligtvis varit fem månader i slutet av våren. Våren 1965 var väntetiden tre-fyra månader.

Huvudsakligen utförs tvådagarsundersökningar. Sedan ett antal år har också endagsundersökningar utförts vid institutet. Det har då gällt fall, där problemställningen varit klar och entydig, exempelvis om förutsättningar finns för studier vid teknisk högskola.

Det uppges inom institutet, att en biträdande psykolog med heltidstjänst kan svara för i medeltal fjorton tvådagarsundersökningar eller tjuugoåtta endagsundersökningar per månad. Vad denne då svarar för är den enskilda prövningen, intervjun och sammanställning av undersöknings-

resultaten till ett utlåtande. Den del av undersökningen, som sker i grupp, dvs. den skriftliga och en del av den praktiska prövningen, handhas av annan personal, som i allmänhet inte är psykologiskt utbildad.

Enligt nedanstående sammanställning över anlagsundersökningar åren 1955–1964 har antalet undersökningar med enstaka undantag ökat år från år, så att antalet fördubblats under tioårsperioden.

År	Anlagsundersökningar		Summa
	tvådagars	endags	
1955	763	—	763
1956	883	73	956
1957	1 054	53	1 107
1958	993	70	1 063
1959	1 299	53	1 352
1960	1 192	75	1 267
1961	1 247	75	1 322
1962	1 272	115	1 387
1963	1 339	124	1 463
1964	1 394	203	1 597

Urvalsundersökningar

Vid psykotekniska institutet utförs också urvalsundersökningar. Bland uppdragsgivarna kan nämnas arbetsmarknadsstyrelsen, post- och televerket, handelshögskolan i Stockholm, journalistinstitutet i Stockholm och Göteborg. I viss utsträckning utförs också urvalsundersökningar på uppdrag av enskilda företag.

Det rör sig huvudsakligen om endagsundersökningar men även tvådagarsundersökningar och mer begränsade undersökningar har förekommit.

En del av de uppdrag som återkommer år efter år utförs under tiden april–juni. Dessa undersökningar engagerar institutets hela kapacitet vad gäller urvalsundersökningar, varför möjlighet att ta andra sådana uppdrag då inte finns. Under återstoden av året kan undersökningar utföras utan längre väntetid.

När det gäller anlagsundersökningar är det möjligt att ange hur många undersökningsfall en psykolog kan svara för under en viss tidsperiod. Eftersom urvalsundersökningarna är upplagda på olika sätt för olika undersökningskategorier är det inte möjligt att på samma sätt precisera antalet. Då emellertid proven i allmänhet är färre än vid anlagsundersökningar och skriftliga utlåtanden i allmänhet inte sammanställs över resultaten för varje individ, kan en psykolog som regel utföra fler urvals- än anlagsundersökningar under samma tidsperiod.

Antalet urvalsundersökningar åren 1955–1964 framgår av nedanstående sammanställning. Detta antal har som synes ungefär tredubblats under tioårsperioden.

År	Urvalsundersökningar			Summa
	två-dagars	endags	mer begränsade	
1955	—	769	—	769
1956	—	969	—	969
1957	—	708	—	708
1958	—	756	—	756
1959	6	810	—	816
1960	17	1 066	17	1 100
1961	50	2 128	21	2 199
1962	11	1 673	24	1 708
1963	20	2 563	24	2 607
1964	29	2 369	—	2 398

Sammanlagt ungefär 4 000 personer undersöktes vid institutet under 1964. Som jämförelse kan nämnas att enligt psykologutredningens uppgifter (SOU 1955: 11, s. 108) utförde institutet åren 1952, 1953 och 1954 ungefär 600, 650 respektive 800 undersökningar.

Utveckling av metoder för anlags- och urvalsundersökningar

Vid institutet överses metoderna kontinuerligt. Uppföljningar av urvalsundersökningar har utförts i viss omfattning. Där-

emot har systematiska uppföljningar av anlagsundersökningar icke skett.

Utbildningsverksamhet

Vid institutet anordnas två gånger per år en praktikantkurs. Utbildningen, som för eleverna tar tre månader i anspråk, omfattar föreläsningar och seminarieövningar rörande bl. a. psykologiska metoder i samband med yrkesvägledning och personalurval, auskultering vid anlags- och urvalsundersökningar samt en del studiebesök. Antagningskrav är minst 2 betyg i vardera av ämnena psykologi och pedagogik.

Institutet anordnar också en föreläsningsserie om 45 föreläsningar rörande psykologins metoder och deras tillämpning inom olika grenar av samhällslivet. Den är närmast avsedd för personer (med eller utan akademisk examen), vilka är verksamma som eller ämnar utbilda sig till socialassistenter, kuratorer, personalchefer, yrkeslärare eller liknande yrken. De sista åren har som regel omkring 100 personer per år deltagit i denna kurs.

Övrig verksamhet

Utöver de nu nämnda verksamhetsområdena, som kan betecknas som institutets ordinarie, har även annan verksamhet bedrivits, såsom trafiksäkerhetsundersökningar utförda på uppdrag av statens trafiksäkerhetsråd och s. k. trovärdighetsundersökningar av vittnen i rättsfall på åklagarmyndigheternas uppdrag. I allmänhet har sådan verksamhet utförts av tillfälligt anställd personal eller som övertidsarbete för personal, som i övrigt sysslar med de ordinarie verksamhetsområdena.

Särskilda organisations- och finansieringsfrågor

Vid återgivande i det följande av innehållet i institutets stadgar iaktas de redaktionella ändringar, som borde ha följt med

institutets överförande till universitetet; sålunda benämns högskolans styrelse i det följande universitetets konsistorium.

Ledningen

Ledningen av institutet utövas av en direktion, som enligt stadgarna skall bestå av minst tio och högst tjugo ledamöter. Ordföranden i direktionen är universitetets rektor. Självskrivna ledamöter i direktionen är institutets inspektor, som utses för tre år i sänder av universitetets konsistorium. I regel har professorn i psykologi fungerat såsom inspektor. Övriga ledamöter av direktionen utses likaledes för en tid av tre år i sänder av konsistoriet, som enligt föreskrift i stadgarna därvid bör tillse att sådana myndigheter och institutioner, som berörs av institutets verksamhet, såvitt möjligt blir representerade i direktionen. För närvarande omfattar direktionen företrädare för psykologisk, psykiatrisk och fysiologisk forskning samt ledamöter med förankring i arbetsmarknadsverket, skolväsendet, vissa arbetsmarknadsorganisationer m. m. Direktionen är beslutförför, när minst halva antalet ledamöter är tillstädes.

Inom direktionen finns ett arbetsutskott bestående av fem ledamöter, med institutets inspektor som självskrivna ledamot och ordförande. Övriga fyra ledamöter utses av konsistoriet för ett år i sänder. Arbetsutskottet skall förbereda ärendena till direktionsens sammanträden, övervaka verkställigheten av direktionsens beslut och i övrigt omhändera de ärenden, som direktionen överlåter åt detsamma. Arbetsutskottet är beslutförför när minst tre ledamöter är tillstädes. Det löpande arbetet vid institutet leds av en föreståndare, som skall äga vetenskaplig psykologisk utbildning. Föreståndaren förordnas av konsistoriet för tre år i sänder efter förslag av direktionen. Föreståndaren skall vara sekreterare i arbetsutskottet med rätt att delta i direktionsens och arbetsutskottets överläggningar men ej i besluten.

Personalens anställnings- och avlöningsförhållanden

Enligt stadgarna förordnas — förutom föreståndaren — även annan fast anställd personal av konsistoriet, medan tillfällig personal anställs av föreståndaren. Den i stadgarna förutsatta indelningen av personalen i fast och tillfälligt anställd följer ej inom statsförvaltningen eljest tillämpade principer. Sålunda förekommer ej de för statstjänstemän eljest brukliga anställningsformerna ordinarie, extra ordinarie eller extra anställning utan endast arvodesanställning. Såsom fast anställd betecknas personal, som engageras för mera fortlöpande tjänstgöring, i regel med kontraktbunden anställningstid om minst ett år. I kontraktet regleras löneställningen, som vanligen än anpassad efter vad som gäller för motsvarande personal vid andra statliga institutioner, samt semester- och sjukförmånerna, vilka senare regelmässigt har följt i statens allmänna avlöningsreglemente angivna grunder.

Beträffande tre befattningar har avlöningsvillkoren varit föremål för statsmakternas prövning. Sålunda framgår av propositionen 1960:46 angående anslag för budgetåret 1960/61 till universitetet i Stockholm att medel beräknats under universitetets avlöningsanslag för vissa arvoden vid psykotekniska institutet, nämligen till föreståndaren, en forskningspsykolog och en sekreterare motsvarande lön i löneklasserna A 26, A 23 resp. A 9. I regleringsbrevet för universitetet den 6 juni 1962 har lönevillkoren för föreståndaren och forskningspsykologen förklarats skola avse arvoden i resp. A 27 och A 25.

Beträffande personalen i övrigt gäller att någon fast personalorganisation ej finns fastställd för institutet beroende på att verksamheten till övervägande delen finansieras av inkomster från uppdrag, kursverksamhet m. m. jämte forskningsanslag. Personaluppsättningens storlek är därför varierande och beroende av före-

kommande arbetsuppgifter och tillgången på psykologpersonal.

Den som fast anställd betecknade personalen omfattade vid årsskiftet 1965/66 följande tjänstemän med arvode motsvarande här angiven lönegrad och löneklass:

Tjänster	Lönegrad/ klass	Anm.
2 psykologer	A 27:27	
1 biträdande psykolog	A 23:24	
4 » psykologer	A 23:23	
2 » »	A 23:23	halvtid
14 » »	A 21:21	
6 » »	A 21:21	halvtid
1 » psykolog	A 19:19	
1 » »	A 19:19	halvtid
1 assistent	A 15:15	
1 kansliskrivare	A 11:12	
1 »	A 11:14	5/8-tid
1 arkivbiträde	A 9:11	
1 grupptestledare	A 9:9	
1 »	A 9:12	halvtid
1 »	A:9:10	»
3 »	A 9:9	»
3 kontorister	A 9:9	
1 telefonist	A 5:6	

Den tillfälligt anställda psykologutbildade personalen utför arbete åt institutet i en omfattning, som för närvarande beräknas motsvara ungefär sex heltidstjänstgörande psykologer med helårsanställning.

Praktikantutbildningen beräknas omfatta tolv praktikanter för år. Ersättningen till praktikanterna uppskattas till ca 36 000 kronor för år.

Verksamhetens finansiering

Enligt föregående redogörelse erhåller institutet för sin verksamhet visst anslag till lönekostnader från universitetets avlöningsanslag. Av universitetets materielanslag disponerar institutet 5 500 kronor för bestridande av materielkostnader. Vidare lämnar universitetets administrationsavdel-

ning institutet hjälp med det kamerala arbetet genom att ombesörja övervägande delen av kassagöromålen och även bokföringen. Vissa kostnader för verksamheten såsom huvudmansavgifter för personalens pensionering m. m., hyres- och städningskostnader för vissa lokaler och tjänstebrevsrätt belastar bokföringsmässigt ej driften utan täcks i enlighet med för statens verk och inrättningar gällande ordning av allmänna budgetmedel. Sålunda betalas hyreskostnaderna för institutets lokaler i fastigheten Råsundavägen 101 — för närvarande 43 000 kronor för år — av byggnadsstyrelsen över allmänna fastighetsfonden samt städningskostnaderna för nämnda lokaler av universitetsförvaltningen. För sin verksamhet är institutet i övrigt hänvisat till intäkter av konsultverksamhet samt forskningsbidrag.

För konsultverksamheten, som praktiskt taget enbart omfattar psykologiska anlags- och urvalsundersökningar, tillgodogör sig institutet ersättning jämlikt av direktionen fastställd taxa. Från den första juli 1965 debiteras 460 kronor för anlagsundersökning, vilken tar två dagar, vid remiss från statliga eller kommunala myndigheter samt 515 kronor vid remiss från övriga uppdragsgivare. För anlagsundersökning, vilken tar en dag, debiteras 175 resp. 250 kronor. För urvalsundersökningar varierar taxan med omfattningen av undersökningarna från omkring 25 till 300 kronor eller mer per person.

För att tjäna som ekonomisk plan för verksamheten skall inkomst- och utgiftsstat för institutet fastställas av konsistorium. Direktionen åligger att årligen före november månads utgång till konsistorium avgiva förslag till sådan stat. Denna gäller numera för budgetår.

I nedanstående sammanställning upptages i kronor institutets inkomst- och utgiftsstat för budgetåret 1965/66 samt för jämförelse även utfallet av inkomster och utgifter under budgetåret 1964/65.

Poster	Utfall 1964/65	Budget 1965/66
<i>Inkomster</i>		
I. Löneanslag från Kungl. Maj:t (A 27, A 25, A 9)	93 744	95 940
II. Materielanslag ..	5 500	5 500
III. Yrkesvalshjälp (avgifter)	591 038	914 050
IV. Personaladministrativa undersökningar (avgifter)	241 439	300 000
V. Forskningsanslag .	10 628	275 000
VI. Kursverksamhet ..	19 500	—
VII. Diverse inkomster	10 307	20 000
Kronor	972 156	1 610 490
<i>Utgifter</i>		
A. Löner		
I. Löner till A 27, A 25 och A 9	93 744	95 940
II. Löner till fast anställd personal ..	606 689	1 009 713
III. Löner till extra personal	86 481	150 000
VI. Utbildning	32 823	35 000
B. Omkostnader		
I. Material, underhåll m. m.	33 095	60 000
II. Bibliotek	4 137	10 000
III. Kontorsmateriel, expenser	63 387	60 000
IV. Resesättningar ..	7 486	25 000
V. Hyra för verkstad och filial	9 480	11 000
VI. Hyra och inredning av ny lokal	12 084	127 500
VII. Oförutsedda utgifter	7 109	26 337
Kronor	956 515	1 610 490

I motsats till vad som regelmässigt gäller för statliga institutioner, som bedriver uppdragsverksamhet, är institutet ej förpliktat att till statskassan inleverera viss del av inkomsterna av denna verksamhet för bestridande av de dolda kostnaderna för pensioner och andra sociala förmåner, hyreskostnader, städningskostnader, tjän-

stebrevsrätt m. m. Institutets taxor synes därför ha beräknats så att de i princip skall täcka de med uppdragsverksamheten direkt förenade synliga kostnaderna. Verksamheten har de senaste åren uppvisat ett mindre årligt överskott vilket i räkenskaperna balanserats till påföljande år. Eventuellt uppkommande underskott, som ej kan utjämnas mot tidigare överskott, balanseras likaledes till följande år.

4.2. Psykotekniska institutet i Göteborg AB

Tillkomst, organisation och finansiering

Institutet kan anses upprättat som fristående institut år 1949, även om den formella bekräftelsen kom något senare genom dåvarande Göteborgs högskolas lärarråd och styrelse. Institutet har framvuxit ur verksamheten vid den psykologiska institutionen vid högskolan genom praktisk tillämpning av psykologiska metoder i olika sammanhang, bl. a. vid vissa industrier i början av 1940-talet. Ungefär samtidigt anlagsundersöktes en grupp på ungefär 100 finska krigsinvalid, vilken undersökning utgjorde begynnelsen till psykologisk rådgivningsverksamhet för yrkesvalshjälp. Ett uppdrag av 1946 års skolkommission tillskyndade ytterligare upprättandet av institutet. Beträffande tiden fram till 1955 hänvisas i övrigt till psykologutredningens betänkande (SOU 1955: 11, s. 110—111).

Administrativt var institutet inordnat i psykologiska institutionen vid dåvarande Göteborgs högskola till dess det 1961 övergick till att bli privatägt aktiebolag med firmanamnet Psykotekniska institutet i Göteborg AB. Under år 1964 upprättades avdelningskontor i Karlskrona, Jönköping och Karlstad samt under år 1965 i Skövde.

Psykologpersonalen vid institutet jämte dess avdelningskontor uppgick till i genomsnitt 14 anställda under räkenskaps-

året 1964/65. Dessutom fanns ett antal mer tillfälligt anställda, huvudsakligen psykologistuderande. Institutets vetenskaplige ledare är professorn i psykologi vid Göteborgs universitet. Institutet är således ett enskilt företag, som har ett intimt samarbete med psykologiska institutionen vid universitetet.

Institutet har — med undantag av ett engångsbidrag från Göteborgs stad 1950 och ett engångsbidrag från staten i slutet 1940-talet — icke åtnjutit bidrag från stat eller kommun.

Anlagsundersökningar

Anlagsundersökningar utgör en av institutets huvuduppgifter. Undersökningarna utförs främst på uppdrag av arbetsmarknadsverkets organ. Endast i undantagsfall förekommer remisser från andra håll i landet än väst- och sydsverige.

Väntetiderna har varit i medeltal tre veckor. Såväl tvådagars- som endagsundersökningar utförs. För tvådagarsundersökningar debiteras 450 kronor och för endagsundersökningar 300 kronor.

En rutinerad biträdande psykolog med heltidstjänstgöring beräknas enligt institutets ledning kunna svara för tjugo tvådagarsundersökningar per månad. Den skriftliga delen av undersökningen utförs liksom vid andra institut som en prövning i grupp under ledning av endast en provledare.

Det antal som prövats åren 1960—1964 framgår av nedanstående sammanställning, som visar att omfattningen mer än tredubblats under denna tidsrymd.

År	Anlagsundersökningar		Summa
	tvådagars	endags	
1960	474	41	515
1961	516	—	516
1962	653	84	737
1963	960	441	1 401
1964	1 254	485	1 739

Urvalsundersökningar

Urvalsundersökningarna utförs på uppdrag av enskilda företag. Väntetiderna anges till i medeltal någon vecka. Undersökningarnas uppläggning är i stort sett densamma som vid stockholmsinstitutet.

Det antal som prövats åren 1960—1964 framgår av nedanstående sammanställning.

År	Urvalsundersökningar
	endags
1960	89
1961	149
1962	355
1963	590
1964	532

Utveckling av metoder för anlags- och urvalsundersökningar

Kontinuerlig översyn av metoderna sker och nya prov, bl. a. tekniska prov, har konstruerats. Ett par valideringsundersökningar har utförts. I en av dessa har de individer, som anlagsundersökts under åren 1957—59 fått besvara en enkät om sina attityder till undersökningen, bl. a. om den nytta de ansett sig ha haft av undersökningsresultaten. Attityderna till undersökningarna har bl. a. satts i relation till de svarandes intelligensnivå.

Utbildningsverksamhet

Vid institutet utbildas cirka tolv praktikanter per år. Praktikanterna deltar i det reguljära arbetet främst i samband med anlags- och urvalsundersökningarna.

Övrig verksamhet

Utom anlags- och urvalsundersökningar har också vid institutet utförts mer kliniskt betonade, psykologiska undersökningar, där det gällt att bedöma personlighetsförändringar till följd av exempelvis hjärnskada. Som exempel på övriga större projekt

kan nämnas en psykologisk-sociologisk undersökning vid en textilindustri, där det gällt att försöka komma till rätta med rekryteringsvårigheter i samband med övergång till kontinuerlig drift.

4.3. Institutet för pedagogisk-psykologisk konsultverksamhet, IPPK, Uppsala

Tillkomst och organisation

Institutet, som i likhet med instituten i Stockholm och Göteborg framvuxit ur en universitetsinstitution, är ett privat företag, bildat 1958 av personal vid Uppsala universitets pedagogiska institution, bl. a. professorn i pedagogik. Verksamheten bedrivs i form av ett handelsbolag. Avsikten med verksamheten var primärt att tillmötesgå de talrika förfrågningar rörande bl. a. kurser och föreläsningar samt anlags- och urvalsundersökningar, som riktades till enskilda personer vid pedagogiska institutionen.

Psykologpersonalen uppgår till fem personer. Dessutom finns ett antal biträdande psykologer, som är mer löst knutna till institutet och som engageras vid tillfällen av hög belastning.

Anlagsundersökningar

Anlagsundersökningar hade utförts vid pedagogiska institutionen i begränsad omfattning redan före institutets tillkomst. Det hade då huvudsakligen rört sig om studerande vid universitetet, vilka önskat råd vid val av studieinriktning. Numera utförs undersökningar på uppdrag av arbetsmarknadsstyrelsens organ samt kriminalvårdsstyrelsen. Undersökningar kan i allmänhet utföras ungefär en vecka efter det beställning inkommit.

Såväl tvådagars- som endagsundersökningar förekommer. För undersökningarna debiteras 375 respektive 175 kronor.

Vid de undersökningar, som gjorts på uppdrag av kriminalvårdsstyrelsen — det gäller här ungdomsfängelseelever — har institutet försöksvis låtit de skriftliga och praktiska provningarna utföras av psykologpersonal, som är anställd inom kriminalvårdsstyrelsen, varefter samtliga provhandlingar insänts till institutet, där utlåtande över undersökningsresultaten sammanställts.

Det antal som prövats åren 1962–1964 framgår av nedanstående sammanställning.

År	Anlagsundersökningar		Summa
	tvådagars	endags	
1962	329	—	329
1963	538	—	538
1964	938	835	1 773

Urvalsundersökningar

Sådana undersökningar har huvudsakligen utförts på uppdrag av näringslivet samt kommunala organ. Antal prövade åren 1963 och 1964 framgår nedan.

År	Urvalsundersökningar		Summa
	tvådagars	endags	
1963	133	449	582
1964	410	120	530

Utveckling av metoder för anlags- och urvalsundersökningar

Även om institutet kunnat utnyttja de prov för anlagsundersökningar, som redan funnits vid pedagogiska institutionen, har ett stort arbete måst läggas ned på provkonstruktion och på övrig metodutveckling. För närvarande försiggår exempelvis undersökningar rörande prov för kontorsbetonade och tekniska yrken samt musiker- och tecknaryrken. Prov som avses mäta anlag för akademiska studier och för studier i moderna språk är också föremål för undersökningar. Arbetsanalyser utförs av

exempelvis bilinspektörers och industrielektrikers arbete.

Utbildning

Institutet emottar praktikanter, som i allmänhet sysselsätts på halvtid i fyra månader. År 1964 utbildades 10 praktikanter.

Det är inte ovanligt att en praktikant efter praktiktiden gör en trebetygsuppsats på grundval av material, som insamlats på institutet. För närvarande arbetar också ett par licentiander med vid institutet insamlat material som grund.

Övrig verksamhet

En utredning pågår för närvarande angående behandlingsmetoder för ungdomsfängelseelever och dessas anpassning till yrkeslivet. Därvid används bl. a. material insamlat i samband med ovan nämnda anlagsundersökningar.

4.4. Personaladministrativa rådet, PA-rådet

Tillkomst, syfte, organisation och finansiering

Insikten om att den enskilde individens anpassning till arbete och arbetsmiljö, och därmed hans effektiva produktionsinsats, sammanhänger med en rad frågor av psykologisk, sociologisk, fysiologisk och mentalhygienisk karaktär, ledde till att svenska arbetsgivareföreningen i samband med sitt 50-årsjubileum i september 1952 beslöt att tills vidare anslå ett årligt belopp, som skulle användas för att stödja arbetsvetenskaplig forskning och utnyttjas för information och konsultation i personaladministrativa frågor.

För att förvalta de medel, som anvisats, och för att organisera och leda verksamheten tillsattes ett särskilt organ, Personaladministrativa rådet eller PA-rådet.

PA-rådet har, enligt de riktlinjer som fastställts, till uppgift

att genom *forskning* och utvecklingsarbete fördjupa kunskapen om de faktorer som berör människan i arbetslivet

att genom *konsultation* och *rådgivning* i personaladministrativa frågor verka för en ändamålsenlig anpassning mellan individ, arbete och arbetsmiljö

att genom *information* sprida kännedom om forskningsresultat och konsultationserfarenheter.

Verksamheten bedrivs inom ramen för två stiftelser, Personaladministrativa rådet och Personaladministrativa rådets vetenskapliga fond. De båda stiftelserna har gemensam styrelse. Dessutom finns för de två stiftelserna ett särskilt råd med företrädare för industrin, arbetsmarknadens huvudorganisationer, LO, SAF och TCO, samt statsförvaltningen.

Medan PA-rådet under de första verksamhetsåren hade en mycket begränsad personalstyrka har den stigande efterfrågan på forskning och utredningar samt konsultativ service från såväl det enskilda näringslivet som den offentliga förvaltningen medfört en mycket snabb expansion. Vid årsskiftet 1964/65 uppgick antalet vid PA-rådet fast anställda till cirka 150 personer, varav närmare 100-talet forskare och konsulter. Ett 70-tal av de anställda hade psykologisk utbildning. Av dessa hade åtta licentiatexamen. Därutöver engagerar PA-rådet från tid till annan tillfälligt anställd psykologpersonal.

PA-rådet är organiserat med ett huvudkontor i Stockholm, som omfattar administration, central forskning och utveckling, statistik, information samt filmservice. Verksamheten bedrivs för övrigt inom tre distrikt med kontor i Stockholm, Göteborg och Malmö. Under distriktskontoren finns sedan lokalkontor i Umeå, Västerås, Linköping, Jönköping, Växjö, Halmstad och Borås. Av det årliga anslag på 500 000 kronor, sedan 1963 höjt till 700 000 kronor, som PA-rådet och dess vetenskapliga

fond erhåller från arbetsgivareföreningen, utnyttjas den övervägande delen för forskning och utveckling. För övrigt utnyttjas anslagen för att stödja undervisning vid universitet och högskolor, utbilda praktikanter, bedriva informations- och förlagsverksamhet m. m.

Den konsultativa verksamheten är självfinansierande med en omslutning år 1964 på över åtta milj. kronor.

Arbetsuppgifter och hittillsvarande verksamhet

Den arbetspsykologiska verksamheten har dominerat. De psykologiska prövningarna, vare sig det gäller urvals- eller anlagsundersökningar, ingår som en integrerande del i den totala verksamheten.

Anlagsundersökningar

Denna verksamhet startade 1959 vid distriktkontoret i Malmö. På begäran av arbetsmarknadsstyrelsen, med vilket verk PA-rådet kontinuerligt samarbetar, har verksamheten successivt byggts ut. Den bedrivs nu permanent vid samtliga distrikt- och lokalkontor. Dessutom har rådet även en s. k. ambulerande verksamhet — innebärande att personal från rådet mera kontinuerligt besöker olika orter och där utför anlagsundersökningar. Sådan ambulerande verksamhet, som sker i samarbete med respektive länsarbetsnämnder, har inletts i Kalmar, Kristianstad och Örebro.

Vid remiss från arbetsmarknadsverkets organ debiteras 550 kronor för tvådagarsundersökningar; för två skilda typer av begränsade undersökningar debiteras 250 resp. 350 kronor.

PA-rådets anlagsprövningsverksamhet har särskilt under de allra senaste åren expanderat kraftigt från 170 undersökningar år 1959 till inte fullt 3 000 undersökningar år 1964. Se i övrigt nedanstående sammanställning över antal undersökningar

per år. Bland de undersökningar som redovisats i kolumnen för »begränsade» ingår endagsundersökningar.

År	Anlagsundersökningar		Summa
	tvådagars	be-gränsade	
1959	170	—	170
1960	229	—	229
1961	240	29	269
1962	560	223	783
1963	1 004	528	1 532
1964	2 087	791	2 878

PA-rådet har också aktivt medverkat med fast konsultation vid landstingens arbetsträningsinstitut. Detta har skett i en form som innehåller dels anlagsundersökningar av de vid träningsinstituten inskrivna klienterna, dels en kontinuerlig systematisk observation av klienterna under träningstiden samt deltagande i institutens sammanträden.

Urvalsundersökningar

PA-rådet började utföra urvalsundersökningar tidigare än anlagsundersökningar. Verksamheten har från början varit inriktad både på näringslivet och den offentliga förvaltningen. Det växande intresse som visats från uppdragsgivarnas sida (näringsliv, organisationer och offentlig förvaltning) har bl. a. tagit sig uttryck i beställningar på prövningar för allt fler yrkeskategorier. Tidigare användes psykologiska prövningar huvudsakligen när det gällde mindre kvalificerade yrkeskategorier. På senare år har verksamheten också omfattat högre befattningar. Urvalsundersökningar utföres i rätt stor omfattning på uppdrag av arbetsmarknadsverket, där det huvudsakligen gäller val av elever till omskolningskurser.

Antalet undersökningar per år 1956—1964 framgår av nedanstående sammanställning. Bland de undersökningar som re-

dovisats i kolumnen för »begränsade» ingår endagsundersökningar.

År	Urvalsundersökningar		Summa
	tvådagars	begränsade	
1955	1 104	—	1 104
1956	1 305	—	1 305
1957	1 795	—	1 795
1958	2 456	1 357	3 813
1959	2 508	2 294	4 802
1960	3 505	4 390	7 895
1961	3 705	5 088	8 793
1962	4 215	5 383	9 598
1963	3 539	6 281	9 820
1964	5 409	8 127	13 536

Som framgår av sammanställningen har verksamheten ökat i omfattning år från år. Mer än 25 % av det totala antalet prövningar år 1964 utfördes åt företag och verk inom den offentliga sektorn. Totalt gällde detta 3 497 personer.

Utveckling av metoder för anlags- och urvalsundersökningar

Utvecklingen, som bl. a. inneburit att allt fler yrkeskategorier inlemmats i prövningsverksamheten, har medfört omfattande nykonstruktioner och normeringar av olika urvalsinstrument. Betydande belopp ur forskningsfonden har under årens lopp använts för dylikt arbete vid sidan om det kontinuerligt bedrivna interna utvecklingsarbetet. Inom PA-rådet har byggts upp ett testarkiv, »testotek», som omfattar enskilda instrument och testbatterier för mer än ett hundratal yrkeskategorier.

Kontinuerliga uppföljningar har gjorts av utförda undersökningar för att få fram de använda metodernas prognosförmåga. Dessa uppföljningar har huvudsakligen gällt urvalsundersökningar, men även uppföljningar av anlagsundersökningar har påbörjats. En del av dessa har genomförts på uppdrag och med ekonomiskt stöd av arbetsmarknadsverket.

Stor uppmärksamhet har de allra senaste åren ägnats åt utveckling av prövningsförfarande för handikappgrupper, företrädesvis syn- och hörselskadade samt rörelsehindrade.

Det utvecklingsarbete som bedrivits rörande metoder m. m. vid urvalsundersökningar har även kommit anlagsundersökningarna till godo, genom att de omfattande arbetsanalyser som gjorts ökat kunskapen om kraven inom skilda yrken. Vidare har det givit ökade kunskaper om provens prognosförmåga i skilda yrkessammanhang.

Vid sidan av det arbete som bedrivits i fråga om metoder och system m. m. i det direkta urvalsarbetet pågår en rad forsknings- och utvecklingsprojekt av intresse för den framtida prövningsverksamheten, såsom undersökningar vad avser stress- och åldersproblem, de motivationella faktorernas betydelse, arbetsledarbeteendets beroende av olika faktorer.

Utbildningsverksamhet

PA-rådet bedriver en omfattande utbildningsverksamhet, dels genom att personalen som lärare medverkar i den direkta utbildningen inom företag och verk, dels genom service åt företagen när det gäller analyser av utbildningsbehov och utbildningsinnehåll, genomförande av kontroll och uppföljning av utbildningsresultat m. m. Vidare medverkar PA-rådets forskare och konsulter i undervisningen vid olika universitet och högskolor samt ger såväl PA-rådets personal som andra intresserade material för undersökningar och studier inom det arbetspsykologiska området. Ett stort antal trebetysuppsatser och avhandlingar för licentiatexamen och doktorsgraden har utgivits i PA-rådets publikationsserier.

I samband med främst anlags- och urvalsundersökningar sysselsätts ett antal praktikanter på de olika kontoren. Sammanlagt har under årens lopp omkring

175 praktikanter fått handledning vid PA-rådets olika kontor.

Övrig verksamhet

Utöver nämnda arbetsuppgifter bedriver PA-rådet en forsknings- och konsultationsverksamhet inriktad på företagsadministrativa och organisatoriska problem samt på mera allmänna socialpsykologiska frågeställningar.

4.5. Institutet för tillämpad psykologi AB, Saltsjöbaden

Tillkomst och organisation

Saltsjöbadsinstitutet är ett privat företag, som tillkommit vid slutet av 1940-talet. Till en början åtog sig institutet huvudsakligen utbildnings- och konsultuppdrag för industrien och näringslivet i övrigt. Bland konsultuppdragen ingick psykologiska urvals- och anlagsundersökningar.

För närvarande utgörs arbetsuppgifterna vid institutet av anlags- och urvalsundersökningar, utbildning i personalledning och arbetspsykologi för chefer, försäljningsledare m. fl. kategorier samt konsultationer rörande personaladministrativa frågor och individuella anpassningsproblem.

Hösten 1965 upprättades filialkontor i Karlstad.

Psykologpersonalen vid institutet inklusive filialkontoret utgörs av ungefär tio personer. Ett par praktikanter per år brukar utbildas vid institutet. Den egna personalen rekryteras delvis bland praktikanterna.

Anlagsundersökningar

Undersökningarna utförs oftast på uppdrag av privatpersoner men även i viss utsträckning på uppdrag av näringslivet samt statliga och kommunala organ. Endast tvådagarsundersökningar förekommer. Stor

vikt läggs vid personlighetspsykologiska aspekter. Väntetiderna varierar mellan ett par veckor och mer tillfälligt ett par månader.

År 1964 utfördes ungefär 60 anlagsundersökningar.

Urvalsundersökningar

Det stora flertalet urvalsundersökningar utförs på uppdrag av näringslivet. Undersökningar utförs också för statliga och kommunala organs räkning. Huvudsakligen har det rört sig om tvådagarsundersökningar; under år 1964 utfördes 1 041 sådana. Mer begränsade undersökningar förekommer också i specialfall; under år 1964 utfördes 395 sådana.

Utveckling av metoder för anlags- och urvalsundersökningar

Metodutveckling och tillförlitlighetsundersökningar sker kontinuerligt vid institutet. Därvid läggs stor vikt vid personlighetstest. I samband med tillförlitlighetsundersökningarna har arbetsanalyser utförts, varvid ett antal variabler framtagits på grundval av detaljerade prestations- och skicklighetsbedömningar utförda av arbetsledare. Dessa bedömningar har där efter använts såsom kriterier vid uppföljning av undersökningsresultat.

4.6. Militärpsykologiska institutet, MPI

Tillkomst, syfte och organisation

Psykologisk prövningsverksamhet inom försvaret inleddes redan på 1930-talet, men då i ytterst begränsad omfattning. På 1940-talet fanns två organ för psykologisk prövningsverksamhet inom försvaret, nämligen personalprövningsdetaljen vid centrala värnpliktsbyrån och den militärsociala detaljen inom marinen. År 1955 övertogs de arbetsuppgifter, som utförts vid dessa

båda organ, av militärpsykologiska institutet, MPI. Enligt nu gällande instruktion (SFS 1965, Nr 836) är institutet »krigsmaktens centrala organ för militärt inriktad psykologisk, pedagogisk och sociologisk forskning och tillämpning».

De arbetsuppgifter som åvilar institutet har successivt ökat och därmed också psykologpersonalens omfattning. År 1965 fanns vid institutet en tjänst i Be 3, två tjänster i Ae 27 och fem tjänster i Ae 25 (innehavaren av en av dessa är sociolog) samt fyra tjänster i Ae 21.

Dessutom arbetar vid institutet psykolog- och sociologpersonal som erhåller sin lön ur anslag för speciella projekt. Slutligen anlitas drygt ett hundratal intervjuare under kortare tider i samband med provningsverksamhet; för att bli antagen som intervjuare krävs minst 2 betyg i vardera av ämnena psykologi och pedagogik.

Urvalsundersökningar

Samtliga de psykologiska undersökningar som sker i institutets regi kan karakteriseras som urvalsundersökningar. Dessa utförs på beställning av militära myndigheter och resultaten av undersökningarna avses utgöra ett av de underlag, de militära myndigheterna har till sitt förfogande när de fattar beslut i personalärenden.

Föremål för undersökningarna är grupper av individer. Det gäller antingen att fördela individerna i den undersökta gruppen på ett flertal befattningar, som fallet är vid provningarna i samband med inskrivningsförrättningarna, eller att välja ut individer ur den undersökta gruppen för en viss tjänst eller utbildning, såsom fallet är vid de så kallade aspirantprovningarna.

Vid inskrivningsprovningarna genomgår samtliga inskrivningsskyldiga, det vill säga samtliga artonåriga pojkar, ett skriftligt prov på drygt en timme. Resultaten av provet ger ett mått på deras allmänintelligens. Dessutom fyller samtliga i frågeformulär, som skall ligga till grund för

inskrivningsnämndernas beslut och i vissa fall för den psykologiska intervjun. Ungefär 60 % av de inskrivningsskyldiga intervjuas. Antalet inskrivningsskyldiga var 1964 ungefär 66 000.

I institutets regi görs dessutom provningar av värnpliktiga vid inryckning till första tjänstgöring. Syftet är här en fördelning på olika befattningar eller utbildningslinjer eller urval till viss befattning eller utbildningslinje. De prov som då används, huvudsakligen kunskapsprov, distribueras till militära förband, där militär personal tjänstgör som provledare. Sådana provningar görs med cirka 10 000 värnpliktiga per år.

Förut nämnda så kallade aspirantprovningar överensstämmer metodmässigt med urvalsundersökningar vid tidigare nämnda institut. Dessa innefattar alltid skriftliga prov och intervju samt för vissa kategorier också praktiska prov. Antalet kategorier har ökat något under de närmast föregående åren. År 1964 prövades 23 olika kategorier. Som exempel på kategorier kan nämnas officersaspiranter vid armén eller flottan och fältflygare. Antalet undersökta individer åren 1955–1964 framgår av sammanställning nedan.

Militär personal används som provledare vid skriftliga provningar och i viss omfattning också vid praktiska provningar. Provledarpersonalen har alltid genomgått

År	Urvalsundersökningar			Summa
	två-dagars	endags	mer begränsade	
1955	1 539	1 563	2 718	5 820
1956	1 878	1 648	2 046	5 572
1957	1 989	1 485	431	3 905
1958	1 494	1 221	1 249	3 964
1959	1 697	1 209	581	3 487
1960	1 549	1 218	1 446	4 213
1961	1 920	1 255	860	4 035
1962	1 658	1 109	591	3 358
1963	1 371	1 166	744	3 281
1964	1 321	1 109	655	3 085

speciell utbildning vid institutet. Intervjuerna utförs av psykologpersonal och endast i enstaka undantagsfall av särskilt utbildad militär personal. Intervjuarna genomgår speciell intervjuutbildning vid institutet och anställs sedan tillfälligt för sin uppgift. Övrigt arbete i samband med de psykologiska undersökningarna, exempelvis sammanställning av testbatterier och normering av prov, sköts av personal som är fast knuten till institutet.

Utveckling av metoder för urvalsundersökningar

Ett omfattande arbete med metodutveckling bedrivs vid institutet. Som exempel kan nämnas försöksverksamhet vid inskrivnings- och aspirantprovningarna, inbärande bland annat utprovning av nya prov och frågeformulär. Uppföljningar av undersökningens resultatens prognosförmåga görs varje år för ett par tre kategorier.

Som resultat av 1964 års inskrivnings- och personalredovisningsutredning kommer krav att ställas på ytterligare prov vid inskrivningsförrättningarna samt på utökning av psykologpersonalen.

Utbildning

Som tidigare nämnts förekommer viss utbildningsverksamhet vid institutet. Varje år ges en fyradagarskurs för provledare vid inskrivningsförrättningarna och kurser på någon eller några dagar för provledare i andra sammanhang.

Intervjuare vid inskrivningsförrättningarna utbildas vid en treveckorskurs varje år och för intervjuare, som redan tidigare arbetat vid inskrivningsförrättningarna, ges en repetitionskurs på tre dagar. Intervjuare vid aspirantprovningarna väljs bland dem som tjänstgjort vid inskrivningsförrättningarna. Dessa erhåller en påbyggnadsutbildning på någon vecka.

Vid institutet sker också utbildning av värnpliktiga psykologer.

Övrig verksamhet

Prövningsverksamheten utgör en stor del av institutets arbete. Bland andra arbetspsykologiska uppgifter kan nämnas att personal vid institutet är engagerad i ett stort projekt, som gäller arbetsanalys av samtliga värnpliktig-befattningar inom försvaret, och som bl. a. skall klarlägga vilka krav som bör ställas på befattningshavarna, till exempel i fråga om olika begåvningsvariabler. Vidare är en del bioteknologiska projekt under arbete och denna typ av verksamhet tenderar att öka i omfattning. Flygförares maximala prestationsförmåga och olika miljöfaktorerers inverkan vid dykning på stora djup är under utredning.

Verksamheten vid institutet omfattar även andra uppgifter än arbetspsykologiska, exempelvis pedagogisk-psykologiska och sociologiska.

4.7. Övrigt

Psykologiska anlags- och urvalsundersökningar bedrivs även på andra håll än vid de nu nämnda arbetspsykologiska instituten. Bland institut, som gör sådana undersökningar, kan nämnas Ekonomisk företagsledning AB, vilket företag under år 1964 utförde ungefär 335 urvalsundersökningar. Dessutom utförs urvalsundersökningar inom näringslivet av psykologpersonal anställd av enskilda företag. Slutligen görs exempelvis inom sjukvården vissa klinisk-psykologiska undersökningar, som har likheter med de anlagsundersökningar, som utförs vid arbetspsykologiska institut.

Det bör också nämnas att åtskillig forskning beträffande anlags- och urvalsundersökningar äger rum utanför de arbetspsykologiska instituten. Framför allt förekommer sådan forskning vid psykologiska och pedagogiska universitetsinstitutioner. Denna forskning sker ofta i samarbete med personal vid de arbetspsykologiska

institut. Samarbete äger också rum mellan personal vid arbetspsykologiska institut och forskare på andra håll. Som exempel härpå kan nämnas samarbetet mellan läkare, ingenjörer och bl. a. psykologpersonal vid instituten i samband med det arbetsfysiologiska institutets industriundersökningar.

4.8. Sammanfattning

Som redan framgått av redogörelserna för de enskilda arbetspsykologiska instituten är den nuvarande prövningsverksamheten mycket omfattande. Summering av uppgifter från instituten har gjorts i sammanställningar på de två följande sidorna avseende Anlagsundersökningar 1964 och Urvalsundersökningar 1964. Där redovisas separat tvådagarsundersökningar och begränsade undersökningar. Under sistnämnda rubrik upptas av praktiska skäl såväl endagsundersökningar som mer begränsade undersökningar.

Som framgår av sammanställningen över anlagsundersökningar år 1964 utfördes vid ifrågavarande institut ungefär 5 700 tvådagarsundersökningar och ungefär 2 300 begränsade undersökningar, eller sammanlagt ungefär 8 000 undersökningar. Av dessa utfördes för länsarbetsnämndernas räkning ungefär 4 500 respektive 1 400, vilket innebär ungefär 6 000

undersökningar för arbetsmarknadsverkets räkning.¹

I sammanställningen över urvalsundersökningar 1964 inkluderas inte undersökningar utförda av militärpsykologiska institutet i summakolumnen, då detta institut är serviceorgan uteslutande åt försvaret. Som framgår av sammanställningen utfördes vid de nämnda arbetspsykologiska instituten med undantag av militärpsykologiska institutet ungefär 7 200 tvådagarsundersökningar och ungefär 11 500 begränsade undersökningar eller sammanlagt ungefär 18 700 undersökningar. Fleråttal undersökningar, sammanlagt ungefär 12 500, utfördes på uppdrag av näringslivet. Även arbetsmarknadsverket och statliga affärsdrivande verk är betydande avnämare med i det närmaste 2 200 respektive 2 000 undersökningar under år 1964.

Utom undersökningsverksamhet pågår vid samtliga institut arbete med utveckling av prövningsmetoder. Någon samordning av metodutvecklingsarbetet över hela landet har inte förekommit.

Vid samtliga institut sker också utbildning av blivande arbetspsykologer.

¹ På grundval av vissa preliminära uppgifter från arbetsmarknadsstyrelsen liksom från psykotekniska institutet i Stockholm och PARådet har under år 1965 och början av år 1966 antalet undersökningar utförda för arbetsmarknadsverkets räkning ökat ytterligare och på ett ganska markant sätt.

Anlagsundersökningar år 1964

Uppdragsgivare	Antal													
	Psykotekniska institutet, Stockholm		Psykotekniska institutet, Göteborg		IPPK		PA-rådet		Institutet för tillämpad psykologi		Ekonomisk företagsledning		Summa	
	två-dagars	begränsade	två-dagars	begränsade	två-dagars	begränsade	två-dagars	begränsade	två-dagars	begränsade	två-dagars	begränsade	två-dagars	begränsade
Arbetsmarknadsverket														
yrkesvägledning	422	135	1 013	485	276	—	758	631	—	—	—	1 456	766	
arbetsvård	347	325 ¹	31	2	111	—	1 288	118	—	—	—	1 746	120	
Affärsdrivande verk	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	
Övriga statliga organ	25	—	75	—	352	—	—	—	—	—	—	377	—	
Kommunala organ	119	3	—	—	199	835	—	41	—	—	—	318	879	
Näringslivet	—	—	—	—	—	—	10	—	—	—	—	10	—	
Övrigt	155	60	166	—	—	—	31	1	58	10	—	420	61	
Summa	1 394	203	1 254	485	938	835	2 087	791	58	10	5 741	2 314		

¹ I antalet ingår såväl arbetsvårds- som yrkesvägledningsfall från hela landet med undantag av Stockholms stad och Stockholms län, för vilka områden uppdelning kunnat göras.

Urvalsundersökningar år 1964

Uppdragsgivare	Antal															
	Psykotekniska institutet, Stockholm		Psykotekniska institutet, Göteborg		IPPK		PA-rådet		Institutet för tillämpad psykologi		Ekonomisk företagsledning		Summa		MPI	
	två-dagars	begränsade	två-dagars	begränsade	två-dagars	begränsade	två-dagars	begränsade	två-dagars	begränsade	två-dagars	begränsade	två-dagars	begränsade	två-dagars	begränsade
Arbetsmarknadsverket omskolning	—	805	—	—	14	—	—	1 363	—	—	—	—	14	2 168	—	—
Affärsdrivande verk . .	—	962	—	—	—	—	717	178	95	—	—	—	812	1 140	—	—
Övriga statliga organ . .	1	405	—	—	—	—	113	420	55	—	150	—	319	825	1 321	1 764
Kommunala organ . .	—	136	—	—	—	120	118	588	82	—	—	—	200	844	—	—
Näringslivet	28	61	532	—	396	—	4 461	5 578	809	395	182	2	5 876	6 568	—	—
Summa	29	2 369	532	410	120	5 409	8 127	1 041	395	332	2	7 221	11 545	1 321	1 764	

Fackpsykologisk utbildning och legitimation

Man räknar för närvarande med två kategorier av psykologer. Den terminologi som används i sammanhanget varierar. Sålunda använder Sveriges psykologförbund begreppen psykolog och biträdande psykolog; psykologen har som teoretisk utbildning minst filosofie licentiat-examen och den biträdande psykologen filosofie kandidat-examen. I en inom ecklesiastikdepartementet upprättad promemoria av den 28 juli 1958, »Angående teoretisk utbildning för blivande psykologer», används begreppen psykologer i självständig ställning och psykologer i biträdande ställning. Beträffande de båda psykologkategorierna anförs i promemorian: »Arbetsuppgifterna är av den arten att de bör fördelas på två olika kategorier av psykologer, nämligen psykologer i självständig ställning, vilka har en utbildning som gör dem skickade att själva välja och uppbygga metoder och undersöknings-system, samt psykologer i biträdande ställning med en utbildning, som gör dem lämpade att vederhäftigt handha olika standardmetoder och i samråd med psykologer av den högre utbildningsnivån tolka och tillämpa resultaten».

I detta betänkande har vi anslutit oss till psykologförbundets terminologi, således termerna psykolog och biträdande psykolog. Avses båda kategorierna används som regel beteckningen psykologpersonal.

Vi är medvetna om att en tredje kategori av icke-akademiskt utbildad psykologisk biträdespersonal i framtiden kan komma att engageras i verksamheten och övertaga vissa arbetsuppgifter som nu företrädesvis handhas av biträdande psykologer.

Då det emellertid är synnerligen osäkert

hur utvecklingen i detta hänseende kommer att gestalta sig, har vi inte ansett oss böra inkludera en sådan personalkategori i våra beräkningar.

5.1. Utbildning: nuläge

År 1955 lade psykologutredningen fram förslag till utbildningsgång för psykologpersonal (SOU 1955:11). Sedan psykologutredningens betänkande remissbehandlats, fastställde Kungl. Maj:t i ovannämnda promemoria den teoretiska grundutbildning, som skulle krävas för psykologer och biträdande psykologer. Ändringar i studieplanerna för hithörande ämnen genomfördes därefter vid universiteten.

Den teoretiska utbildning, som är gemensam för de båda kategorierna och som formellt tar tre år men i praktiken i allmänhet längre tid, utgörs av filosofie kandidat-examen med två betyg i vardera ämnet psykologi och pedagogik och ett betyg i sociologi. Den återstående sjätte betygsenheten bör tas antingen som ytterligare en enhet i något av nämnda ämnen eller som ett betyg i statistik.

På det hela taget överensstämmer studieplanerna för de enskilda ämnena universitetet emellan. Undervisningen, som är av relativt bunden karaktär ofta med muntlig eller skriftlig tentamen efter varje delkurs, består huvudsakligen av lektioner och praktiska övningar. I mycket ringa utsträckning innebär de praktiska övningarna en direkt förberedelse för psykologarbete förenat med klientkontakt. Som exempel på sådan förberedelse inom universitetsundervisningens ram kan nämnas intervjuövningar inom psykologiämnet och

övning i handhavandet av individualtest inom pedagogikämnet. Viss övertäckning ämnena emellan förekommer; samma kursmoment återfinns i några fall i två av de för grundutbildningen obligatoriska ämnena.

För psykologer krävs efter denna utbildning filosofie licentiat-examen i psykologi eller pedagogik. Även när det gäller licentiatstudierna är undervisningen vid en del universitet i viss mån bunden. För licentiatexamen beräknas formellt en studietid på tre år, men tiden är i praktiken i allmänhet betydligt längre. En psykolog har sålunda minst sex års universitetsstudier bakom sig.

Utöver dessa studier vid universitet tillkommer viss tids praktik. Eftersom det inom universitetsstudiernas ram i mycket ringa omfattning förekommer direkt förberedelse för psykologarbete förenat med klientkontakt och eftersom sådan förberedelse ansågs synnerligen viktig, infördes år 1958 av Sveriges psykologförbund, som är en sammanslutning av akademiskt utbildade psykologer, krav på handledd praktik i samband med behörighetskontroll av dess medlemmar. Dylig praktik erhålles bl. a. vid de i kapitel 4 nämnda arbetspsykologiska instituten. Enligt förbundets bestämmelser angående behörighet att utöva psykologyrket, vilka är bilagda in extenso (bilaga 2), kan behörighet erhållas av såväl biträdande psykologer som psykologer.

»Behörighet som *biträdande psykolog* kan erhållas av den som dels

- a) äger den personliga lämplighet för utövande av psykologyrket som förutsättes i Sveriges Psykologförbunds bestämmelser om yrkesmässig verksamhet, dels
- b) avlagt akademisk grundexamen för psykologer i enlighet med av Kungl. Maj:t fastställda principer, dels
- c) genomgått handledd och godkänd praktik inom minst två av tillämpningsområdena skolpsykologi, klinisk psykologi och arbetspsykologi. Den sammanlagda praktiktiden skall uppgå till minst sex månader så fördelade att praktiktiden icke under-

stiger två månader inom två av de nämnda tillämpningsområdena.

Behörighet som *psykolog* kan erhållas av den som dels

- a) uppfyller kraven för behörighet som biträdande psykolog, dels
- b) avlagt högre examen för psykologer i enlighet med av Kungl. Maj:t fastställda principer, dels
- c) utöver den för behörighet till biträdande psykolog stadgade praktiktiden, under minst ett år tjänstgjort som biträdande psykolog eller i annan befattning handlagt arbetsuppgifter av de olika typer, som tillkommer biträdande psykolog.»

Enligt bestämmelserna upphör behörighet, om vederbörande utträder eller utsluts ur förbundet. Förbundet har också utfärdat bestämmelser för yrkesmässig verksamhet, även dessa bilagda in extenso (bilaga 3). Vid brott mot dessa bestämmelser, vilka huvudsakligen rör hur olika typer av undersökningsärenden skall handläggas och som tillkommit bl. a. för att skydda rådsökandes (klienters och patienters) intressen, skall vederbörandes behörighet tas under omprövning.

Det bör här nämnas, att yrkesverksamma psykologer och biträdande psykologer praktiskt taget hundraprocentigt är anslutna till psykologförbundet och alltså är underkastade förbundets behörighetskontroll.

En biträdande psykolog har sålunda utom universitetsstudierna minst sex månaders praktik. Den sammanlagda utbildningstiden för en biträdande psykolog blir således minst tre och ett halvt år. En psykolog har minst sex månaders praktik och har dessutom arbetat som biträdande psykolog under minst ett år. Den sammanlagda utbildningstiden för en psykolog blir således minst sju och ett halvt år.

5.2. Universitetskanslersutredningens förslag

Psykologutbildningsfrågorna är ännu i viktiga delar olösta, och ett flertal framställ-

ningar rörande utbildningens utformning och innehåll har gjorts. Med anledning härav föranstaltade universitetskanslern om särskild utredning. Enligt direktiven av den 4 december 1961 borde i första hand utredas »en lämplig utformning av de tillämpningsmoment som erfordras i utbildningen för såväl biträdande psykologer som psykologer i självständig ställning». Vidare sägs: »Vid behandlingen av frågan om en lämplig utformning av psykologutbildningen böra samtliga de praktikområden som vanligen stå öppna för blivande psykologer, nämligen arbetspsykologi, skolpsykologi samt vuxenklinisk och barnklinisk psykologi, vederbörligen beaktas». Utredningsuppdraget, som verkstälts av professor Kjell Härnqvist, redovisas i ett betänkande, »Utbildningen av psykologer», stencil, maj 1964.

Enligt utredningsmannen borde målsättningen för psykologutbildningen vara att »genom lämplig avvägning mellan teori och tillämpning förbereda de studerande för verksamhet som praktiskt utövande psykologer i situationer med klientkontakt». Slutexamen efter avslutad utbildning borde kunna läggas till grund för legitimation, något som förutsätter ett större och mera reguljärt inslag av tillämpningsmoment än som förekommer i nuvarande utbildning.

Differentieringen på de två nivåerna, biträdande psykologer och psykologer, borde behållas. Slutförda studier på den lägre nivån, kallad grundutbildning, borde tillika utgöra grunden för utbildning på den högre nivån, kallad fortsättningsutbildning.

Någon differentiering på olika utbildningslinjer borde icke ske. Viss variation av utbildningen kunde visserligen förekomma, men variationen borde icke vara mer ingripande än att en enhetlig slutbehörighet eller legitimation vore möjlig, och att denna vore giltig för samtliga tillämpningsområden.

Normalstudietiden borde för grundutbildningen utgöra sex terminer och för fortsättningsutbildningen sju terminer. I båda fallen inräknas tillämpningskurser och praktik.

Två modeller för psykologutbildning diskuteras av utredningsmannen. Skäl framläggs för en specialexamen, uppbyggd på annat sätt än nuvarande filosofiska examina. Utbildningen skulle omfatta ett system av kurser, vilka skulle genomgå i en bestämd följd och tillsammans leda fram till specialexamen. Utformningen av denna utbildning framläggs i ett principförslag i mera skissartad form, avsett att bilda underlag för fortsatta utredningar av examensfrågorna. Principförslaget kunde nämligen knappast förverkligas annat än i samband med en väntad revision av det filosofiska examenssystemet. Eftersom många problem i samband med psykologutbildningen ansågs vara brådskande, framläggs också ett övergångsförslag. Detta är så utformat att det går att direkt infoga i den nuvarande examensstadgans och organisationsplanesystemets ram, och kan följaktligen mycket snabbt realiseras.

Grundutbildningen borde enligt övergångsförslaget omfatta två betyg i vardera psykologi och pedagogik och ett betyg i sociologi, vilka ämnen föreslås få särskilt utformade alternativa studiekurser för psykologutbildningen och följa på varandra i en bestämd ordning, varigenom onödig övertäckning mellan ämnena skulle förebyggas. Den sjätte betygsenheten i filosofie kandidat-utbildningen skulle avläggas under sjätte terminen på trebetygsstudiet i ett nytt ämne, kallat tillämpad psykologi, i vilket undervisning skulle ges i samverkan mellan de olika institutionerna. I detta ämne skulle ingå en tillämpningskurs inom ett av områdena barnklinisk psykologi, vuxenklinisk psykologi, skolpsykologi och arbetspsykologi. Kursen skulle omfatta såväl teoretisk undervisning i anslutning till tillämpningsområdets speciella problem

som handledd tjänstgöring vid en praktiskt verksam institution.

Fortsättningsutbildningen föreslås utgöras av licentiatstudier i samlingsämnet tillämpad psykologi. Tillämpningsutbildning skulle ingå också här. Två tillämpningskurser inom andra tillämpningsområden än det som valdes under grundutbildningen skulle genomgå. Den studerande skulle på så sätt ha praktisk utbildning inom tre av tillämpningsområdena. Därefter skulle ytterligare en tillämpningskurs följa, och denna skulle väljas inom ett av tidigare valda tillämpningsområden och ge fördjupad utbildning inom det valda området.

Den refererade studiegången skulle kunna leda fram till psykologlegitimation. Ämnena skulle också i fortsättningen kunna studeras av andra än dem som avser ägna sig åt sådan praktisk psykologisk verksamhet för vilken legitimation krävs.

Utredningsförslaget innebär, att vid varje lärosäte måste anordnas tillämpningskurser av två slag inom de fyra tillämpningsområdena, dels en mer elementär kurs, dels en kurs med mer fördjupat innehåll. Detaljplaneringen av tillämpningskurserna skulle ankomma på universitetsinstitutionerna och tillämpningsinstitutionerna gemensamt. I kurserna skulle ingå lektions- och seminarieundervisning, vilken skulle handhas av kvalificerad psykolog antingen från universitets- eller från tillämpningsinstitutionen, samt dessutom enskild eller gruppvis handledning, vilken skulle handhas av kvalificerad psykolog vid tillämpningsinstitutionen. I kurserna skulle också ingå litteraturstudier.

En hel del medverkan från tillämpningsinstitutionerna krävs följaktligen enligt förslaget. En redogörelse ges för nuvarande praktiskt arbetande psykologinstitutioner, vid vilka psykologistuderande erhåller praktik. Redogörelsen visar, att »ett rimligt antal» psykologistuderande kunde beredas tillämpningsutbildning vid de insti-

tutioner som redan finns. Antalet praktikinstitutioner för det arbetspsykologiska tillämpningsområdet utgjorde sammanlagt 16 för hela landet och antalet praktikperioder på dessa institutioner sammanlagt 88.

I och med inrättandet av nya tjänster för praktiskt arbetande psykologer skulle också praktikmöjligheterna komma att öka. En gradvis koncentration av tillämpningsutbildningen till de mest välrustade institutionerna på universitetsorterna eller i deras närhet borde eftersträvas.

Kostnaderna för lektions- och seminarieundervisningen samt för den gruppvis handledningen borde bestridas av universitetsmedel, vare sig personal från universitets- eller tillämpningsinstitutionerna meddelade undervisningen. Kostnaderna för den enskilda handledningen vid tillämpningsinstitutionerna borde bestridas antingen av universitetsmedel eller på tillämpningsinstitutionernas egen stat.

5.3. Remissyttranden över universitetskanslersutredningens förslag

Universitetskanslersutredningens förslag gick hösten 1964 på remiss till ett 40-tal instanser. Dessa instansers omdömen om förslaget i dess helhet kan betecknas som positiva. Speciellt framhävs fördelarna med den föreslagna bundna studiegången, där enskilda utbildningsmoment skulle följa efter varandra enligt fastställd ordning med garanti mot övertäckning av kunskapsstoff de berörda ämnena emellan. Som en förtjänst hos förslaget betecknas allmänt, att den praktiskt tillämpade utbildningen byggts in i den teoretiska och samordnats med denna.

Den kritik som förekommer berör främst organisatoriska frågor, speciellt beträffande det nyskapade ämnet tillämpad psykologi. Förslagen rörande enskilda undervisningsmoments förläggning till undervisningsämnen diskuteras kritiskt, främst av en del utbildningsinstanser.

Kritik förekommer mot att i förslaget inte tillräcklig hänsyn tagits till blivande arbetspsykologers behov av kunskaper rörande industriell miljö, arbetsmarknadsförhållanden, personaladministration och liknande.

Den omfattande efterfrågan på psykologpersonal understryks, bl. a. av avnämningens instanserna, och det påpekas att, eftersom begränsad tillgång på praktikplatser skulle kunna medföra begränsning vid intag av elever, alla möjligheter att öka antalet praktikplatser måste tillvaratas.

5.4. Universitetskanslersämbetets förslag

Sedan universitetskanslersutredningens förslag remissbehandlats, utarbetades inom universitetskanslersämbetet en promemoria angående reformerad psykologutbildning. Denna promemoria diskuterades vid en ämneskonferens med bl. a. representanter för de samhällsvetenskapliga fakulteterna. Sedan ärendet ytterligare förberetts, bl. a. inom en av universitetskanslersämbetet tillsatt expertkommitté, överlämnades i juli 1965 till Kungl. Maj:t »Förslag till reviderad utbildningsgång för blivande psykologer».

Detta förslag överensstämmer i stort med det härnqvistska övergångsförslaget. Sålunda föreslås psykologutbildningen omfatta grundutbildning under sex terminer och en därpå följande fortsättningsutbildning under sju terminer. Genomgången grundutbildning skulle ge kompetens för biträdande psykologer och fortsättningsutbildningen för psykologer.

Vissa ändringar av det härnqvistska förslaget beträffande enskilda utbildningsmomentens ämnesmässiga placering under grundutbildningen har vidtagits i universitetskanslersämbetets förslag. Enligt detta skulle grundutbildningen omfatta två betyg i psykologi, ett betyg i vardera sociologi och pedagogik samt två betyg i samlingsämnet tillämpad psykologi. Fortsättnings-

utbildningen skulle äga rum i ämnet tillämpad psykologi.

Tillämpningskurser innefattande bl. a. handledd tjänstgöring vid institution inom tillämpningsområdet skulle anordnas i stort sett enligt Härnqvists förslag.

Universitetskanslersämbetet erinrar i sitt förslag till Kungl. Maj:t om nordiska rådets arbete »med sikte på gemensamma nordiska behörighetsbestämmelser på psykologområdet». Eftersom man tvingats uppskjuta ett slutligt ställningstagande till denna fråga i avvaktan på en lösning av utbildningsfrågorna, understryker ämbetet det angelägna i att problemen i samband med psykologutbildningen snabbt löses.

5.5. Legitimationsfrågan

År 1958 rekommenderade nordiska rådet regeringarna i de nordiska länderna att verkställa utredning »med sikte på å koordinere reglerne i de enkelte land når det gjelder:

1. legitimasjon for psykologer,
2. beskyttelse mot missbruk av psykologiske testmateriel,
3. psykologers taushetsplikt samt
4. fellesnordisk arbeidsmarked for psykologer».

För Sveriges del ansågs det lämpligt att dessa frågor utreddes genom medicinalstyrelsens försorg och 1960 uppdrog medicinalstyrelsen åt en delegation att verkställa utredningen.

Inom delegationen anses det angeläget, att legitimationsfrågan löses på så sätt att psykologpersonal blir juridiskt ansvarig i sin yrkesverksamhet med straffpåföljd vid missbruk av sin ställning. Handlingssekretess och tystnadsplikt har diskuterats ingående. Det anses inom delegationen, att bestämmelserna rörande legitimation borde samordnas för de nordiska länderna.

Delegationen anser sig inte kunna framlägga förslag i de frågor den har att ut-

reda, förrän den framtida psykologutbildningen fastställts av Kungl. Maj:t. Sannolikt kommer emellertid delegationen att föreslå legitimation. Införandet av legitimation skulle skapa ett effektivt skydd för allmänheten mot inkompetent psykologpersonal. I det förslag till av Kungl. Maj:t utfärdat reglemente för psykologpersonal, som sannolikt kommer att framläggas av delegationen, skulle sålunda ingå bestäm-

melser gällande legitimation och fråntagande av legitimation samt föreskrifter rörande yrkesutövning, exempelvis beträffande tystnadsplikt.

Enligt uppgift har delegationens arbete framskridit så långt, att den torde kunna framlägga sina förslag mycket snart efter det Kungl. Maj:t tagit ställning till universitetskanslersämbetets ovan refererade förslag.

Tillgång på och behov av arbetspsykologer

6.1. Hittillsvarande tillgång på arbetspsykologer.

Psykologkåren har ökat starkt under senare år. Detta avspeglar sig bl. a. i medlemsantalet i Sveriges psykologförbund. Vid utgången av 1955, det år då förbundet bildades genom sammanslagning av två tidigare sammanslutningar, fanns i förbundet 150 medlemmar. Därefter har antalet medlemmar ökat med mellan 20 och 30 % per år. Vid utgången av 1965 var medlemsantalet 1 562. Av dessa var 1 070 A-medlemmar, dvs. medlemmar med teoretiska kvalifikationer men inte alltid erforderlig praktik för behörighet som psykolog eller biträdande psykolog. Organisationsfrekvensen inom psykologkåren är hög och uppges ha legat omkring 95 % under de senaste åren.

Psykologutredningen försökte år 1955 genom enkäter till arbetsgivare och till de dåvarande psykologföreningarna få en uppfattning om antalet psykologer och biträdande psykologer inom olika verksamhetsområden. Enligt en bilaga till betänkandet uppskattades antalet psykologer och biträdande psykologer som huvudsakligen ägnade sig åt undervisning i psykologi och angränsande ämnen till mellan 60 och 70 och antalet praktiskt yrkesverksamma psykologer och biträdande psykologer till närmare 110. Av de praktiskt yrkesverksamma skulle ungefär 40 kunna betecknas som arbetspsykologer; dessa hade sin verksamhet förlagd till de psykotekniska instituten i Stockholm och Göteborg, inom näringslivet, inom försvaret eller ägnade sig på annat sätt åt arbetspsykologisk verksamhet.

Arbetsmarknadsstyrelsen har låtit utföra en undersökning, vilken redovisas i »Utvecklingstendenser rörande behovet av psykologer», Arbetsmarknadsinformation S 3/1964. På grundval av en enkät till psykologer, som den 1/7 1963 var anslutna till Sveriges psykologförbund, beräknades de yrkesverksamma bland de 88 % som besvarade enkäten fördela sig på verksamhetsområden enligt följande (s. 11):

Område	bitr. psyk.	psyk.	Summa
Arbetspsykologi	73,5	19	92,5
Barnklinisk psykologi .	117,5	7,5	125
Vuxenklinisk psykologi	73	11,5	84,5
Skolpsykologi	32	13	45
Lärare, forskare, övriga	134	79	213
Summa	430	130	560

(De som hänfört sig till två verksamhetsområden har medräknats till hälften på varje område. En del biträdande psykologer uppehöll tjänster, som var avsedda för psykologer men som icke kunnat besättas med personal på denna utbildningsnivå.)

Personalen vid de arbetspsykologiska instituten — med undantag av det militärpsykologiska institutet där ungefär 15 psykologer och biträdande psykologer var anställda — uppgick vid utgången av 1964 enligt av oss inhämtade uppgifter till sammanlagt ungefär 125 personer. Dessa var tämligen fast knutna till instituten. Därtill kom ett antal som anlätades av instituten vid tillfällen av hög belastning. Påtagligt få hade licentiatexamen.

Enligt beräkningar som gjorts vid personaladministrativa sektionen vid handels-högskolan i Göteborg i samband med en

arbetsanalytisk studie (V. Karlsson och G. Thelning, »Arbetspsykologen i arbetslivet», Handelshögskolans PA-sektion, 1965) skulle det i april 1965 ha funnits 216 yrkesverksamma arbetspsykologer. Ungefär 150 var anställda vid arbetspsykologiska institut. Återstoden arbetade vid andra konsulterande organ, vid industriföretag m. m. Omkring 35 arbetspsykologer hade licentiatexamen.

Under perioden juli 1963—april 1965 synes således antalet yrkesverksamma arbetspsykologer ha mer än fördubblats, från ungefär 90 till drygt 200. Denna ökning följer relativt väl ökningen av hela psykologkåren i landet under senare år, sådan den återspeglar sig i psykologförbundets medlemsantal. Detta hade sedan juli 1963 till april 1965 ökat från 803 till 1 562 personer, dvs. nära nog en fördubbling.

6.2. Framtida behov av arbetspsykologer

År 1955 uppskattade psykologutredningen (s. 202) med starka reservationer det framtida psykologbehovet — varmed avsågs tiden fram till 1970 — till 430 personer. Någon specifikation på verksamhetsområdet är svår att göra utifrån psykologutredningens material. I antalet inkluderades icke näringslivets behov och icke heller behovet för utbildningsinstitutionerna, statens psykologiska institut eller de psykotekniska instituten, vilkas framtida organisation utredningen hade att ta ställning till.

Prognos- och planeringsgruppen inom ecklesiastikdepartementet uppskattade i *Tendenserna på akademikernas arbetsmarknad fram till mitten av 1970-talet* (SOU 1962: 55) psykologbehovet för åren 1965, 1970 och 1975 till 400, 500 respektive 600. Här inkluderades icke psykologer inom universitets- och skolorganisationer.

För år 1970 redovisas också behovssiffror i arbetsmarknadsstyrelsens ovannämnda

undersökning. Beträffande behovsuppskattningen sägs (s. 4): »Någon exakt kvantifiering av behovet av psykologer vid en viss tidpunkt torde vara omöjlig att göra av — förutom de skäl som alltid påverkar beräkningar i prognossammanhang — även andra skäl som är specifika för detta yrkesområde. Man har här för det första det faktum att det är fråga om en relativt ny yrkesgrupp, vars användbarhet inom många sektorer av arbetsmarknaden ännu ej är klart etablerad. För det andra är detta en liten yrkesgrupp vilket försvårar predicerbarheten ytterligare, då en liten förändring i efterfrågan kan få relativt stora återverkningar på bl. a. kårens sammansättning. För det tredje håller vissa förändringar nu på att ske som berör psykologyrket. Här kan nämnas t. ex. det psykotekniska verksamhetsområdet, där en utredning nu är i gång, utredningen om legitimationsfrågan samt mentalsjukvårdens upprustning. Man torde också lägga märke till att det nuvarande behovet av psykologer, såsom det tagit sig uttryck i inrättandet av psykologtjänster inom flera arbetsområden innebär en underskattning av det verkliga behovet. Att tjänster ej inrättats kan vara en ren kostnadsfråga men kan också bero på bristande tillgång på kompetenta sökande.»

Arbetsmarknadsstyrelsen redovisar därför prognossiffrorna med starka reservationer. Beräkningarna angående behovet av psykologpersonal inom praktiska verksamhetsområden bygger i stor utsträckning på myndigheters anslagsäskanden för kommande budgetår eller utredningar från senare år och gäller som nämnts 1970 (s. 25):

Område	bitr. psyk.	psyk.
Arbetspsykologi	170	60
Barnklinisk psykologi	190	25
Vuxenklinisk psykologi	172	178
Skolpsykologi	30	100
Summa	562	363

Behovet inom det arbetspsykologiska området specificeras enligt följande (s. 16):

Sektorer inom arbetspsykologin	bitr. psyk.	psyk.
Näringslivet	70	20
Service åt yrkesvägledning, arbetsvård och rehabilitering ..	65	25
Militärpsykologi	35	15
Summa	170	60

Nämnda behovsuppskattningar har samtliga visat sig för låga¹). Betecknande för psykologkårens snabba expansion är att det redan vid utgången av 1965 inom psykologförbundet fanns 1 070 medlemmar med teoretiska kvalifikationer men icke i samtliga fall med erforderlig praktik för behörighet som psykolog eller biträdande psykolog. Våren 1965 uppskattades, som tidigare nämnts, inom den personaladministrativa sektionen vid handelshögskolan i Göteborg antalet arbetspsykologer till mer än 200.

I det följande, kapitel 8, kommer vi att redovisa uppskattningar av behovet av arbetspsykologisk service från arbetspsykologiska institut i början av 1970-talet. Enligt våra uppskattningar (se speciellt 8.6, Sammanfattning) kommer det att vid denna tid behöva utföras 21 000—23 000 anlagsundersökningar och 35 000—38 000 urvalsundersökningar per år vid de arbetspsykologiska instituten, militärpsykologiska institutet undantaget. Räkna man med att en psykolog kan svara för ungefär 150 anlagsundersökningar per år, skulle dessa undersökningar sysselsätta ungefär 150 psykologer. Att beräkna personalåtgång för urvalsundersökningarna är avsevärt svårare, då undersökningarna varierar i omfattning för skilda urvalsgrupper. Med ut-

¹) Enligt skrivelse av den 9 november 1965 från Sveriges psykologförbund till chefen för ecklesiastikdepartementet uppskattades inom förbundet psykologbehovet omkring 1970 till 1 100 personer.

gångspunkt från nuvarande personalåtgång i samband med sådana undersökningar skulle personalbehovet kunna uppskattas till drygt 100 psykologer. Därtill kommer minst ett tjugofemtal psykologer för metodutvecklingsarbete samt för administrativt arbete i samband med den praktiska undersökningsverksamheten.

I de angivna antalen — sammanlagt inemot 300 psykologer — ingår som nämnts endast personalen vid de arbetspsykologiska instituten med undantag av militärpsykologiska institutet. Därtill kommer behov av arbetspsykologer vid de centrala rehabiliteringsklinikerna inom den medicinska rehabiliteringen, psykologpersonal som är anställd direkt av näringslivet, som arbetar med administrations- och organisationspsykologi, med marknadspsykologi m. m. Ett ökat psykologbehov kan väntas inom alla dessa områden. Främst kan nämnas den ökning, som följer av utbyggnaden av de centrala rehabiliteringsklinikerna och den medicinska rehabiliteringen. Enligt vad vi inhämtat kommer därtill 1964 års inskrivnings- och personalredovisningsutredning att föreslå en sådan ändring av inskrivningsförfarandet att preliminärt fem psykologer kommer att bli heltidsanställda inom inskrivningsväsendet och 25 å 35 biträdande psykologer halvtidsanställda.

6.3. Framtida tillgång på arbetspsykologer.

I arbetsmarknadsstyrelsens förut nämnda utredning prognostiseras också tillgången på psykologer och biträdande psykologer år 1970. Enligt denna prognos skulle tillgången på biträdande psykologer tämligen snart vara tillräcklig, medan bristen på licentiatpsykologer skulle kvarstå en lång följd av år. I den härnqvistska utredningen (»Utbildning av psykologer») påpekades också (s. 10): »att ansträngningarna att göra psykologutbildningen effektivare i

första hand måste sättas in på licentiatnivån». Detta uttalande underströks av åtskilliga remissinstanser.

Antalet licentiander i ämnet psykologi har ökat kraftigt de senaste åren, vilket framgår av följande sammanställning över antalet licentiander vid utgången av åren 1960—1965.

Antal licentiander i psykologi.

År	L ä r o s ä t e				Summa
	Göteborg	Lund	Stockholm	Uppsala	
1960	5	13	20	15	53
1961	8	9	41	14	72
1962	13	13	67	21	114
1963	15	16	80	29	140
1964	16	32	99	48	195
1965	29	50	111	59	249

För närvarande finns det sålunda ungefär 200 licentiander i detta ämne vid rikets universitet. Därtill kommer ett antal licentiander i pedagogik, av vilka i varje fall en del torde komma att ägna sig åt psykologisk verksamhet. Tillgången på licentiatpsykologer bör sålunda öka.

Hur stor ökningen av praktiskt yrkesverksamma psykologer kommer att bli, kan inte förutsägas utifrån nuvarande antal licentiander i berörda ämnen, eftersom en del av dessa kommer att ägna sig åt undervisning och forskning. Än mindre kan det antal som kommer att ägna sig åt området

arbetspsykologi förutsägas. Det är heller inte möjligt att för närvarande prognostisera antalet utexaminerade per år, eftersom denna siffra i sin tur måste bygga på bl. a. beräknad studietid. Den formella studietiden för en licentiatexamen — efter filosofie kandidat-examen — i något av ämnena psykologi eller pedagogik är tre år. Studietiden är emellertid för åtskilliga licentiander avsevärt längre, vilket delvis beror på att många licentiander är yrkesmässigt verksamma under studietiden. Trots det relativt stora antalet licentiander är utexaminationen fortfarande låg. Klyftan mellan efterfrågan och tillgång kommer sannolikt under överskådlig framtid att ytterligare vidgas, om icke aktiva åtgärder vidtas för att öka utexaminationen. Vi vill ännu en gång framhålla angelägenheten av en effektivisering av högstadieutbildningen. Som under en följd av år i skilda sammanhang framhållits, är antalet tjänster på professors- och laboratornivå inom ämnet psykologi orimligt lågt i förhållande till det stora antalet studerande på högre nivå.

Av ovanstående framgår, att det icke varit möjligt att med större säkerhet ange tillgången på psykologpersonal i början av 1970-talet. Det redovisade behovet av arbetspsykologpersonal är å andra sidan så stort, att man kan förvänta att brist på i varje fall licentiatpsykologer kommer att bestå under avsevärd tid framåt.

Handlingssekretess, tystnadsplikt m. m.

7.1. Handlingssekretess

Huvuduppgifterna vid de arbetspsykologiska instituterna består dels i anlagsundersökningar i syfte att ge underlag för individuell rådgivning i studie- och yrkesvalsfrågor, dels i urvalsundersökningar i syfte att ge underlag för lämpligt urval i samband med anställnings- och antagningsärenden. Hur dessa olika slag av psykologiska undersökningar tillgår har tidigare beskrivits i inledningen till kapitel 4.

I samband med undersökningarna upprättas ett antal handlingar. Sålunda fyller den undersökte själv i resultatblanketter till prov eller besvarar frågeformulär, vilka rör antingen relativt neutrala förhållanden såsom yrkeserfarenheter eller — i betydande utsträckning — utpräglat personliga omständigheter såsom funktionsförmåga i arbetet och personliga anpassningssvårigheter. Vidare görs anteckningar under undersökningens gång, exempelvis under intervjun. Slutligen görs en sammanställning över undersökningsresultaten, vilken innehåller bl. a. beskrivning av den undersöktes anlags- och begåvningsutrustning, personlighetsdrag och förmåga att fungera i olika arbetssammanhang. Anlagsundersökningarna utmynnar i förslag i studie- och yrkesvalsfrågor och urvalsundersökningarna i ett bedömande av hur den undersökte lämpar sig för den aktuella utbildningen eller befattningen.

Handlingarna rör sålunda både relativt neutrala och utpräglat personliga förhållanden. Eftersom det vid undersökningar av detta slag gäller att se personen som

helhet för att kunna bedöma hans framtida förutsättningar att lyckas i olika typer av studier och yrken, är det nödvändigt att också uppgifter av personlig art insamlas. För att en person i samband med en undersökning skall lämna sådana upplysningar, bör han kunna kräva garantier för att upplysningarna inte sprids.

Enligt tryckfrihetsförordningen är allmänna handlingar offentliga. Om undantag från offentlighetsregeln stadgas i den s. k. sekretesslagen (lagen den 28 maj 1937 om inskränkningar i rätten att utbekomma allmänna handlingar). Sekretesslagen innehåller bl. a. inskränkningar i rätten att utbekomma handlingar i ärenden rörande hälsovård och sjukvård (14 §).

Tryckfrihetsförordningen gäller endast handlingar, som förvaras hos myndighet. Endast de statliga arbetspsykologiska instituten torde kunna betraktas såsom myndighet. Offentlighetsgrundsatsen torde däremot ej äga tillämpning å de enskilda instituten, men väl när en handling inkommit till offentlig myndighet. Att verksamheten trots dessa brister i sekretesskyddet kunnat bedrivas praktiskt taget utan incidenter torde bero på att allmänheten tagit för givet, att man inte får ta del av undersökningshandlingar av detta slag.

I längden är den nuvarande situationen uppenbart ohållbar, och legala möjligheter för sekretess måste enligt vår uppfattning med det snaraste skapas. Detta torde kunna ske genom ett tillägg till 14 § sekretesslagen, som redan innehåller regler om handlingssekretess för liknande handlingar i barnvårdsärenden.

7.2. Tystnadsplikt

Problematiken beträffande tystnadsplikt är likartad den som gäller handlingssekretess. En person som genomgår en undersökning bör ha rätt att kräva att den psykologperson som utför undersökningen genom tystnadsplikt är förhindrad att vidarebefordra förtroendeupplysningar. I praktiken förutsätts utan tvivel sådan tystnadsplikt. Huruvida tystnadsplikt verkligen föreligger är osäkert.

Trots att lagstadganden beträffande psykologpersonals tystnadsplikt icke existerar — med undantag av stadganden för personal, som arbetar tillsammans med läkare — ålägger sig yrkesverksamma psykologer och biträdande psykologer tystnadsplikt. Sålunda föreskriver Sveriges psykologförbunds bestämmelser för yrkesmässig verksamhet (bilaga 3) följande:

»Psykolog är vid uppdrag för enskild rådsökande underkastad obrottslig tystnadsplikt. Personliga förhållanden rörande den rådsökande eller dennes familj får icke yppas. Undantag medges i det fall den rådsökande själv begär att upplysningar som rör förhållanden som faller under psykologens tystnadsplikt skall lämnas viss av rådsökanden uppgiven person eller institution. Då upplysningar lämnas av psykologen skall de meddelas direkt till den av den rådsökande angivna.»

Det är enligt vår mening oundgängligen nödvändigt att en regel om tystnadsplikt i samband med psykologiska prövningar utformas så att obehörigt yppande av vad som hör till människors privatliv förbjuds. Härvid torde reglerna i 14 § sekretesslagen kunna tjäna som förebild.

7.3. Psykologiska prov

Vid anlags- och urvalsundersökningar används ett stort antal psykologiska prov. Med proven mäts exempelvis allmänbegåvning och sådana speciella begåvningsfaktorer som teknisk eller verbal begåvning eller praktisk-manuella färdigheter. För att så-

dana prov skall kunna tjäna sitt ändamål är det självklart nödvändigt att de inte i förväg är kända av dem som skall genomgå en undersökning. Av denna anledning har Sveriges psykologförbund genom sitt testförlag sökt kontrollera att test inte används av andra än kvalificerade psykologer. Problemet med testträningseffekten, coaching, har visat sig betydande i länder där man ej gjort sådana kontrollansatser, exempelvis England. Där används test bl. a. för att differentiera elever i 11-årsåldern på olika skolformer. Då test är tillgängliga för allmänheten förekommer i stor utsträckning, att föräldrar och lärare »träna» eleverna i att lösa testuppgifter, något som sänker provens prognosförmåga och ger missvisande resultat. Strävan att motverka en sådan utveckling i Sverige återspeglar sig i ett avsnitt av Sveriges psykologförbunds bestämmelser:

»Psykolog får ej publicera eller medverka till publicerande av testskalor eller delar av testskalor på sådant sätt att därigenom risk kan tänkas uppstå för inskränkning i testets fortsatta användbarhet.»

Varje enskilt psykologiskt provinstrument används under lång tid. Nykonstruktion av prov sker visserligen efter hand och de nykonstruerade proven ersätter successivt tidigare använda prov. Det är dock regel att samma provinstrument utnyttjas under flera år.

Att samma prov på detta sätt används under lång tid beror icke minst på att ju längre man använder ett prov, desto större möjligheter har man att göra statistiska beräkningar på provresultaten för olika prövade grupper. Man kan därigenom bättre bedöma provets tillförlitlighet, dess prognosförmåga m. m. Vid nykonstruktion av provinstrument används under en tid de nya proven parallellt med de tidigare till dess man har statistiskt underlag för ett bedömande av att de nykonstruerade proven är bättre än de äldre.

Det finns emellertid också andra skäl till att samma prov utnyttjas under längre tid. Det viktigaste skälet är den personalinsats som krävs för provkonstruktion. Även ett från konstruktionssynpunkt tämligen enkelt prov, exempelvis ett skriftligt prov på verbal förståelse, kräver ett flerårigt utvecklingsarbete, innan det kan användas i prövningssammanhang. Därtill kommer ekonomiska synpunkter. Räkningar med lön till den psykologpersonal som arbetar med provet, kostnader för automatisk databehandling eller för räknepersonal under konstruktionsarbetets gång, eventuell ersättning till försökspersoner under utprovning av provet m. m. kan man komma upp till en betydande summa även för ett ganska enkelt prov.

Eftersom psykologiska prov av olika skäl måste utnyttjas under lång tid och sådana prov förlorar allt värde så snart de blir kända för allmänheten, kan det övervägas om de inte lämpligast borde sekretessbeläggas.

Sveriges psykologförbund utreder för närvarande frågan om skydd för psykologiska prov. Förbundet anser att starka skäl för sekretessbeläggning föreligger. Det anses, att den nödiga insynen i psykologernas arbetsmetoder kan ges allmänheten genom offentliggörande av statistiska uppgifter beträffande använda prov såsom provens reliabilitet och prognosförmåga.

7.4. Sammanfattning

I enlighet med vad ovan anförts har vi arbetat utifrån premisserna, att det i kommande sekretesslag kommer att inrymmas stadganden om handlingssekretess, tystnadsplikt för psykologpersonal samt sekretesskydd för psykologiska prov. Vi har utgått ifrån att, som en konsekvens härav, utlåtande som avges till myndighet rörande företagen prövning även blir sekretessbelagd.

Behov av anlags- och urvalsundersökningar samt av metodutveckling

I kapitel 4 lämnades en redogörelse för den anlags- och urvalsundersökningsverksamhet, som under de senaste åren bedrivits vid skilda arbetspsykologiska institut. I det följande redogörs för det behov av sådana undersökningar, som kan beräknas föreligga dels inom näringslivet, dels hos sådana statliga och kommunala organ, som för närvarande utgör de huvudsakliga avnämarna. Början göres med arbetsmarknadsverkets behov inom områdena yrkesvägledning, arbetsvård och omskolningsverksamhet. Därefter behandlas behovet inom skilda slag av utbildningsanstalter samt inom kriminal- och socialvård och slutligen inom näringslivet.

Givetvis hade det varit önskvärt, om behovet hade kunnat kartläggas för en lång tidsrymd framåt. Undersökningar av det slag som det här rör sig om är emellertid relativt nya — de första arbetspsykologiska instituten började sin verksamhet för mindre än tjugofem år sedan, och först under det sista decenniet har verksamheten blivit mera omfattande — och för vissa kategorier utförs undersökningarna fortfarande i form av försöksverksamhet. Av bl. a. dessa skäl har vi inte ansett det möjligt att uppskatta det framtida behovet längre än till början av 1970-talet.

8.1. Arbetsmarknadsverkets behov

Tyngdpunkten i arbetsmarknadsverkets serviceverksamhet ligger på arbetsförmedling. I många fall är emellertid enbart

arbetsförmedlande åtgärder inte tillräckliga, och som komplement kan bl. a. yrkesväglednings-, arbetsvårds- och omskolningsverksamhet vara nödvändiga. Därvid samråder de olika avdelningarna med varandra.

8.1.1. Yrkesvägledning

Yrkesvägledningen syftar till att med kännedom om den rådsökandes tidigare utbildning, begåvning, speciella anlag, personlighet och intressen å ena sidan och om utbildningsförhållanden samt arbetslivet och dess krav å den andra ge den rådsökande relevant information för att därigenom bistå honom vid hans val och planering av utbildning och yrkesgång.

Yrkesvägledning av ungdomar sker dels på yrkesvägledningsexpeditionerna, där antalet tonåringar utgör ungefär hälften av yrkesvägledningsfallen, dels vid utbildningsanstalterna, exempelvis gymnasier. Redogörelse för den yrkesvägledning som sker vid utbildningsanstalterna och det behov av anlagsundersökningar, som föreligger i samband därmed, lämnas i avsnitt 8.2.

Med den goda tillgång på arbete som för närvarande råder har individen möjligheter att genom att pröva på olika typer av arbete så småningom komma fram till ett yrkesarbete, som han känner sig passa för. Valmöjligheterna har också ökat genom förändringar i den ekonomiska och sociala strukturen. Yrkesvalet har därigenom i högre grad än tidigare fått karaktären av en successiv utvecklings- och anpassnings-

process, vilken ofta inte är avslutad förrän arbetskraften är i vuxen ålder.

Därjämte kan yrkesbyten framtvingas av pågående strukturförändringar i näringslivet. Vissa branscher visar sig sålunda behöva mindre arbetskraft än tidigare medan andra behöver mer arbetskraft. En del gamla yrken dör ut eller måste kompletteras med nya arbetsmetoder, och helt nya yrken kommer till. Ändrade produktionsbetingelser kan uppstå, bland annat innebärande överskott av arbetskraft i ett geografiskt område och underskott i ett annat. En hel del av de personer, som genom strukturförändringarna tvingas byta yrke, kommer till yrkesvägledningsexpeditionerna. För många av dessa rådsökande föreligger behov av omskolning; en redogörelse för detta behov återfinns nedan i avsnitt 8.1.3.

En speciell kategori utgör de kvinnor, som efter många års arbete i hemmet åter vill ut i arbetslivet och därför tar kontakt med yrkesvägledningsexpeditionerna. Denna kategori tenderar att öka i antal.

Yrkesvägledarna söker att genom samtal kartlägga den rådsökandes tidigare skol- och yrkesutbildning, tidigare yrkesgång, hälsotillstånd, intresseriktning etc. samt tar del av handlingar rörande den rådsökande, såsom betyg och intyg från utbildningsanstalter och arbetsplatser. Ibland tas också kontakt med lärare, arbetsgivare, barnavårdsnämnder eller andra myndigheter. Det är mycket vanligt att en rådsökande gör flera besök på expeditionerna och står i kontinuerlig kontakt med yrkesvägledaren. Finner yrkesvägledaren att genom samtal etc. insamlat material inte är tillräckligt för att kartlägga den rådsökandes begåvnings- och personlighetsmässiga förutsättningar, hans förmåga att fungera i olika arbetssammanhang och liknande, kan remittering ske till psykologisk anlagsundersökning.

Under år 1964 anlagsundersöktes 2 350 personer eller ungefär 3 % av de rådsö-

kande vid expeditionerna. I cirkulär Y8, 22 juli 1963 (bilaga 4), gav arbetsmarknadsstyrelsen länsarbetsnämnderna rätt att från 1 juli 1963 i vidgad utsträckning ersätta kostnader för anlagsundersökningar av enskilda rådsökande vid yrkesvägledningsexpeditionerna. Ekonomiska skäl för begränsning av antal fall föreligger således numera i praktiken inte. Vad som fortfarande begränsar antalet anlagsundersökningar är företrädesvis dels de arbetspsykologiska institutens otillräckliga kapacitet med därav följande långa väntetider, dels i vissa fall nödvändigheten av långa resor.

Enligt arbetsmarknadsstyrelsen anses erfarenheterna av de psykologiska anlagsundersökningarna synnerligen goda, och behov att utvidga undersökningsverksamheten anses föreligga redan i nuläget. Vid början av 1970-talet beräknas antalet rådsökande vid yrkesvägledningsexpeditionerna uppgå till ungefär 100 000 personer per år. Med en försiktig beräkning har man inom arbetsmarknadsstyrelsen uppskattat antalet anlagsundersökningar för dessa till ungefär 5 000. Denna uppskattning har gjorts utifrån förutsättningen att en del personer begåvningsundersökts redan under sin skoltid och att yrkesvägledningsexpeditionerna får ta del av resultaten av dessa undersökningar.

Tidigare har endast tvådagarsundersökningar utnyttjats. På senare år har försök gjorts med begränsade undersökningar. Det har då gällt mycket begränsade frågeställningar, exempelvis om den rådsökande har begåvningsmässiga förutsättningar för studier vid tekniskt gymnasium eller om han i stället bör inrikta sig på en intellektuellt mindre krävande teknisk utbildning. Frågeställningarna är emellertid i det stora flertalet fall betydligt mer komplicerade. Tills ökad erfarenhet vunnits av begränsade undersökningar måste man räkna med att tvådagarsundersökningar även i framtiden förblir de vanligaste.

8.1.2. Arbetsvård

Med arbetsvård avses alla icke medicinska åtgärder av förberedande eller direkt natur, som kan anses erforderliga för att inlemma partiellt arbetsföra i produktionen. Med partiellt arbetsföra avses personer, vilka på grund av fysiska eller psykiska arbetshinder eller social belastning har eller väntas kunna få svårare än andra att erhålla eller behålla ett förvärvsarbete. Till arbetsvårdande åtgärder kan räknas bland annat arbetsprövning, arbetsträning, yrkesutbildning och arbetsanskaffning.

Beträffande partiellt arbetsföra, som remitterats till en arbetsvårdsexpedition, görs ingående utredningar, speciellt rörande vederbörandes tidigare utbildning och tidigare yrkesanpassning samt — i samråd med läkare — fysiska och psykiska arbetsförmåga. Då så bedöms erforderligt för att säkrare hållpunkter för yrkesvägledningen skall vinnas, kan remittering göras till arbetspsykologiska institut för anlagsundersökningar.

Antalet till arbetsvårdsexpeditionerna hänvisade personer har sedan arbetsvårdsvärksamheten började varit starkt stigande. Vid mitten av 1940-talet var antalet arbetsvårdssökande cirka 6 000 personer per år och i slutet av 1950-talet cirka 25 000. Under år 1964 var antalet cirka 61 000 och av dessa var cirka 30 000 inskrivna för första gången, medan återstoden tidigare besökt arbetsvårdsexpeditionerna. Det beräknas att det fortfarande finns ett stort antal personer, som är i behov av aktiva arbetsvårdande åtgärder men som arbetsvårdsexpeditionerna ännu inte kommit i kontakt med.

Flera omständigheter talar dessutom för att behovet av arbetsvårdande åtgärder kommer att öka i framtiden. Sålunda kan de allt högre ställda kraven inom vissa områden av arbetslivet innebära risk för att åtskilliga anställda inte orkar med. Framstegen i den medicinska forskningen gör

det möjligt att rädda fler personer till arbetslivet, och dessa har i många fall behov av arbetsvårdande åtgärder. Kategorier, som tidigare inte ansetts arbetsförmögna, främst mentalsjukvårdspatienter och psykiskt utvecklingsstörda, har visat sig kunna inpassas i arbetslivet och är nu i ökad omfattning föremål för arbetsvårdande åtgärder. Ökade anspråk kommer också att ställas på arbetsvården från socialförsäkringsorganen. Det beräknas att i början av 1970-talet antalet arbetsvårdssökande kommer att uppgå till ungefär 100 000, varav ungefär hälften eller 50 000 kommer att utgöras av personer, som besöker arbetsvårdsexpeditionerna för första gången. Av de återstående 50 000 torde ungefär 30 000 komma att utgöras av sådana arbetsvårdssökande som stått över från tidigare år, då deras situation varit så komplicerad, att den inte kunnat lösas med till buds stående medel, samt ungefär 20 000 av sådana som erhållit arbete genom expeditionerna men som inte kunnat klara detta. Den sistnämnda kategorien arbetsvårdssökande har ofta svåra psykiska och fysiska handikapp.

Vid arbetsvårdsexpeditionerna förs ingen statistik över antalet fall som remitteras för anlagsundersökningar, men frekvensen av remisser uppskattas till ungefär 4 %, vilket för 1964, då antalet arbetsvårdssökande uppgick till ungefär 61 000 personer, skulle innebära ungefär 2 400 undersökningar. Det anses emellertid angeläget att en högre procent anlagsundersöks. Liksom när det gäller rådsökande vid yrkesvägledningsexpeditionerna begränsas remissfrekvensen av långa väntetider vid de arbetspsykologiska instituten och de ibland långa avstånden till närmaste institut. En längre resa kan utgöra en stor påfrestning för åtskilliga av dem, som skulle vara i behov av anlagsundersökningar.

Inom arbetsmarknadsstyrelsen uppskattar man med en försiktig beräkning att ungefär 10 000 undersökningar skulle behövas per år i början av 1970-talet, vilket

motsvarar ungefär 10 % av antalet vid arbetsvårdsexpeditionerna inskrivna. I ännu högre grad än vad som gäller för undersökningar på uppdrag av yrkesvägledningsexpeditionerna kommer tvådagarsundersökningar att krävas. Vid sina beräkningar har arbetsmarknadsstyrelsen försökt ta hänsyn till den utbyggnad av den allmänna rehabiliteringsorganisationen som föreslagits i centrala rehabiliteringsberedningens betänkande, *Samordnad rehabilitering, del I och II* (SOU 1964: 50 och 51).

8.1.3. Omskolning m. m.

Många förhållanden har samverkat till att behov av omskolning av arbetskraft har ökat starkt under de senaste decennierna. Främst är orsakerna att söka i de strukturförändringar som skett i näringslivet och som tidigare berörts i avsnitt 8.1.1, Yrkesvägledning. En av arbetsmarknadspolitikens viktigaste uppgifter har blivit att försöka åstadkomma en anpassning till de ändrade betingelserna på arbetsmarknaden. Sedan 1958/59 har därför en snabb utbyggnad av organisationen för omskolning av arbetslösa ägt rum.

För omskolning av arbetslösa utnyttjas i någon mån ordinarie utbildningsanstalter, exempelvis kommunala yrkesskolor. Särskilda omskolningskurser organiseras i samarbete mellan arbetsmarknadsverket och skolöverstyrelsen eller andra myndigheter, exempelvis skogsstyrelsen och lantbruksstyrelsen. Vissa kurser anordnas i samarbete med företag. I mer begränsad omfattning har också arbetslösa utplacerats på arbetsplatser för individuell utbildning.

Vid sidan av omskolningskurser äger dessutom fortbildningskurser och i någon mån nybörjarkurser rum. Antalet kurser som för närvarande anordnas på detta sätt är ungefär 900. Kurstiden varierar från några veckor till ett par år.

Vid uttagning till vissa kurser används ibland urvalsundersökningar. Undersök-

ningarna utförs ofta som gruppundersökningar, där alltså ett antal individer samtidigt genomgår skriftliga prov. Kompletterande individuella undersökningar, exempelvis intervju, kan emellertid förekomma.

Att utnyttja urvalsprövningar i samband med omskolningskurser är relativt nytt. För närvarande används psykologiska prövningar i detta sammanhang huvudsakligen när det gäller mer kvalificerade kurser, exempelvis byggnadstekniker- och telereparatörskurser. Urvalsprövningar anordnas emellertid ännu inte i samband med påbörjande av varje sådan kurs, även om det anses angeläget att så i framtiden skall kunna ske. Dessutom anses det inom arbetsmarknadsstyrelsen, att urvalsprövningarna borde utökas till att omfatta fler slag av yrkeskurser.

Av de ungefär 40 000 personer, som för närvarande är aktuella för omskolning, genomgår en mycket liten del psykologiska urvalsprövningar. Enligt uppgift från de arbetspsykologiska institut som för närvarande utför dessa urvalsundersökningar prövades under 1964 ungefär 2 200 personer.

Hur många individer som i början av 1970-talet kommer att vara aktuella för omskolning beror bl. a. på konjunkturen. Även om nuvarande konjunkturer med relativt riklig tillgång på arbetstillfällen består, bör man enligt arbetsmarknadsstyrelsen räkna med en ökning av det antal personer som kan behöva omskolning, uppskattningsvis till ungefär 50 000 personer. Behovet av urvalsundersökningar för detta antal anses kunna uppskattas till 8 000–10 000 undersökningar per år.

8.2. Utbildningsanstaltens behov

Vid skilda utbildningsanstalter föreligger behov av anlagsundersökningar i samband med studie- och yrkesorientering av eleverna och av urvalsundersökningar som komplement till andra urvalsinstrument,

främst betyg, i samband med antagning av elever. Behovet av anlagsundersökningar kommer att redovisas för olika skolformer under 8.2.1. till och med 8.2.5. nedan, och behovet av urvalsundersökningar i avsnittet 8.2.6.

Yrkesvägledning i skolorna är en samarbetsuppgift för skol- och arbetsmarknadsverken. Tyngdpunkten i yrkesvägledningsarbetet ligger för den obligatoriska skolans del på skolverkets och för vidaregående skolors del på arbetsmarknadsverkets personal.

Vid folkskolorna ges yrkesorientering av klasslärarna och vid grundskolan beräknas att successiv studie- och yrkesorientering skall ges av yrkesvalslärare. Vid realskola och praktisk realskola, flickskolan, det allmänna gymnasiet och fackgymnasierna samt folkhögskolorna ombesörjs yrkesvägledning av arbetsmarknadsverkets yrkesvägledare. Yrkesvägledningen omfattar här yrkesorienterande föredrag eller lektioner för grupper av elever och individuell yrkesvägledning med enskilda elever. Dessutom erhåller varje elev skriftligt material, som ger information om utbildningsvägar och yrken. Den individuella yrkesvägledningen är frivillig.

8.2.1. Grundskolan

Från och med läsåret 1970/71 kommer realskolan (och enhetsskolan) att ha ersatts av grundskolans högstadium.

Yrkesvägledningen i grundskolan kommer att sammankopplas med studievägledning dels under den tid eleverna studerar vid grundskolan, då val av ämneskombinationer och studievägar är aktuella, dels vid deras avgång från grundskolan. Enligt gymnasiepropositionen (1964:171) beräknas ungefär 30 % av eleverna gå vidare till gymnasierna, 20 % till fackskolor, 30 % till yrkesskolor och 20 % beräknas gå direkt ut i arbetslivet.

Studie- och yrkesvägledningen vid

grundskolan beräknas sålunda ske successivt. Huvudansvaret kommer att ligga på yrkesvalslärarna, som är anställda både av skol- och arbetsmarknadsverket. Det förutsätts att dessa i sitt arbete samråder med skolpsykologer, skolläkare och skolsköterskor, klassföreståndare samt övriga lärare, vilka har kännedom om eleverna.

Det har påpekats bl. a. av grundskoleutredningen, att en effektiv studie- och yrkesvägledning förutsätter användande av anlags- och intressediagnostiserande metoder. En viss verksamhet med att utveckla sådana metoder har sedan några år pågått i samband med det utvecklingsarbete, som utförs i skolöverstyrelsens regi. Avsikten är att när grundskolans högstadium genomförts, sådana metoder skall finnas tillgängliga och kunna tillämpas av skolpsykologerna i samband med vägledning av eleverna. Remittering av elever till arbetspsykologiska institut, vilka har en större arsenal av psykologiska prov och apparatur än skolpsykologerna kommer att ha till sitt förfogande på åtskilliga år, torde endast ifrågakomma när det gäller elever, som uppvisar speciella svårigheter, främst fysiska och psykiska handikapp, vilka gör det svårt för dem att i framtiden hävda sig i arbetslivet. Dessa ungdomar kommer att återfinnas i reguljära klasser, ehuru huvudsakligen i klasser med specialundervisning (läs-, syn-, cp-, hjälp- och observationsklasser).

Att för närvarande ange en hållbar prognos angående hur många som i framtiden kommer att remitteras till arbetspsykologiska institut är enligt skolöverstyrelsen synnerligen vanskligt. Som en inte orealistisk siffra anges av såväl skolöverstyrelsen som arbetsmarknadsstyrelsen minst 5 % av de elever, som går direkt ut i arbetslivet från grundskolans avgångsklass. Enligt beräkningar kommer antalet elever i avgångsklassen att vid denna tid uppgå till ungefär 100 000, och 20 % av dessa kommer att gå direkt ut i arbetslivet. Sålunda skulle

lägst 1 000 elever från grundskolan behöva remitteras till arbetspsykologiska institut för anslagsundersökningar per år i början av 1970-talet.

8.2.2. *Gymnasiet och fackskolorna*

Enligt gymnasiepropositionen kommer yrkesvägledningen i det framtida gymnasiet och de framtida fackskolorna att ombesörjas av arbetsmarknadsverkets personal. Det framtida gymnasiet kommer att ersätta det nuvarande allmänna gymnasiet och fackgymnasierna medan de framtida fackskolorna kommer att ersätta huvudsakligen flickskolan och den praktiska realskolan. Som redan nämnts antas att ungefär 30 % av eleverna i grundskolans avgångsklass kommer att gå till gymnasiet och ungefär 20 % till fackskolorna, vilket kommer att innebära ungefär 30 000 respektive 20 000 elever för varje årskurs i vardera skolformen.

Enligt arbetsmarknadsstyrelsen kommer yrkesvägledningen även i framtiden att bedrivas i form av föredrag och lektioner för elevgrupper samt av samtal med enskilda elever. Dessutom kommer som tidigare skriftligt material att utlämnas. Vägledning kommer att ges inom varje årskurs, vilket har betydelse också för inriktningen av elevernas fortsatta studier, exempelvis för gymnasisternas val av lärokurs. Yrkesvägledningen förutsätts liksom hittills ske i samarbete med befattningshavare vid skolorna, främst med kuratorer, skolläkare och skolsköterskor, skolpsykologer och klassföreståndare.

Även vid gymnasiet och vid fackskolorna kommer skolpsykologerna att ha vissa anlags- och intressediagnostiserande metoder till sitt förfogande. Det anses emellertid, att det även i framtiden kommer att föreligga behov av anlagsundersökningar vid arbetspsykologiska institut.

För närvarande utförs två typer av anlagsundersökningar i samband med yrkes-

vägledning av gymnasiets elever. Anlagsundersökningar utförs dels med enstaka elever, dels i det stora flertalet fall med grupper av elever. När det gäller enstaka elever har praktiskt taget alltid tvådagarsundersökningar utnyttjats. Gruppundersökningarna är i allmänhet mindre omfattande. Eftersom undersökningarna av grupper också kan rationaliseras mera och följaktligen kräver mindre psykologtid, blir dessa mindre kostsamma.

Vid uppskattningarna av hur många undersökningar det kan behövas per år i början av 1970-talet har arbetsmarknadsstyrelsen utgått från beräknat antal elever vid de båda skolformerna och hur detta antal antas fördela sig på de olika lärokurserna vid gymnasiet respektive de olika fackskolorna. Dessutom har frekvens för elever som kommer till den enskilda yrkesvägledningen beräknats utifrån tidigare erfarenheter. Samtliga elever utnyttjar nämligen för närvarande inte möjligheten till enskild yrkesvägledning. Det antas, att i framtiden behovet av enskild yrkesvägledning kommer att ligga lägst vid tekniska lärokurser och fackskolor och högst vid mera all-round-betonade utbildningslinjer såsom humanistiska och samhällsvetenskapliga lärokurser vid gymnasiet och deras motsvarighet vid fackskolorna. Vid uppskattningarna har hänsyn tagits också till hittillsvarande erfarenheter beträffande behov av anlagsundersökningar för skilda elevkategorier och till att i framtiden skolorna främst genom skolpsykologerna kan ställa en del material om eleverna till yrkesvägledarnas förfogande. Läsåret 1963/64 anlagsprövades ungefär 450 eller ungefär 3 % av de elever i gymnasiets avgångsklass, vilka utnyttjade den enskilda yrkesvägledningen. Vid den försöksverksamhet, som ägt rum vid vissa av arbetsmarknadsstyrelsen utvalda gymnasier har det ansetts att ungefär 10–15 % av eleverna borde anlagsundersökas.

Arbetsmarknadsstyrelsen kommer i sina

uppskattningar fram till ett behov av ungefär 4 000–5 000 anlagsundersökningar i början av 1970-talet för elever i gymnasier och fackskolor. Man tänker sig därvid att det i det stora flertalet fall kommer att röra sig om gruppundersökningar.

8.2.3. *Yrkesskolorna*

Vid yrkesskolorna — som för närvarande är strängt uppdelade på yrkesavdelningar redan från det eleverna påbörjar utbildningen — äger ingen regelrätt yrkesvägledning rum. Viss yrkesorientering lämnas av skolan men inte i organiserad form. Den är beroende av lärarnas kunskaper och intresse. Enskilda elever har givetvis också möjlighet att på egen hand söka upp yrkesvägledningsexpeditionerna.

Utbildningen vid de framtida yrkesskolorna är för närvarande föremål för utredning. Om utbildningen vid yrkesskolorna i framtiden — som det förmodas — kommer att under det första läsåret vara tämligen allmän med differentiering på mer specialicerade yrkesavdelningar först senare, kommer behov av successiv studie- och yrkesvägledning att uppstå.

Sannolikt kommer behov av anlagsundersökningar att föreligga för en del av eleverna i samband med studie- och yrkesvägledning. Att uppskatta omfattningen av det antal elever, som i framtiden kommer att behöva sändas till arbetspsykologiska institut för sådana undersökningar, är emellertid för närvarande inte möjligt.

8.2.4. *Folkhögskolorna*

Under relativt lång tid framåt torde folkhögskolorna fungera som nu, det vill säga de kommer att ge allmän-teoretisk tilläggsutbildning för elever med huvudsakligen folkskola som grundutbildning. Behovet av sådan tilläggsutbildning kommer att kvarstå åtskilliga år efter det att grundskolan genomförts. Så småningom måste dock tyngdpunkten i kurserna förskjutas mot

vidareutbildning och specialkurser av skilda slag för elever som genomgått grundskolan. För närvarande är det inte möjligt att förutsäga ändringar i elevantal och i elevkategorier och därav beroende eventuella förändringar i behov av yrkesvägledning och anlagsundersökningar på längre sikt. Första åren av 1970-talet beräknas dock ytterst små förändringar ha inträffat när det gäller elevmaterialet, och behovet av yrkesvägledning och av anlagsundersökningar kan ungefärligt uppskattas för dessa år.

Yrkesvägledningen vid folkhögskolorna ombesörjs för närvarande och skall i fortsättningen ombesörjas av arbetsmarknadsstyrelsens yrkesvägledare. Enligt yrkesvägledarnas mening är behovet av anlagsundersökningar stort för folkhögskoleelever, vilkas yrkesvalsituation ofta är svårbedömd. Läsåret 1963/64 anlagsundersöktes, individuellt eller gruppvis, ungefär 650 eller ungefär 13 % av de folkhögskoleelever som utnyttjade den enskilda yrkesvägledningen. Arbetsmarknadsstyrelsen uppskattar behovet i början av 1970-talet till mellan 1 500 och 2 000 undersökningar per år. I det stora flertalet fall kommer det att röra sig om gruppundersökningar.

8.2.5. *Specialskolor*

Specialskolorna omfattar särskolor för psykiskt efterblivna, epileptikerskolor, blind- och dövskolor samt skolor för rörelsehindrade.

Eleverna vid dessa skolor erbjuder speciella svårigheter när det gäller bedömning av deras yrkesvalssituation. Behov av psykologiska anlagsundersökningar som hjälp vid denna bedömning föreligger.

Vid särskolorna placeras sådana elever som på grund av psykisk efterblivenhet inte kan tillgodogöra sig undervisningen vid folkskolan respektive grundskolan. Elevantalet för närvarande är ungefär 500 elever per åldersgrupp på dessa skolors

högstadiet. Ungefär två tredjedelar av eleverna beräknas kunna försörja sig helt eller delvis. Instrument för mätning av anlag, vilka bör uppmärksammas vid elevernas yrkesvägledning och arbetsanvisning, finns ännu inte utvecklade, men enligt skolöverstyrelsen föreligger behov av sådana instrument.

För svårt epilepsisjuka barn och ungdomar finns särskilda epileptikerskolor. Elevantalet är litet, ca 15 per åldersgrupp på högstadiet. Problematiken är likartad den som gäller för särskolorna.

Blind- och dövskolor har ett elevantal av ungefär 20–25 respektive 50 per åldersgrupp på högstadiet. För blindskolornas elever finns vissa psykologiska anlagsprov utvecklade, och dessa tillämpas för närvarande på försök. Erfarenheterna av prövningarna är goda och man torde även i framtiden använda psykologiska prov av detta slag. Försök med psykologiska anlagsprövningar av dövskolornas elever har även gjorts. Eleverna har då undersökts på arbetspsykologiska institut. Hittills har detta skett endast i begränsad omfattning. Man räknar emellertid med att i framtiden låta dövskolornas elever genomgå psykologiska anlagsprov i större omfattning än för närvarande. Några prognossiffror rörande antal undersökningar för blind- och dövskolornas elever kan dock inte anges.

Elevunderlaget för högstadiundervisningen av rörelsehindrade beräknas till 70–80 per åldersgrupp. Metoder för anlagsundersökningar har för dessa elever börjat utvecklas, och anlagsundersökningar har utförts med en del av eleverna. Även för detta elevmaterial räknar man med fortsatta anlagsprövningar, även om prognossiffror rörande antal för närvarande inte kan ges.

8.2.6. Övriga utbildningsanstalter

Som nämnts i inledningen till detta avsnitt äger urvalsundersökningar med psykolo-

giska prov för närvarande rum vid antagning av elever till en del utbildningsanstalter. På en del håll anordnas dessa undersökningar av den egna personalen och metoder för undersökningarna har då också ofta utvecklats vid utbildningsanstalterna. Som exempel på sådana undersökningar kan nämnas de som görs vid lärarhögskolan i Stockholm i samband med antagning av elever till folkskollärlinjen. Dessa undersökningar, som ägt rum i form av försöksverksamhet under ett flertal år, består av skriftliga prov och intervjuer och de utförs enligt samma principer som urvalsundersökningar i arbetspsykologiska instituts regi. Motsvarande undersökningar utförs vid flera utbildningsanstalter. Eftersom dessa utbildningsanstalter även i framtiden kommer att själva handha undersökningarna, nämns de inte vidare i denna redogörelse.

Följande redogörelse, som endast upptar urvalsundersökningar som utförs i arbetspsykologiska instituts regi, gör inte anspråk på att täcka alla undersökningar, som för närvarande görs där och som det i framtiden kan finnas behov av. Endast relativt omfattande undersökningar behandlas. Av arbetsmarknadsstyrelsens handböcker »Skola och yrke» och »Student 66» framgår vid vilka utbildningsanstalter psykologiska urvalsundersökningar förekommer. Rektorer och motsvarande vid ifrågakvarande utbildningsanstalter har kontaktats beträffande nuvarande omfattning och framtida behov av undersökningar.

Sedan åtskilliga år har psykologiska urvalsmetoder tillämpats vid urval av elever till utbildning inom postverket, statens järnvägar och televerket. *Postverket* har sålunda sedan flera år använt psykologiska prövningar som urvalsinstrument vid sidan av kunskapsprov och av andra instrument, främst skolbetyg. År 1964 prövades sammanlagt 789 sökande till postverkets administrativa kurs och till expeditörskursen. För närvarande arbetar en kommitté in-

ternt inom postverket med uppläggnings- och utbildnings- och verkets personal. Enligt denna kommitté är erfarenheterna av de psykologiska urvalsundersökningarna gynnsamma, och med största sannolikhet kommer också framgent psykologiska prov att användas vid urval av elever. Beträffande behovet i början av 1970-talet uppges, att ungefär nuvarande antal prövningar sannolikt kommer att krävas också då, men att en utvidgning av antal prövande är möjlig. Viss försöksverksamhet pågår för närvarande beträffande uppläggnings- och prövningarna i framtiden.

Statens järnvägar har också sedan flera år tagit ut elever till stations- och kontorskrivkurserna med hjälp av bland annat psykologiska urvalsundersökningar. Under 1964 påbörjades icke några nya kurser och följaktligen gjordes heller inte några prövningar. De år nya kurser påbörjas, brukar antalet undersökningar uppgå till ungefär 200. Prövningar har också sedan början av 1960-talet ägt rum med sökande till arbetsledartjänster, exempelvis ban- och stationsmästare. Antalet är 600—700 per år. Framtida behov av urvalsundersökningar uppges till ungefär 800 per år.

Vid *televerket* urvalsundersöks för närvarande sökande till teleingenjörs- och teleexpeditörskurserna, till administrativ kurs och till arbetsledarkurser. Antalet undersökta var 327 under 1964. Användande av psykologiska urvalsmetoder betraktas som en försöksverksamhet, och något definitivt ställningstagande till framtida behov går ej att göra, förrän resultatet av vissa mer långsiktiga uppföljningar är klara. Hittills har dock erfarenheterna varit goda, och det antas att behovet i början av 1970-talet kommer att vara ungefär det nuvarande, det vill säga ungefär 325 undersökningar per år.

Vid *journalistinstitutionen i Stockholm och Göteborg* äger psykologiska urvalsundersökningar rum i samband med elevuttagning. År 1964 var antalet prövade sam-

manlagt 272. Förslag har ingetts till Kungl. Maj:t angående bland annat förändringar i utbildningen vid institutet och utökning av antalet elever. Man räknar med att antalet sökande till institutet kommer att öka, oavsett om förslaget genomförs eller icke. Storleken av ökningen kan emellertid för närvarande inte bedömas. Som en ungefärlig siffra på antal sökande kan anges nuvarande antal avrundat uppåt till närmaste hundratal, nämligen 300, vilka alltså skulle genomgå urvalsundersökningar i samband med elevuttagning.

Sedan år 1947 har psykologiska urvalsundersökningar ägt rum vid *handelshögskolan i Stockholm*. Det stora flertalet elever vid högskolan uttas med ledning av betygspoäng. Drygt 100 sökande per år genomgår psykologiska prov, och resultatet i dessa prov används som urvalsinstrument som komplement till betyg. Av de 100 uttas sedan 50 elever. Om framtida behov kan för närvarande ingenting sägas, vilket sammanhänger med att Kungl. Maj:t uppdragit åt universitetskanslersämbetet att utreda vissa problem rörande civiltjänstutbildningen och den samhällsvetenskapliga utbildningen, vilken utredning sannolikt också kommer att beröra urval av elever.

Psykologiska urvalsundersökningar har under ett antal år också ägt rum vid *folkskoleseminariet i Stockholm*. År 1964 undersöktes sålunda 400 sökande till seminariet och resultatet av undersökningarna har utgjort ett urvalsinstrument vid sidan av skolbetyg m. m. Något behov av urvalsundersökningar utförda av arbetspsykologiska institut kommer sannolikt inte att föreligga i början av 1970-talet, då seminariet vid denna tidpunkt kommer att ha sammanslagits med lärarhögskolan i Stockholm. Sistnämnda läroanstalt gör — vilket tidigare nämnts — motsvarande undersökningar i egen regi.

Vid *skogsskolorna*, som har central anläggning av eleverna, äger psykologiska ur-

valsprövningar rum. År 1964 prövades 215 sökande till skolorna. Man räknar med att även i fortsättningen använda sig av psykologiska prov i samband med antagningen. Behovet av undersökningar i början av 1970-talet uppskattas till ett något högre antal än det nuvarande eller 250 undersökningar per år.

I betänkande av 1962 års utredning *angående sjuksköterskeutbildningen* (SOU 1964:45) lämnas en redogörelse för de svårigheter som föreligger att vid intagande av elever till sjuksköterskeskolorna åstadkomma rättvisa enbart med de urvalsinstrument, som nu finns att tillgå, nämligen skolbetyg, skolintyg, praktikbetyg, referensutlåtanden m. m. Psykologiska prov föreslås som komplement till dessa urvalsinstrument. Försöksverksamhet med psykologiska urvalsprov har ägt rum, och uppföljning av försöksprövningarna är planerad. Vi har i vårt remissyttrande förklarat bland annat att användandet av standardiserade urvalsprov i detta sammanhang förefaller lämpligt men att ett definitivt ställningstagande till psykologiska prov som urvalsinstrument vid antagning av elever till sjuksköterskeskolorna bör anstå till dess resultaten av de planerade uppföljningarna föreligger. Då enligt sjuksköterskeutredningen ungefär 2 700 elever bör antas per år till sjuksköterskeskolorna och då antalet prövande bör vara ungefär det dubbla, skulle ett eventuellt framtida behov komma att avse ungefär 5 400 urvalsprövningar per år. I Kungl. Maj:ts av riksdagen antagna proposition angående omläggning av utbildningen av sjuksköterskor (prop. nr 161 år 1965) medtogs icke förslaget om särskilda inträdesprov.

Ovanstående redogörelse gör som redan nämnts inte anspråk på att inkludera samtliga de yrkesutbildande skolor, som för närvarande beställer och som i framtiden kommer att beställa urvalsundersökningar av de arbetspsykologiska instituten. Vid de

skolor som tillfrågats har under 1964 ungefär 2 750 undersökningar utförts. En sammanslagning av uppskattningarna av behovet av urvalsundersökningar i början av 1970-talet för de tre nämnda affärsdrivande verken, journalistinstitutet och skogsskolorna ger ungefär 2 500 undersökningar. Lägg det eventuella behovet för sjuksköterskeskolornas del därtill, erhålls i det närmaste 8 000 undersökningar.

8.3. Kriminalvårdens behov

Enligt statsverkspropositionen år 1966 (bilaga 4, Justitiedepartementet) stod den 1 september 1965 ungefär 17 500 personer under övervakning och tillsyn. Medelbeläggningen år 1965 inom anstaltsvården var 5 044 personer.

Många av de personer som placeras inom kriminalvårdens anstalter eller som står under övervakning uppvisar sådana psykiska särdrag, att deras anpassning till arbetslivet försvåras. Många har otillräcklig yrkesutbildning eller saknar helt sådan. En synnerligen viktig uppgift i samband med anstaltsvård och skyddstillsyn är att lösa klienternas arbetsproblem, vilket sker i samarbete med arbetsvården. Psykologiska anlagsundersökningar anses därvid ibland nödvändiga.

Samtliga till ungdomsfängelse dömda placeras först på en mottagningsanstalt, varefter vederbörande efter en till två månader överförs till någon av de sju anstalterna inom ungdomsgruppen. I samband med vistelsen på mottagningsanstalten genomgår praktiskt taget samtliga intagna en psykologisk anlagsundersökning. Själva undersökningarna utförs under ledning av vid mottagningsanstalten anställd biträdande psykolog, och i samarbete med arbetspsykologiskt institut, där sammanställning av resultaten ombesörjs. År 1964 undersöktes på detta sätt praktiskt taget samtliga ungdomsfängelseelever eller unge-

fär 300 elever. Enligt kriminalvårdsstyrelsen är erfarenheterna av dessa anlagsundersökningar mycket goda, och det anses att samtliga ungdomsfängelseelever bör genomgå anlagsundersökningar. Det är emellertid möjligt att undersökningarna i framtiden kommer att genomföras helt i kriminalvårdsmyndighetens regi.

Anlagsundersökningarna med ungdomsfängelseelever utförs på bekostnad av kriminalvårdsstyrelsen. Kriminalvårdsstyrelsen beställer och bekostar dessutom enstaka undersökningar för personer, vilka dömts till frihetsstraff, samt för personer, vilka står under övervakning och tillsyn. I övrigt bekostar arbetsvården anlagsundersökningar av personer, som är föremål för kriminalvård. Som tidigare nämnts är arbetsvården inkopplad för en stor del av de personer, som är föremål för anstaltsvård eller skyddstillsyn. Bedömning av behov av anlagsundersökningar görs i dessa fall av arbetsvården och principerna för bedömning är desamma som när det gäller andra personer som är föremål för arbetsvårdande åtgärder. I arbetsvårdens uppgifter (redovisade i avsnitt 8.1.2) angående antal undersökningar 1964 och framtida behov av undersökningar ingår sålunda också undersökningar av detta speciella klientel.

Inom kriminalvården planeras en utbyggnad av den psykologiska — och den sociologiska — verksamheten. Vid kriminalvårdsstyrelsens socialbyrå bör enligt styrelsens förslag inrättas en psykologisk sektion under ledning av en chefspsykolog. Sektionen bör dessutom inrymma bland annat en arbetspsykolog och en sociolog. Dessutom föreslås att det vid var och en av de fem geografiska räjongerna inrättas en utredningsavdelning med bland annat två psykologer, en så kallad räjongpsykolog och en arbetspsykolog. Den senare bör enligt styrelsens förslag (Kriminalvården, Information från Kungl. Fångvårdsstyrelsen, Årgång 5, Nr. 4—5, s. 12) bland annat »utföra arbets- och utbild-

ningsanalyser inom arbetsdriften, lämplighetsundersökningar i samband med intagnas arbetsplacering och omplacering under verkställighetstiden samt medverka vid omskolning i samband med frigivning och återinpassning i arbetslivet m. m. liksom biträda vid handläggningen av frågor rörande rekrytering och utbildning av personal». En sådan utredningsavdelning börjar sin verksamhet vid ingången av budgetåret 1965/66 vid en av de geografiska räjongerna, nämligen inlandsräjongen. Flertalet geografiska räjonger beräknas ha tillgång till egen psykologpersonal i början av 1970-talet. Avsikten är att denna personal också skall utföra psykologiska anlagsundersökningar.

Det anses emellertid ogörligt, att inom kriminalvården anställd psykologpersonal skulle hinna med samtliga de undersökningar, vilka kommer att krävas för personer, som är föremål för kriminalvård. Kriminalvårdens personal kommer enligt planerna att koncentrera sig på undersökningar av personer intagna för anstaltsvård. Det anses angeläget, att undersökningar av denna kategori utförs av personal som är väl förtrogen med anstaltsmiljön. En fördel med att kriminalvårdens egen psykologpersonal utför anlagsundersökningarna av anstaltskategorin anses vara, att denna personal kommer att stå i fortlöpande kontakt med de undersökta och dessutom kommer att delta i genomförandet av de åtgärder, som enligt undersökningsresultaten bör vidtas så länge de undersökta befinner sig på anstalten i exempelvis yrkesutbildnings- och arbets träningshänseende. Anlagsundersökningar med övriga kategorier, vilka är föremål för kriminalvård, måste även i framtiden förläggas till arbetspsykologiska institut.

Det samarbete som för närvarande äger rum med arbetsmarknadsverkets organ, främst arbetsvårdsexpeditionerna, anses böra fortsätta även i framtiden. Behovet av remisser till arbetspsykologiska institut

kommer att vara stort. Kriminalvårdsstyrelsen anser därför arbetsmarknadsstyrelsens uppskattningar av behovet av anlagsundersökningar vid arbetspsykologiska institut i början av 1970-talet rimliga.

8.4. Socialvårdens behov

De grenar inom socialvården, där psykologiska anlagsprövningar främst är aktuella, är *barna- och ungdomsvård* samt *nykterhetsvård*.

Barnavårdsnämnderna har till sitt förfogande ett antal barnavårdsanstalter, exempelvis upptagningshem med ungefär 2 300 vårdplatser och specialhem med 525 vårdplatser. *De statliga ungdomsvårdsskolorna* är av två slag, yrkesskolor och skolor. Ungefär 1 000 ungdomar placeras årligen vid ungdomsvårdsskolor.

Barnavårdsnämnderna har att vidta åtgärder beträffande barn och ungdomar, vilka är under 21 år. Eftersom psykologiska anlagsundersökningar av det slag, som utförs vid arbetspsykologiska institut, endast är aktuella för individer över 15–16 år, berörs i det följande barnavårdande åtgärder endast beträffande dessa.

En individ som »missbehandlas i hemmet eller eljest där behandlas på sådant sätt, att hans kroppsliga eller själsliga hälsa utsätts för fara, eller om hans utveckling äventyras på grund av föräldrarnas eller annan fostrares olämplighet som fostrare eller bristande förmåga att fostra honom» (barnavårdslagen, § 25) kan bli föremål för samhällsvård eller andra åtgärder; detta stadgande gäller barn och ungdom under 18 år. I det stora flertalet fall när det gäller barn och ungdom under 18 år och i samtliga fall när det gäller personer, vilka är 18 år eller mer, har orsaken till åtgärderna varit ådagalagda missanpassnings-symptom. För att de ungdomar det här rör sig om i framtiden skall ha möjlighet att komma tillrätta i samhället, krävs bland

annat att de skall kunna anpassa sig i arbetslivet. Såväl barnavårdsnämnder som ungdomsvårdsskolor samarbetar i detta avseende med arbetsmarknadsverkets personal. Remitteringar till anlagsundersökningar kan därvid ske.

Den stora vikt som man, när det gäller dessa barn och ungdomar, fäster vid yrkesvägledning — inkluderande utbildningsvägledning — och anlagsundersökningar i samband därmed, visar den försöksverksamhet som äger rum vid ett antal ungdomsvårdsskolor, där samtliga eller praktiskt taget samtliga elever genomgår anlagsundersökningar. Undersökningarna äger i en del fall rum på skolorna men utförs av personal vid arbetspsykologiska institut.

Nykterhetsärenden handläggs inom socialstyrelsen av nykterhetsvårdsbyrån. På några håll i landet driver nykterhetsnämnderna polikliniker för medicinsk behandling och rådgivningsbyråer. I landet finns 48 anstalter för vård av alkoholmissbrukare.

Nykterhetsvårdslagen ger föreskrifter om ett successivt rehabiliteringsförfarande, där frivillig medverkan från den vårdade så långt möjligt eftersträvas. Personalen vid nykterhetsnämnderna försöker sålunda förmå alkoholmissbrukare att frivilligt hålla kontakt med nämnderna, att frivilligt underkasta sig medicinska åtgärder, att frivilligt ingå på vårdanstalt etc. Under vissa betingelser kan en person som är hemfallen åt alkoholmissbruk ställas under övervakning, och därvid kommer tvång in i bilden, eftersom förordnandet om övervakning inte förutsätter medgivande från alkoholmissbrukaren. Slutligen kan tvångsintagning på vårdanstalt förordnas, när tidigare vidtagna åtgärder visat sig eller bedöms vara otillräckliga.

Antalet personer, som varit i kontakt med nykterhetsnämnderna, har ungefär fördubblats under den senaste tioårsperioden. Enligt Statistisk årsbok 1965 var antalet under år 1964 ungefär 80 000.

Nycterhetsvården syftar till en allmän rehabilitering och i vårdverksamheten ingår följaktligen sådana åtgärder vilka befordrar anpassning i arbetet. Samarbete äger därvid rum med arbetsmarknadsverket, främst arbetsvårdsexpeditionerna. Många av de människor, vilka är föremål för nycterhetsvårdande åtgärder har svårigheter att anpassa sig i arbetslivet. I samverkan med arbetsmarknadsverket planeras försöksverksamhet med arbetsprövning vid anstalter för vård av alkoholmissbrukare. Särskild verkstad för denna försöksverksamhet vid en av vårdanstalterna har nyligen iordningställts. Psykologbefattning vid denna anstalt har inrättats från 1 juli 1965.

I samband med arbetet på att anpassa dem som är föremål för nycterhetsvårdande åtgärder i arbetslivet sker i många fall remittering till arbetspsykologiska institut för anlagsundersökningar.

Remitteringar till anlagsundersökningar sker för närvarande när det gäller såväl barna- och ungdomsvårdens som nycterhetsvårdens klienter praktiskt taget alltid i samarbete med arbetsmarknadsverkets personal, ett samarbete som man inom socialvården anser angeläget även i framtiden. I praktiskt taget samtliga fall bekostas undersökningarna ur arbetsmarknadsverkets anslag och i de sifferuppgifter angående anlagsundersökningar, som lämnats i avsnitt 8.1, Arbetsmarknadsverkets behov, ingår följaktligen i det närmaste samtliga undersökningar som görs med personer som är föremål för socialvård. Inom socialstyrelsen har man tagit del av arbetsmarknadsverkets uppskattningar av framtida behov av anlagsundersökningar. Det påpekas, att det procentual, 10 %, som nämns för samtliga rådsökande vid arbetsvården förefaller lågt när det gäller socialvårdens och speciellt ungdomsvårdens klienter. I detta sammanhang kan nämnas att socialstyrelsen sommaren 1965 utsände en enkät till ungdomsvårdsskolorna beträffande behov

av anlagsundersökningar där, och som svar avgavs på flera håll högre procentsiffror. En del skolor ansåg, att 20 % av ungdomsvårdsskoleeleverna borde genomgå anlagsundersökningar.

Rent allmänt vill man från socialstyrelsen framhålla att psykologiska anlagsundersökningar bedöms vara av stort värde som ett led i ansträngningarna att förbättra arbetsanpassning när det gäller personer som är föremål för barna- och ungdomsvård eller nycterhetsvård. Det anses, att anlagsundersökningarna även i framtiden måste utföras av personal vid arbetspsykologiska institut. Detta gäller även om fler psykologtjänster inrättas inom socialvårdande organ. Eftersom så många arbetsuppgifter kommer att finnas för denna psykologpersonal, bedöms det som ogörligt att dessa också skulle belastas med arbetspsykologiska anlagsundersökningar. Det påpekas dock, att vidgat samarbete måste äga rum mellan å ena sidan socialvårdens och arbetsmarknadsverkets personal och å den andra personalen vid de arbetspsykologiska instituten, så att ett mer differentierat prövningsförfarande kommer till stånd. I en del fall skulle en tämligen begränsad undersökning vara tillräcklig, medan i andra fall tvådagarsundersökningar synes vara av nöden. Ett vidgat samarbete skulle underlättas med bättre geografisk spridning av de arbetspsykologiska instituten. Det påpekas inom socialstyrelsen, liksom inom arbetsmarknadsstyrelsen, att de långa resorna, exempelvis från en ungdomsvårdsskola eller nycterhetsvårdsanstalt till ett arbetspsykologiskt institut, innebär stora praktiska problem, och att långa väntetider vid instituten begränsat antalet undersökningar.

8.5. Näringslivets behov

Som framgår av det i kapitel 4 redovisade siffermaterialet har en markant ökning av den psykologiska urvalsprövningsverksam-

heten för näringslivets räkning ägt rum under 1950- och 1960-talen.

Under år 1964 har omkring 12 500 personer inom näringslivet varit föremål för systematiska provningar vid de arbetspsykologiska instituten, främst PA-rådet. Därtill torde komma ungefär 3 000 undersökningar, som utförts av företagsanställda psykologer. Många skäl talar för att psykologisk urvalsmetodik i framtiden kommer att få en än mer ökad utbredning inom näringslivet. Man torde kunna utgå från att förståelsen för de objektiva metoderna kommer att fortsätta att öka både bland företagsledarna och hos de anställda, detta särskilt som man kan ta för givet att kraven på de anställdas anpassning till arbete och arbetsmiljö kommer att öka generellt sett. Med tanke på de i allt snabbare takt återkommande förändringarna inom arbetslivet torde behovet av systematiska analyser av arbetskrav och av individernas förutsättningar att svara mot dessa krav komma att växa både inom enskilda företag och inom arbetsmarknaden i stort.

Förändringarna och de anpassningskrav som hänger samman härmed kräver en intensifierad användning av psykologiska urvalsförfaranden, kompletterade med andra personaladministrativa åtgärder. Pågående och väntade strukturförändringar är ytterligare en faktor, som kräver ökad medverkan av urvalspsykologisk expertis för att mildra svårigheterna i enskildas och grupper anpassning vid flyttning till annan bostads- och arbetsmiljö. Vidare kommer förändringar i åldersstrukturen mot bakgrunden av tekniska krav på arbetskraften att öka behovet av hjälpmedel. Det finns också anledning antaga, att den ökade tillströmningen av kvinnor till arbetsmarknaden kommer att kräva medverkan när det gäller att fastställa vilka arbetsuppgifter som kan vara speciellt lämpliga eller olämpliga för denna arbetskraft.

Utöver det ökade behovet av psykologisk expertis i samband med urvalsunder-

sökningar för anställning, befordran och omplacering torde man kunna räkna med att arbetspsykologerna i framtidens näringsliv i större utsträckning än hittills kommer att tagas i anspråk för företagens mera allmänna personaladministrativa åtgärder. Här skall endast nämnas att psykologisk expertis sannolikt i ökad omfattning kommer att utnyttjas vid förändringar av arbetssystem och arbetsmetoder, i fråga om ledarutveckling, i utbildningssammanhang m. m.

Det är mycket svårt att på basis av dagens situation göra några säkrare prognoser om det framtida behovet av arbetspsykologisk expertis, detta bl. a. med hänsyn till den ökade kunskap om arbetspsykologiska frågeställningar som den ökade utbildningen innebär. Man kan då närmast hänvisa till att undervisningen i arbetspsykologi och personaladministration är av mycket ungt datum men numera bedrivs inte minst vid de läroanstalter varifrån näringslivet hämtar en stor del av sin ledande personal, t. ex. handelshögskolor och tekniska högskolor. Den utbyggnad av personalfunktionen med kvalificerad personal, som nu sker vid många företag, kommer med all sannolikhet inte bara att öka användningen av arbetspsykologiska metoder vid dessa företag utan också att stimulera andra företag utan egen personaladministrativ expertis att använda sig av ett mera systematiskt anställningsförfarande i framtiden.

En fortsatt ökning av behovet av urvalsundersökningar är sålunda att förutse och det torde inte vara realistiskt att anta att det nuvarande behovet kommer att ungefär fördubblas i början av 1970-talet. För närvarande utförs som nämnts för näringslivets räkning vid de arbetspsykologiska instituten årligen ungefär 12 500 undersökningar. Dessutom utförs ett antal undersökningar av inom näringslivet anställd psykologpersonal. Om man antar att proportionen mellan antal undersökningar

utförda vid arbetspsykologiska institut och antal utförda av inom näringslivet anställd psykologpersonal inte skulle komma att ändras inom den närmaste tioårsperioden, skulle näringslivet behöva förlägga uppskattningsvis ungefär 25 000 urvalsundersökningar per år vid arbetspsykologiska institut.

8.6. Sammanfattning

I de föregående avsnitten i detta kapitel har det bl. a. redogjorts för behov av anlags- och urvalsundersökningar i början av 1970-talet för flertalet av de avnämmarkategorier som för närvarande remitterar undersökningsfall till de arbetspsykologiska instituten. En del av dessa avnämare har uppgett, att behov av undersökningar

kommer att föreligga utan att i antal kunna uppskatta detta behovs storlek. Flertalet tillfrågade avnämare har emellertid också kunnat göra uppskattningar av det framtida behovet av undersökningar, låt vara i ungefärliga antal. En sammanställning av dessa antalsmässiga uppskattningar återfinns nedan.

Denna sammanställning har kompletterats med uppgifter om antalet undersökningar utförda år 1964. Uppgifterna beträffande 1964 är huvudsakligen också lämnade av avnämarna och har nämnts i tidigare avsnitt i detta kapitel. De antal som återfinns på raden »Övrigt (privatpersoner, läkare, sociala nämnder, vissa skolor m. m.)» har erhållits på följande sätt: från summorna över antal undersökningar år 1964 enligt uppgifter från de arbetspsyko-

Sammanställning av behov av undersökningar i början av 1970-talet i jämförelse med antal undersökningar utförda år 1964.

Uppdragsgivare	Anlagsundersökningar		Urvalsundersökningar	
	behov i början av 1970	utförda 1964	behov i början av 1970	utförda 1964
Arbetsmarknadsverket				
Yrkesvägledning	5 000	2 350	—	—
Arbetsvård	10 000	2 400	—	—
Omskolning m. m.	—	—	8 000—10 000	2 200
Utbildningsanstalter				
Grundskolan	1 000	(850 ²)	—	—
Gymnasiet och fackskolorna ..	4 000—5 000	450	—	—
Folkhögskolorna	1 500—2 000	650	—	—
Sjuksköterskeskolorna	—	—	(5 400)	—
Vissa andra utbildningsanstalter redovisade i avsnitt 8.2.6, däribland utbildningsanstalter vid statliga verk	—	—	2 500	2 700
Övrigt (privatpersoner, läkare, sociala nämnder, vissa skolor m.m.)	1)	1 300	1)	1 300
Näringslivet	—	—	25 000	12 500
Summa	21 500—23 000	8 000	35 500—37 500 (+ 5 400)	18 700

1) Antal går ej att uppskatta.

2) Antalet avser undersökningar som enligt uppgift från arbetspsykologiska institut utförts vid skolformer, vilka kommer att ersättas av grundskolans högstadium.

logiska instituten och redovisade i kapitel 4, avsnitt 8, Sammanfattning, har subtraherats de av avnämarna uppgivna antalen under år 1964 utförda undersökningar. Enligt utredningens bedömande kommer även i framtiden ett behov av undersökningar att finnas för de kategorier som ingår i gruppen »Övrigt», men med hänsyn till svårigheterna att uppskatta behovets storlek med någon säkerhet, har vi här avstått från att ange några behovssiffror.

Som framgår av sammanställningen kommer det i början av 1970-talet att krävas uppskattningsvis 21 000—23 000 anlagsundersökningar och 35 000—38 000 urvalsundersökningar per år. (Dessutom tillkommer det eventuella behovet av mer än 5 000 undersökningar för sjuksköterskeskolornas räkning.) Motsvarande siffror för år 1964 är ungefär 8 000 respektive 19 000. Ökningen är sålunda avsevärd, speciellt som summorna för början av 1970-talet bör uppräknas med hänsyn till de kategorier, för vilka behovets storlek icke kunnat uppskattas. Härmed avses exempelvis elever vid vissa utbildningsanstalter såsom yrkesskolor och specialskolor (se avsnitten 8.2.3 och 8.2.5) samt privatpersoner.

I sammanställningen över behovet har någon uppdelning inte kunnat göras vad gäller undersökningarnas omfattning på exempelvis tvådagars- och endagsundersökningar. När det gäller urvalsundersökningar är en sådan uppdelning mycket svår att göra, eftersom undersökningarnas omfattning varierar med varje särskild undersökt utbildnings- och yrkeskategori. Det är också mycket vanskligt att göra en sådan uppdelning för anlagsundersökningarnas del. Dock har det i vad gäller rådsökande vid yrkesväglednings- och arbetsvårdsexpeditionerna samt elever vid grundskolan uppgivits, att det i de allra flesta fall torde komma att röra sig om tvådagarsundersökningar, medan man för elever vid gymnasiet och fackskolorna samt folkhögskolorna i relativt många fall torde kunna räkna med endagsundersökningar eller mer begränsade undersökningar.

Behovet av större geografisk spridning av de arbetspsykologiska instituten samt av kortare väntetider vid beställning av undersökningar har kraftigt understrukits av avnämarna, liksom behov av metodutveckling gällande såväl anlags- som urvalsundersökningar.

Utredningens förslag

9.1. Allmän inledning

Enligt direktiven har det ålegat oss att utreda de psykotekniska institutens framtida ställning, arbetsuppgifter, organisation och finansiering. Utredningsarbetet borde därvid ej begränsas till att avse de vid direktivens tillkomst existerande instituten, utan vi borde överblicka även övriga verksamhetsformer inom det arbetspsykologiska området. Vi borde klargöra hur i dagens läge och med hänsyn till den väntade utvecklingen på det arbetspsykologiska området behovet av ett organiserat samarbete mellan forskning, utbildning och den tillämpade s. k. psykotekniska verksamheten bäst skulle kunna tillgodoses.

Som framgått av den i kapitel 1 lämnade redogörelsen för utredningsarbetet, har vi begränsat vårt arbete till huvuduppgifterna vid de nuvarande psykotekniska instituten, dvs. anlags- och urvalsundersökningar och metodutveckling i anslutning därtill. Andra former av arbetspsykologisk verksamhet har således inte inkluderats i vårt utredningsarbete.

De sammanställningar vi gjort i kapitel 8 visar att enbart behovet av anlagsprövningar för yrkesväglednings- och arbetsvårdsexpeditionerna vid länsarbetsnämnderna är långt större än vad nu befintliga institut kan tillgodose. Vårt förslag innebär att samhället bör öka sina insatser för att motsvara kraven på arbetspsykologisk service. Detta har vi ansett motiverat med hänsyn till den *samhällsekonomiska betydelse* som de arbetspsykologiska anlags- och urvalsundersökningarna enligt vår uppfattning har, en betydelse som vid en fort-

satt metodutveckling kan förväntas öka ytterligare.

Enligt 1965 års långtidsutrednings huvudrapport (SOU 1966:1) beräknas (s. 258) »den svenska ekonomins samlade anspråk på ny arbetskraft» under perioden 1966–1970 till 165 000 personer. Medräknas det antal, som krävs för att ersätta arbetstidens förkortning, stiger antalet till 250 000. »Mot detta står en beräknad tillgång på 110 000.» Den av långtidsutredningen förutsedda arbetskraftsbristen hotar att hämma framstegstakten i dagens svenska samhälle. Här kan psykologiska anlags- och urvalsundersökningar verksamt bidra till att befordra anpassningen av knappa befolkningsresurser till utbildningsvägar och produktionsbehov.

Vidare kan sådana undersökningar underlätta en snabbare och effektivare placering av partiellt arbetsföra på för dem lämpade utbildningsvägar och arbetsplatser. Om man med en försiktig uppskattning skulle anta att 2 % av de f. n. ungefär 60 000 arbetsvårdsfallen tack vare psykologiska anlagsprövningar finner en lämplig arbetsplacering innebär detta från samhällsekonomisk synpunkt följande:

1. En produktionsinsats — om man räknar värdet av 1 200 personers arbete så lågt som till 10 000 kronor per person och år — om 12 miljoner kronor.
2. Bortfall av sociala bidrag (räknat efter ungefär 4 800 kronor per person/familj och år) på bortåt 6 miljoner kronor.

Ekonomiska synpunkter av ovanstående slag är bara en sida av problemet.

Därtill kommer vad en ändamålsenlig placering betyder *på det personliga planet*. I ett samhälle, där flertalet människor inte längre lever vid existensminimum, blir andra problem väsentliga än enbart tillgodoseendet av de mest elementära livsbehoven. Den långt drivna arbetsfördelningen gör det till en angelägen samhällsfråga att individen erhåller en anställning där hans kunskaper och färdigheter kommer till sin rätt och där han känner personlig trivsel och tillfredsställelse.

Generaldirektör Bertil Olsson i arbetsmarknadsverket anlade i ett tal inför metallindustriarbetareförbundets kongress i augusti 1961 följande synpunkter på den »kvantitativa» och den »kvalitativa» fulla sysselsättningen:

»Den kvantitativa fulla sysselsättningen är utan tvekan grundvalen för fullsysselsättnings-samhällets bestånd. Men innebär icke den fulla sysselsättningen något mer? Är icke tiden nu mogen att gå ett steg vidare och försöka förverkliga den kvalitativa sidan av den fulla sysselsättningen? Och är icke samhällets ansvar härför lika stort som när det gällde att avskaffa massarbetslösheten? Jo, förvisso.

Vad som menas med kvalitativ full sysselsättning är kanske inte lika lätt att definiera som arbetslöshetens avskaffande. Men om jag säger att det har att göra med människans anpassning till arbetslivet och hennes trivsel i arbetet kommer man enligt min uppfattning målet nära. Det gäller att ordna det så att man får arbetskraften att syssla med det som den passar bäst för och det som den själv anser sig vara mest tillfreds med. Och det är detta man i någon mån skulle kunna uppnå genom att icke blott bedriva arbetslöshetspolitik utan även sysselsättningspolitik.»

Det är av ovan angivna skäl viktigt att långt fler rådsökande vid arbetsmarknadsverkets olika avdelningar får tillgång till psykologisk anlagsundersökning än som nu är fallet. Detta förhållande har också uppmärksamrats av 1960 års arbetsmarknadsutredning (SOU 1965: 9), som anför följande rörande arbetsvårdsexpeditionernas

erfarenheter av psykologiska anlagsundersökningar (s. 343):

»Särskild uppmärksamhet i form av yrkesvals- och lämplighetsprov ägnas i synnerhet sådana sökande, som är påtänkta för en mera kvalificerad eller långvarig utbildning. Arbetsvårdsexpeditionerna kan remittera sökande för *anlagsprövning* till något av de psykotekniska instituten i landet eller till Personaladministrativa rådet. Erfarenheterna visar att de psykotekniska proven ger större säkerhet vid val av yrke och även bidrar till att leda in de arbetsvårdssökandes egna önskemål på praktiskt framkomliga vägar.»

Beträffande arbetsförmedlingen heter det i betänkandet bl. a. (s. 59):

»Resultatet av förmedlingsarbetet i det enskilda fallet skulle säkerligen kunna förbättras om förmedlingsåtgärderna i större utsträckning än som nu är fallet innefattade yrkesvägledning och psykotekniska anlagsprov. Med yrkesvägledning avser utredningen här en analys av den sökandes situation och personliga förutsättningar samt anvisande av vägar för en långsiktig lösning av hans sysselsättningsproblem. Utredningen menar inte att insatser av detta slag skulle utgöra ett normalt led i handläggningen av varje enskilt förmedlingsärende. De får givetvis förbehållas fall där de utgör ett villkor för presterande av lämpliga arbetsanvisningar. Det är emellertid tydligt att frekvensen av sådana fall håller på att öka — och detta av flera orsaker. En orsak är strukturförändringarna inom näringslivet med därav följande behov av yrkesbyten hos arbetskraften. En annan orsak är att arbetslivet inom många yrkesområden i vissa avseenden efter hand kommit att ställa ökade krav på arbetskraften, något som fått till följd stegrat behov av yrkesbyten av personliga skäl. Till detta kommer de intensifierade ansträngningarna hos samhället att i arbetslivet inpassa hemanterande kvinnor, äldre arbetskraft och handikappade personer. Även den omständigheten, att arbetsförmedlingen under senare år fått i sin hand avsevärt förbättrade möjligheter att medverka till utbildning och omskolning, har medfört stegrat behov av yrkesvägledande insatser och psykotekniska anlagsprov för vuxna.»

Liknande synpunkter har nyligen framförts av Svensk yrkesvägledarförening.

I en PM »Yrkesvägledning för vuxna» 1.4.65, framhöll yrkesvägledarföreningen att anlagsundersökningar borde utnyttjas i ökad omfattning i samband med yrkesvägledning av äldre rådsökande:

»Skolbetygen är ofta gamla och det är därför svårt att göra jämförelser med dagens skola. Vissa personlighetsförändringar kan ha inträffat. Många äldre har också en orealistisk uppfattning om betygens värde.

Det är viktigt att de äldre sökandena kommer 'rätt'. De har inte så många år att spela på som ungdomarna. Man kan därför i regel inte föra resonemanget om en 'bred utbildning'.

Vid yrkesvägledning för äldre sökande blir det ofta fråga om omskolning eller uppskolning. Vid uppläggning av utbildningsplanerna är det därför viktigt att ha ett testresultat att tillgå för bedömningen av förutsättningarna att tillfredsställande klara av en utbildning.

Många äldre rådsökande är mycket osäkra på sig själva och sin förmåga. Erfarenheterna visar att ett gott resultat ofta kan stärka självförtroendet.»

De synpunkter som anförts på behovet av arbetspsykologisk service för arbetsmarknadsverkets del är tillämpliga också på kriminal- och socialvården samt i vissa delar på utbildningsanstalterna. Även här ställs ökade anspråk på arbetspsykologisk service.

Behovet av *anlagsundersökningar* växer snabbt. Enligt våra uppskattningar kommer i början av 1970-talet över 20 000 undersökningar att behöva utföras per år mot ungefär 8 000 under 1964. För arbetsmarknadsverket beräknas därvid behovet till 15 000. I denna uppskattning ingår behovet för kriminalvårdens och socialvårdens del. Återstoden gäller elever vid skilda utbildningsanstalter. Eftersom studie- och yrkesvägledning vid utbildningsanstalterna till mycket stor del handhas av arbetsmarknadsverkets personal är detta verk uppdragsgivare också för en stor del av undersökningarna av sistnämnda kategori.

Enligt vårt bedömande är anlagsunder-

sökningar för såväl arbetsmarknadsverket, kriminal- och socialvården som undervisningsanstalterna synnerligen angelägna och det framstår därför som en samhällelig angelägenhet att skapa organisatoriska resurser, som kan tillgodose det antalsmässigt stora behovet.

Det bör också vara en samhällelig angelägenhet att tillgodose behovet av *urvalsundersökningar* för sökande till kurser i samband med arbetsmarknadsverkets omskolningsverksamhet och för sökande till offentliga utbildningsanstalter. Enligt vad vi redovisat i kapitel 8 skulle det i början av 1970-talet behövas sammanlagt ungefär 10–12 000 undersökningar per år mot ungefär 5 000 under 1964. Vi vill också framhålla näringslivets stora behov av urvalsundersökningar, i början av 1970-talet ungefär 25 000 per år mot drygt 12 000 under 1964.

De av oss tillfrågade myndigheter och institutioner, som anlitar arbetspsykologisk service, har framhållit nödvändigheten av en snabb och kraftig utökning av denna service. I fråga om anlagsprövningar har alltför långa väntetider påtalats och det har beklagats att man f. n. måste begränsa sig till att remittera endast de mest angelägna fallen. I detta läge framstår bristen på utbildade arbetspsykologer som en »flaskhals». Denna brist kan först på lång sikt övervinnas. Vi vill i detta sammanhang framhålla nödvändigheten av en kraftig upprustning på utbildningssidan genom tillskapande av nya lärarbefattningar vid universiteten och genom förbättring av de psykologiska utbildningsresurserna över huvud taget. Detta är helt ofrånkomligt om en tillfredsställande organisation inom rimlig tid skall kunna förverkligas.

För närvarande finns — förutom militärpsykologiska institutet — ett arbetspsykologiskt institut med statlig anknytning i Stockholm.

Privata arbetspsykologiska institut, ofta av filialkaraktär, finns för övrigt på ett

flertal orter i södra och mellersta Sverige, medan det endast existerar ett institut i Norrland. Eftersom långa avstånd till närmaste institut hittills utgjort ett hinder för undersökningar — speciellt har detta gällt fysiskt eller psykiskt handikappade samt personer intagna på kriminalvårdens eller socialvårdens anstalter — är det nödvändigt med en ökad *geografisk spridning* av undersökningsverksamheten. Det kan inte anses rimligt att bostadsortens belägenhet blir en avgörande faktor när det gäller beslut om människor skall få den extra hjälp vid studie- eller yrkesval som psykologiska undersökningar innebär. Det gäller alltså att skapa en organisation för undersökningsverksamheten som garanterar att det kvantitativt stora behovet av undersökningar tillgodoses i samma utsträckning för alla landsändar. En ökad geografisk spridning skulle också underlätta det fortlöpande samarbetet mellan psykologer och dem som svarar för yrkesvägledning och arbetsvård.

I inte mindre grad gäller det att skapa en organisation som möjliggör hög kvalitet på utförda undersökningar. För att garantera *undersökningsmetodernas kvalitet* måste redan använda metoder kontinuerligt ses över och nya, förbättrade metoder utprövas. Utförda undersökningar måste följas upp för att de använda metodernas prognosförmåga skall kunna bedömas. Inom skilda yrken måste arbetskraven fastställas genom arbetsanalyser.

Det föreligger också behov av *utveckling av metoder för prövning av speciella grupper*, exempelvis utvecklingsstörda, syn- och hörselskadade.

Metodutvecklingsarbetet, som vi bedömer vara av största vikt, bör bli synnerligen omfattande. Det är därför viktigt, att utvecklingsarbetet planeras för hela landet, så att de mest angelägna projekten prioriteras och så att det undviks att samma projekt utförs på flera håll. Garanti måste också finnas för samarbete mellan personal

som sysslar med skilda men närliggande projekt.

Det nödvändiga och omfattande utvecklingsarbetet ställer sig förhållandevis dyrbart. Det kan knappast i längden finansieras såsom hittills genom de arbetspsykologiska institutens inkomster av serviceverksamheten eller genom punktvisa anslag till forskare inom och utom instituten. Ett omfattande statligt ekonomiskt stöd är angeläget.

Eftersom resultaten av utvecklingsarbetet kontinuerligt skall läggas till grund för förbättring av anlags- och urvalsundersökningarna, är det av vikt att metodutvecklingen sker i nära anslutning till prövningsverksamheten. Utvecklingsarbetet bör alltså i största möjliga utsträckning bedrivas vid de arbetspsykologiska instituten.

Redan vid de nu existerande arbetspsykologiska instituten har blivande psykologer kunnat erhålla praktisk utbildning. Enligt universitetskanslersämbetets förslag till reviderad utbildningsgång för blivande psykologer skall i ämnet tillämpad psykologi ingå tillämpningskurser i arbetspsykologi, innebärande bl. a. handledd tjänstgöring vid praktiskt arbetande institution. *Praktik* i samband med de arbetspsykologiska institutens undersökningsverksamhet måste alltså kunna erbjudas. Denna praktik avses så småningom bli koncentrerad till universitetsorterna. Enligt förslaget skall handledningen av de studerande även på tillämpningsinstitutionerna planläggas, organiseras och bekostas av universitetsmedel. Även om planläggning och organisation av kurserna kommer att äga rum i samverkan med personal vid instituten utgör enligt förslaget även tillämpningsutbildningen en universitetsangelägenhet. I det följande behandlas därför denna fråga ej i vidare mån än att som en uppgift för den nya organisationen anges att praktikplatser skall kunna beredas de studerande vid de framtida arbetspsykologiska instituten.

Sammanfattningsvis kan framhållas att vårt utredningsarbete visat behov av:

1. väsentligt ökad omfattning av serviceverksamheten,
2. ytterligare geografisk spridning av denna verksamhet,
3. garantier för undersökningsmetodernas kvalitet och intensifierat metodutvecklingsarbete samt
4. ökade praktikmöjligheter.

9.2 Principförslag

Vi har funnit, att ett samtidigt beaktande av dessa krav förutsätter ett intensifierat statligt engagemang. Varken kravet på den väsentligt ökade serviceverksamheten eller kravet på geografisk spridning av denna verksamhet torde med hittillsvarande utbyggnadstakt kunna tillgodoses av de nu existerande instituten. Det torde också vara nödvändigt med ett statligt organ som samordnar och övervakar metodutvecklingsarbetet och fördelar resurserna för detta arbete. Likaså torde det vara till fördel för psykologutbildningen, om det kommer att finnas statliga institut vilka kan åläggas att medverka i den föreslagna arbetspsykologiska tillämpningsutbildningen.

Ovanstående talar för nödvändigheten av ett antal statliga arbetspsykologiska institut vid vilka den mycket omfattande undersökningsverksamheten samt det för denna verksamhet nödvändiga utvecklingsarbetet kan bedrivas. De arbetspsykologiska instituten bör spridas eytterligare så att varje landsända så vitt möjligt får sitt behov av undersökningar tillgodosett utan längre resor för de personer som skall undersökas. På eller nära universitetssorterna bör institut finnas, vid vilka universiteten kan placera psykologistuderande för handledd praktiktjänstgöring.

Psykologutredningen föreslog år 1955 inrättande av ett antal fristående statliga

psykotekniska institut. I förslaget beröres ej närmare frågan om en central ledning av verksamheten; dock skulle stockholmsinstitutet vid sin sida ha ett särskilt råd och kunna fungera som ett »riksinstitut». I »Stockholmsutredningens» förslag år 1960 ingår en »arbetsgrupp» för verksamhetens centrala ledning förlagd till arbetsmarknadsstyrelsen.

Det bör vid övervägande av tidigare förslag beaktas att psykologutredningen år 1955 tänkte sig en utbyggnad av instituten i Stockholm och Göteborg för en kapacitet av totalt ca 1 800 individualundersökningar per år i en första etapp. År 1964 hade verksamheten redan blivit mycket mera omfattande. Enbart anlagsprövningarna uppgick till omkring 8 000, därav omkring 5 500 tvådagarsundersökningar. Antalet urvalsundersökningar samma år kan grovt uppskattas till 19 000.

Det framstår som ofrånkomligt att en *central statlig instans* upprättas vilken har överblick över hela verksamheten, svarar för planeringen av denna, fördelar resurserna samt leder såväl provningsverksamheten som metodutvecklingsarbetet över hela riket för den i statlig regi bedrivna verksamheten.

Vid överväganden beträffande den statliga arbetspsykologiska verksamhetens organisation har vi funnit det lämpligt med två huvudtyper av institut, dels *regioninstitut*, som ger service åt ett större geografiskt område och som är direkt underställda den centrala instansen, dels *filialinstitut*, som upprättas i mån av behov för delar av de större regionerna och som är direkt underställda regioninstituten.

Av praktiska skäl torde man få räkna med vissa skillnader mellan region- och filialinstitut i fråga om arbetsuppgifterna. Vid regioninstituten bör sålunda alla slags undersökningar kunna utföras. Vid regioninstituten bör det därför finnas personal, som dels är utbildad på mer speciell undersökningsmetodik, dels har erfarenhet

av undersökningar av speciella kategorier, exempelvis rörelsehindrade. Slutligen bör regioninstituten stå i kontakt med experter av skilda slag, till vilka klienterna vid behov kan remitteras, främst medicinska specialister, vidare personer som kan bedöma förutsättningar för konstnärligt arbete m. fl. Regioninstituten skulle på detta sätt kunna mottaga klienter för alla slags undersökningar. Till regioninstituten skulle också metodutvecklingsarbete och undervisningen av psykologistuderande förläggas.

Självfallet skulle det vara ägnat att bredda verksamheten vid filialinstituten om vid dessa fanns personal, som behärskade speciella undersökningsmetoder och som hade träning i undersökningar av speciella kategorier. Men eftersom filialinstituten avsevärt ge service åt ett relativt litet klientunderlag och därför kommer att ha relativt liten personaluppsättning, torde det inte vara möjligt att personalen vid filialinstituten kan vara förtrogen med alla undersökningsmetoder. Filialinstitutens verksamhet får sålunda som regel inskränkas till att omfatta de oftast förekommande typerna av undersökningar.

En del av undersökningsverksamheten förläggs av praktiska skäl utanför institutlokalerna. Urvalsundersökningarna sker sålunda som regel vid de företag eller utbildningsanstalter, som beställt undersökningarna. Likaså förläggs ofta urvalsundersökningar i samband med omskolningsverksamheten till länsarbetsnämndernas lokaler på en del håll i landet. I viss utsträckning förekommer också sådan ambulerande verksamhet när det gäller anlagsundersökningar; som exempel kan nämnas undersökningar vid vissa folkhögskolor och gymnasier och vissa av kriminalvårdsstyrelsens anstalter. Vi vill framhålla, att sådan ambulerande verksamhet lämpligen bör fortsätta såväl under som efter fältorganisationens uppbyggnadsskede.

9.3. Verksamhetens förläggning

Utredningen har i första hand övervägt lämpligheten av en fristående organisation, innefattande en central instans och en denna instans underställd fältorganisation. Detta skulle i och för sig kunna motiveras av den psykologiska undersökningsverksamhetens omfattning och samhälls-ekonomiska betydelse ävensom av att anspråk på service från organisationen kommer från olika håll. Å andra sidan är det fråga om en verksamhet i ett uppbyggnadsskede och vi har därför i dagens läge inte ansett oss böra föreslå att ett helt fristående statligt organ skapas. Det har i stället förefallit oss naturligt att knyta an till den största avnämaren, arbetsmarknadsverket. Av de anlagsundersökningar, som utfördes vid de arbetspsykologiska instituten år 1964, svarade arbetsmarknadsverket som beställare för cirka 75 %. Vi har därför i likhet med »Stockholmsutredningen» funnit lämpligast med en direkt anknytning till arbetsmarknadsverket.

Eftersom inom arbetsmarknadsverket långsiktiga bedömningar kan göras beträffande behov och inriktning av den arbetspsykologiska verksamheten, innebär en anknytning till arbetsmarknadsverket bättre *möjligheter till en långsiktig planering av verksamheten och en successiv anpassning till uppkomna behov.*

Bland andra fördelar som följer med en anknytning till arbetsmarknadsverket må framhållas följande:

1. Arbetsmarknadsverket har nära anknytning till näringslivet och dess organisationer. Arbetsmarknadens parter är sålunda representerade i verket — även regionalt i länsarbetsnämnderna.
2. Samverkan med det allmänna skolväsendet samt med kriminalvårdande och socialvårdande organ existerar såväl på det centrala som det lokala planet inom arbetsmarknadsverket.

3. Den plastiska anslagsram, som gäller för arbetsmarknadsverket, är lämplig också för den arbetspsykologiska verksamheten.
4. Den arbetspsykologiska verksamheten kan tillgodogöra sig den sakkunskap som finns inom vissa fackbyråer (arbetsförmedlings-, arbetsvårds- och yrkesvägledningsbyråerna).
5. Allmänna kamerala och administrativa ärenden kan i stor utsträckning överlåtas på kanslibyrån och den kamerala byrån inom arbetsmarknadsstyrelsen.

9.4. Organisationsförslag i stort

Verksamheten skulle sålunda i stort organiseras enligt följande.

En *central instans* upprättas som en särskild enhet inom arbetsmarknadsstyrelsen. Denna centrala instans svarar för hela verksamheten på riksplanet.

Vi har övervägt om den centrala instansen skall utgöra en fristående byrå inom arbetsmarknadsstyrelsen eller om den skall byggas in som en sektion i en redan existerande byrå. De byråer som därvid kunde ifrågakomma är endera arbetsförmedlings-, arbetsvårds- eller yrkesvägledningsbyrån. Den arbetspsykologiska verksamhetens stora omfattning synes utgöra tillräckligt skäl för inrättande av en särskild byrå, arbetspsykologibyran, för denna verksamhets centrala ledning.

Starka skäl talar för en redan från början väl utrustad arbetspsykologibyrå. Fältorganisationen, vars utbyggnad — bl. a. beroende av den knappa tillgången på psykologer — måste ske successivt, bör detaljplaneras inom denna byrå. Hänsyn måste därvid tas till nu existerande arbetspsykologiska institut, så att deras kapacitet utnyttjas.

I *fältorganisationen* ingår ett antal *regioninstitut*, vilka i första hand upprättas på universitetsorter. Varje regioninstitut ger service åt en avgränsad geografisk re-

gion. Regioninstitutet sorterar närmast under arbetspsykologibyran och samarbetar med länsarbetsnämnderna inom området samt med andra inom regionen befintliga uppdragsgivare. Regioninstitutet är sidoordnade varandra.

Inom varje region upprättas successivt när behov uppstår ett antal *filialinstitut*, som ombesörjer service åt sin del av regionen. Filialinstitutet förläggs lämpligast i omedelbar anslutning till yrkesväglednings- och/eller arbetsvårdsexpeditioner men ger service också åt andra avnämare inom regionen. Filialinstitutet sorterar direkt under respektive regioninstitut och är sidoordnade varandra.

9.5. Den centrala instansen: arbetspsykologibyran.

Arbetsuppgifter

Arbetspsykologibyrans arbetsuppgifter som tidigare berörts mera summariskt skulle i första hand innefatta:

1. Samarbetskontakter på riksplanet med uppdragsgivarna inom och utom arbetsmarknadsverket och med universiteten, företrädesvis vad gäller tillämpningsutbildningen. Information till yrkesvägledare, arbetsvårdstjänstemän och andra uppdragsgivare inom och utom arbetsmarknadsverket, så att dessa kan dra största möjliga nytta av undersökningsresultaten, samt åtgärder för att stimulera ett nära samarbete mellan institutpsykologer och avnämare.

2. Planering i stort av den praktiska undersökningsverksamheten över hela landet, vilket främst innebär att tillse att kapacitet finns inom varje region för tillgodoseende av förefintligt behov av undersökningar samt att tillse att verksamheten sprids geografiskt på ett till lokala behov adekvat sätt.

3. Utarbetande av riktlinjer för undersökningstekniska rutiner, sammanställande av normerings- och valideringsdata samt

fastställande av undersökningsmetoder för olika kategorier. Fastställande av rutiner för anlåtande av konsulter, exempelvis medicinsk expertis, och att ställa medel till förfogande härför.

4. Översyn av systemet för resultatredovisning, så att detta anpassas till avnämarnas behov av upplysningar; och utfärdande av föreskrifter därom till instituten.

5. Översyn av metodutvecklingsarbetet. Efter en kartläggning av nödvändigt metodutvecklingsarbete prioriteras de viktigaste projekten, varefter metodutvecklingsarbetet fördelas på personal vid de skilda regioninstituten. Arbetspsykologibyran bör tillse att nödvändigt samarbete äger rum mellan psykologer, som sysslar med närliggande projekt. Slutligen har arbetspsykologibyran att kontinuerligt ta del av framkomna resultat av arbetet på de olika projekten och tillse att dessa resultat kontinuerligt ställs till samtliga instituts förfogande. Byran bör vid behov också kunna förlägga metodutvecklingsarbetet på andra håll än vid instituten, exempelvis till universitetsinstitutioner, fristående forskningsinstitutioner eller forskare, och bör ha resurser för att i sådana fall bestrida kostnaderna för arbetet. Byran bör hålla sig informerad om motsvarande metodutvecklingsarbete även i andra länder.

6. För det allmänt kamerala och administrativa arbetet bör kameralbyran och kanslibyran svara. Det bör däremot ankomma på arbetspsykologibyran att utarbета förslag till arbetsordning för instituten, upprätta förslag om tillsättning och entledigande av befattningshavare vid instituten, avge förslag om institutens stat och anslagsbehov, vaka över att anslag och inkomster handhas i behörig ordning, upprätta verksamhetsberättelse samt handlägga remissärenden.

Personalorganisation

Det är angeläget att arbetspsykologibyran, inom vilken fältorganisationens verksamhet skall planeras och ledas, redan från

början utrustas med välkvalificerade befattningshavare i tillräcklig omfattning. Med utgångspunkt från arbetsuppgifternas art anser vi det lämpligt att befattningshavarna fördelas på tre sektioner.

Inom *sektion I* handläggs ärenden av administrativ, organisatorisk och ekonomisk karaktär samt personalärenden, dvs. ärenden som i föregående avsnitt beskrivits främst i punkt 6. Härför torde tre befattningar böra inrättas. Sektionschefen bör ha byrådirektörs ställning.

Inom *sektion II* handläggs ärenden som huvudsakligen rör den praktiska undersökningsverksamheten, dvs. ärenden som ovan beskrivits främst i punkterna 2, 3 och 4. Personalen vid sektionen torde lämpligast uppdelas i två arbetsgrupper; den ena av dessa borde främst ägna sig åt frågor som hör samman med anlagsundersökningar och den andra åt frågor som rör urvalsundersökningar.

Sektion II torde arbetsmässigt bli den tyngst belastade sektionen. Sektionen måste sålunda tillse att instituten förses med erforderliga metođanvisningar, normer för resultatbedömning samt riktlinjer för redovisningsförfarande. Arbetsgrupperna för anlags- och urvalsundersökningar skall stå till såväl institutens som beställarnas förfogande såsom experter på anlags- respektive urvalsundersökningar samt svara för samråd beträffande metodutveckling för de undersökningstyper de företräder. Till detta arbete torde krävas minst fem psykologer: sektionschefen och två psykologer inom vardera arbetsgruppen.

Inom *sektion III* handläggs ärenden rörande metodutveckling, dvs. de ärenden som i föregående avsnitt beskrivits i främst punkt 5. Till detta arbete erfordras minst två psykologer.

Cheferna för sektion II och III bör ha meritering inom arbetspsykologisk forskning och tillämpning motsvarande laboratoriskompetens; med hänsyn till att kraven på praktisk erfarenhet är väsentliga kan

dock ej formell kompetensprövning enligt vedertagna akademiska normer föreskrivas.

De arbetsuppgifter, som i föregående avsnitt beskrivits i punkt 1, förutsätts i tillämpliga delar handhas av personal vid samtliga tre sektioner.

Sammanfattningsvis föreslås sålunda följande personal vid arbetspsykologibyran:

Byråchef

Sektion I

Sektionschef

Två befattningshavare

Sektion II

Sektionschef, psykolog

Fyra psykologer

Sektion III

Sektionschef, psykolog

Psykolog

Kontorspersonal, gemensam för de tre sektionerna.

andra myndigheter (social- och kriminalvård samt skolväsendet). Som hittills skall privatpersoner kunna beredas möjlighet till anlagsundersökningar vid instituten. Vidare bör undersökningar för andra statliga och kommunala organ utföras, varvid anlagsundersökningarna i individuellt rådgivande syfte bör äga företräde före urvalsundersökningar.

Det förutsättes att det enskilda näringslivet liksom nu genom egna organisationer kommer att tillgodose sitt behov av bl. a. urvalsundersökningar. Institutet bör emellertid vara oförhindrade att i mån av personella resurser åta sig sådana uppdrag. Bl. a. bör sådana uppdrag utföras om, vid sidan av den konsultativa insatsen, den materialinsamling som görs kan tjäna ett metodutvecklande syfte, exempelvis av arbetsanalytisk eller valideringskaraktär.

Vid regioninstitutet uppgörs förslag till planering av servicearbetet för hela regionen.

Regioninstitutet skall — utöver standardutrustningen — till sitt förfogande ha testinstrument som är utarbetade för undersökningar av speciella kategorier, exempelvis rörelsehindrade. Regioninstitutet bör stå i kontakt med konsulter, till vilka klienter kan remitteras för speciella bedömningar, främst medicinska specialister.

Vidare skall regioninstitutet i samarbete med universitetet medverka i den praktiska utbildningen av psykologer; detta sker främst genom att institutet ställer praktikplatser till förfogande, medan de för praktikutbildningen erforderliga lärarkrafterna förutsätts bli avlönade från universitetens anslag.

Ehuru vi har begränsat vårt utredningsarbete till de arbetspsykologiska institutens huvuduppgifter, anlags- och urvalsundersökningar, är vi väl medvetna om att åtminstone vissa av regioninstitutet kan komma att engageras i andra uppgifter av arbetspsykologisk karaktär. I regel torde medel härför kunna erhållas från ifrågava-

9.6. Fältorganisationen

Regioninstitutet

Arbetsuppgifter

Regioninstitutets arbetsuppgifter skall vara att utföra anlags- och urvalsundersökningar enligt av arbetspsykologibyran utformade riktlinjer. Regioninstitutet utför också för anlags- och urvalsundersökningar nödvändigt metodutvecklingsarbete i enlighet med de planer som uppgjorts i samråd med och som beslutats av arbetspsykologibyran. Metodutvecklingsarbetet bör ske i samarbete med personer som sysslar med närliggande projekt vid andra regioninstitut eller vid universitetsinstitutioner och privata forskningsinstitutioner.

Anlags- och urvalsundersökningarna skall i första hand utföras för arbetsmarknadsverkets räkning, dvs. i samband med yrkesvägledning, arbetsvård och omskolningsverksamhet. Detta gäller även i de fall rådsökandes studie- och yrkesvalsfrågor handläggs av verket i samarbete med

rande uppdragsgivare. Vid stockholmsinstitutet försiggår redan en betydande verksamhet omfattande andra arbetspsykologiska uppgifter än anlags- och urvalsundersökningar. Det måste givetvis ankomma på arbetspsykologibyrån att bedöma i vilken utsträckning utrymme för dylika arbetsuppgifter finnes.

Anspråken på arbetspsykologiska insatser av sistnämnda slag kan inom en snar framtid komma att växa i så hög grad att de måste utbrytas från den av oss föreslagna organisationen och förläggas till ett eller flera särskilda institut, men vi har av skäl som tidigare anförts inte funnit det möjligt att nu framlägga förslag angående den framtida utvecklingen av dessa delar av den arbetspsykologiska verksamheten. Med hänsyn till den snabba utvecklingen på området kan en särskild utredning av hithörande frågor snart bli påkallad.

Organisation och personaluppsättning

De särskilda regioninstitutens organisation och personaluppsättning kan variera instituten emellan och får anpassas till behov av undersökningar inom regionen. Vid varje regioninstitut skall finnas en institutföreståndare. Inom institutet bör finnas minst en sektion för anlagsundersökningar och en för urvalsundersökningar. Varje sådan sektion förestås av en psykolog, som i sitt arbete biträds av ytterligare psykologpersonal. Vid varje institut skall dessutom finnas biträdespersonal, som sköter testarkiv, rättar prov m. m. Slutligen krävs personal för utskrifter och räknearbete.

Institutföreståndaren leder och ansvarar för institutets verksamhet samt den verksamhet som bedrivs vid institutet underställda filialinstitut, handlägger personalärenden, upprättar förslag till inkomst- och utgiftsstat, övervakar och ansvarar för användningen av de medel som tilldelats institutet, övervakar, planerar och ansvarar för undersökningsverksamheten och metodutvecklingsarbetet.

En *anlagsundersökningssektion* motsvarande en kapacitet av ungefär 2 000 undersökningar per år borde omfatta:

Föreståndare, psykolog
16 psykologer

Föreståndaren beräknas själv inte utföra undersökningar utan torde huvudsakligen få ägna sig åt administrativa och organisatoriska uppgifter samt åt metodutveckling. För metodutvecklingsarbetet förutsätts dessutom åtgå arbetskraft motsvarande i genomsnitt två psykologer per år, vilket exempelvis kan innebära att fyra psykologer ägnar halva tiden åt metodutvecklingsarbete och halva tiden åt anlagsundersökningar. En av psykologerna på sektionen förutsätts övervaka skriftlig och praktisk-manuell grupptestning. Återstående arbetskraft motsvarande tretton heltidsanställda psykologer beräknas utföra ungefär 150 undersökningar per psykolog och år.

Behovet av psykologpersonal för urvalsundersökningar varierar med kategori, undersökningsgruppernas storlek m. m. Som en grov uppskattning har vi räknat med inemot 400 urvalsundersökningar per psykolog och år. Vi har utgått ifrån ett behov av ungefär 2 000 urvalsundersökningar per år vilket inklusive metodutvecklingsarbete skulle medföra ett personalbehov vid *urvalsundersökningssektionen* av

Föreståndare, psykolog
Fem psykologer

Därtill kommer *biträdespersonal och skrivpersonal samt den av universiteten avlönade lärarpersonalen* för praktisk utbildning av psykologistuderande.

Filialinstitut

Arbetsuppgifter

Filialinstitutet ombesörjer i första hand allmänna anlagsundersökningar. Anlagsundersökningar av speciella klientkategorier och urvalsundersökningar skall som regel inte utföras vid dessa institut.

Organisation och personaluppsättning

Filialinstituten bör lämpligen upprättas i anslutning till arbetsmarknadsverkets lokalorgan med vilka de bör dela lokaler och skrivpersonal.

Minsta ifrågakommande personaluppsättning utgöres av två psykologer och ett biträde.

Den optimala personaluppsättningen torde vara något större. Med exempelvis fyra psykologer kan arbetet rationaliseras mera. Antalet undersökningar per vecka skulle då bli större, vilket innebär, att den skriftliga delen av prövningen kan utföras med större grupper och följaktligen psykologarbetstiden per klient minskas något.

9.7. Regionindelning

Det i föregående avsnitt redovisade organisationsförslaget kan inte tänkas till alla delar omedelbart realiseras, främst beroende på bristande tillgång på psykologer. I stället får man tänka sig, att fältorganisationen byggs upp successivt. Under uppbyggnadsskedet — och även senare om så anses lämpligt — utnyttjas redan existerande instituts kapacitet.

Enligt vårt förslag bör uppbyggnaden av fältorganisationen detaljplaneras och ledas inom arbetspsykologibyran.

Eftersom enligt vårt förslag metodutvecklingsarbete bör ske vid regioninstituten i samarbete med forskare som sysslar med likartade projekt även utom instituten, dvs. främst vid de psykologiska institutionerna vid universiteten, synes det lämpligt att regioninstitut förläggs till eller i närheten av universitetsorterna. Ytterligare ett skäl till detta är universitetens behov att förlägga vissa tillämpningsdelar av psykologutbildningen till instituten.

Följande förslag till regionindelning, vilket kunde utgöra utgångspunkt för arbetspsykologibyrans planeringsarbete, innebär att riket indelas i sex regioner med region-

institut på samtliga universitetsorter och därutöver ett regioninstitut i Linköping.

Regioninstitut

Belägenhet	Verksamhetsområde
Stockholm	A Stockholms stad
	B Stockholms län
	I Gotlands län
Malmö/Lund	G Kronobergs län
	K Blekinge län
	L Kristianstads län
	M Malmöhus län
Göteborg	N Hallands län
	O Göteborgs- och Bohus län
	P Älvsborgs län
	R Skaraborgs län
	S Värmlands län
Linköping	D Södermanlands län
	E Östergötlands län
	F Jönköpings län
	H Kalmar län
Uppsala	T Örebro län
	C Uppsala län
	U Västmanlands län
	W Kopparbergs län
Umeå	X Gävleborgs län
	Y Västernorrlands län
	Z Jämtlands län
	AC Västerbottens län
	BD Norrbottens län

Stockholms stad och Stockholms län bör utgöra en region för sig på grund av det stora befolkningsunderlaget inom området och det stora behov av undersökningar som där finns. Gotlands län har förts till denna region främst av kommunikationstekniska skäl. Det kan emellertid bli nödvändigt att relativt snart upprätta filialinstitut inom detta län.

Sydligaste Götaland respektive västra Götaland och västra Svealand har fått bildas vardera en region med institut i Malmö-Lundområdet respektive Göteborg.

De tätbefolkade områdena i östra Göta-land och angränsande delar av Svealand har fått utgöra en region med regioninstitut i Linköping.

Nordöstra Svealand och Gävleborgs län har sammanförts till en region med regioninstitut i Uppsala.

Den geografiskt mest omfattande regionen omfattar i det närmaste hela Norrland med regioninstitut i Umeå. Filialinstitut bör snarast inrättas på ett antal platser inom regionen. På längre sikt bör man tänka sig att denna region delas.

Det bör påpekas, att indelning i regioner inte får medföra att remittering av undersökningsfall »över gränserna» omöjliggörs. Bl. a. torde ett smidigt utnyttjande av institutens samlade kapacitet ibland komma att nödvändiggöra remisser från en region till en annan.

9.8. Personalstat och kostnadsberäkningar

a. Arbetspsykologibyrån

Av följande tablå framgår vårt förslag till personalstat för arbetspsykologibyrån.

Tjänst	Lönebelopp
1 byråchef	59 460
<i>Sektion I</i>	
1 byrådirektör	46 322
1 1:e byråsekr.	37 680
1 amanuens	30 648
1 kansliskrivare	20 280
2 kanslibitr.	32 976
2 kontorsbitr.	26 832
<i>Sektion II</i>	
1 avddir.	53 928
2 psykologer	92 664
2 bitr. psykologer	75 360
<i>Sektion III</i>	
1 avddir.	53 928
1 psykolog	46 332
<hr/>	
Total årslönesumma	576 420

För anlåtande av experter räknar vi med ett årligt belopp av 50 000 kronor. Engångsanslag för inredning och utrustning av nya kontorsrum och för kontorsmaskiner etc. beräknas till 80 000 kronor. Löpande årliga omkostnader avseende hyror, resor, expenser, kontorsutensilier etc. har vi uppskattat till 110 000 kronor.

b. Regioninstitut

Vi har valt att uppgöra en personalstat för ett »normalregioninstitut» enligt följande tablå.

Tjänst	Lönebelopp
1 avddirektör	53 928
<i>Anlagnsundersökningssektion</i>	
3 psykologer	137 052
14 bitr. psykologer	463 008
2 grupptestledare	38 544
4 testrättare	62 256

Urvalsundersökningssektion

1 psykolog	45 684
5 bitr. psykologer	165 360
2 grupptestledare	38 544
4 testrättare	62 256

Centraldetalj

1 kanslist	21 456
1 kontorsskivare	21 456
1 instrumentmakare	21 456
3 kontorister	51 804
1 vaktmästare	17 268
3 kontorsbitr.	37 980
1 telefonist	12 660

Total årslönesumma 1 250 712

Avlöningskostnaderna har här beräknats efter »4-ortslöner».

För anlåtande av experter har vi beräknat ett årligt belopp av 15 000 kronor. Engångsanslag för inredning och utrustning av nya kontorsrum och för kontorsmaskiner etc. uppskattas till 250 000 kronor. Löpande årliga omkostnader avseende resor, expenser, kontorsutensilier etc. har vi upp-

skattat till 100 000 kronor. Vi har ej inräknat lokalkostnader, då vi förutsatt att lokalfrågan kommer att lösas genom byggnadsstyrelsens försorg.

9.9. Tidsplan

Enligt vårt förslag bör fältorganisationen planeras och ledas inom arbetspsykologibyran. Därav följer att denna byrå bör upprättas först.

Även om fältorganisationen, av skäl som tidigare nämnts, bör byggas ut successivt, synes det angeläget att utbyggnaden inte onödigtvis fördröjs.

Vi har övervägt att föreslå att det psykotekniska institutet i Stockholm omedelbart inordnas i organisationen. Detta torde dock medföra vissa övergångsproblem. Som framgår av vad vi anfört under 9.6. bedrivs vid Stockholmsinstitutet sedan någon tid en betydande verksamhet omfattande andra arbetspsykologiska uppgifter än anlags- och urvalsundersökningar. Vi har framhållit att det blir en uppgift för arbetspsykologibyran att bedöma i vilken utsträckning utrymme för dylika arbetsuppgifter finnes inom ramen för den nya organisationen. Skulle det anses att vissa av dessa uppgifter bör utbrytas bör berörda parter överväga annan lämplig placering. Vi föreslår, att psykotekniska institutet överföres till arbetsmarknadsverket ett år efter det arbetspsykologibyran startat sin verksamhet, och att härför erforderliga åtgärder ombesörjes av arbetsmarknadsstyrelsen.

Vid den fortsatta utbyggnaden av fältorganisationen bör kravet på geografisk spridning tillgodoses. Institut bör snarast upprättas i norra, södra och västra Sverige. I valet mellan olika placeringsmöjligheter inom dessa områden får hänsyn tas till följande omständigheter. Metodutvecklingsarbetet underlättas om det bedrivs i nära

anslutning till universitetsinstitutioner och praktikplatser måste beredas psykologistuderande. Detta talar för prioritering av uppbyggnad av verksamheten vid universitetsorterna. Vi föreslår därför att regioninstitut upprättas i Umeå, Göteborg och Malmö samtidigt som psykotekniska institutet i Stockholm inordnas i den nya organisationen. Därefter följer Uppsala och Linköping.

Vi föreslår att arbetspsykologibyran startar den 1 juli 1967 och att psykotekniska institutet i Stockholm överföres till arbetsmarknadsverket och inordnas i den nya organisationen från den 1 juli 1968. Samtidigt upprättas regioninstitut i Umeå, Göteborg och Malmö. Regioninstitut i Uppsala och Linköping föreslås bli upprättade den 1 juli 1969. Uppbyggnaden fortsätts genom upprättande av filialinstitut.

Arbetspsykologibyran bör snarast möjligt upptaga förhandlingar med sådana privata institut som önskar inlemmas i den föreslagna statliga organisationen. Den personal som är anställd vid sådant institut bör därvid beredas möjlighet att övergå i statlig tjänst.

Arbetspsykologibyran bör vidare inleda underhandlingar med övriga institut om eventuellt samarbete. Det bör ankomma på byran att orientera sig om arbetssätt och metoder som användes vid de olika instituten, ävensom om personalens behörighet och praktiska duglighet. I de fall underhandlingarna leder till positiva resultat bör direkta överenskommelser träffas om i vilken utsträckning man från arbetsmarknadsverkets sida önskar ta institutens kapacitet i anspråk och ersättningen härför. I de kontrakt som kan komma att upprättas mellan arbetsmarknadsstyrelsen och de enskilda instituten bör också intagas bestämmelser om kontinuerlig kontroll av verksamheten. Vidare bör ingå bestämmelser om skyldighet för instituten att följa allmänna anvisningar för samarbetet som utfärdas av arbetsmarknadsstyrelsen.

Principer för finansieringen

Enligt direktiven bör speciellt avseende fästas vid finansieringsfrågorna. Det anges i direktiven att olika alternativ till lösning av finansieringsproblemen bör övervägas: »Härvid bör beaktas att nuvarande finansieringssystem anses ha betydande fördelar. Å andra sidan är det tänkbart att nya organisationsformer också kan öppna möjligheter för ett mera rationellt finansieringssystem».

10.1. Tidigare utredningar

Psykologutredningen, som förordade fristående statliga arbetspsykologiska institut, föreslog att verksamheten vid instituten i princip skulle finansieras med statsmedel. Detta gällde främst kostnaderna för den utbildning och forskning som skulle bedrivas vid instituten. Beträffande den konsultativa verksamheten borde kommunerna lämna bidrag som i princip täckte samtliga kostnader för berörda undersökningsfall, varvid vissa kommuner föreslogs skola bidraga med fasta årliga belopp. Av privata klienter skulle uttas en avgift som täckte samtliga kostnader och samma skulle bli fallet för specialuppdrag. Psykologutredningen framhöll att i samband med att instituten förstatligades syntes icke vidare nödigt att å riksstaten anvisa särskilda medel för myndigheternas ersättningar till instituten utan dessa kostnader torde lämpligen böra direkt belasta institutens stater. Utredningen ville dock ej motsätta sig att man istället valde att alltjämt bygga finansieringen på avgif-

ter även från statliga uppdragsgivare. Statskontoret och riksräkenskapsverket anförde i remissyttrande beträffande förslaget i de delar som gällde finansieringen, att statliga uppdragsgivare i likhet med övriga borde erlägga avgift för beställd service.

Stockholmsutredningen, som föreslog att konsultationsverksamheten borde skiljas från utbildning och forskning och knytas till arbetsmarknadsverket, gick inte närmare in på finansieringsfrågorna.

10.2. Nuvarande förhållanden

För närvarande finansieras serviceverksamheten vid de arbetspsykologiska instituten genom avgifter. Detta gäller såväl de privata instituten som psykotekniska institutet vid Stockholms universitet. Vid det sistnämnda institutet har på sätt som framgår av kap. 4 taxorna för undersökningarna emellertid beräknats så, att de skall täcka de synliga kostnaderna för konsultationsverksamheten. Beställd service betalas av beställaren, oavsett om det är arbetsmarknadsverket, andra statliga eller kommunala organ eller privata uppdragsgivare.

Arbetsmarknadsverket bestrider kostnaderna för psykologiska undersökningar ur tre av sina anslag, nämligen ur anslagen till allmänna beredskapsarbeten m. m., till vissa sysselsättningsbefrämjande åtgärder för handikappade m. fl. och för omskolning m. m.

10.3. Finansieringsförslag

Arbetspsykologibyråns kostnader bör belastas arbetsmarknadsstyrelsens verksamslag.

Frågan om finansieringen av fältorganisationen torde få bedömas med utgående från de skilda uppgifter med vilka denna kommer att ta befattning, nämligen:

1. utbildning,
2. biträde åt arbetspsykologibyran med planeringsarbete och administrativt arbete i övrigt,
3. metodutveckling samt
4. anlags- och urvalsundersökningar.

Kostnaderna för utbildningsverksamheten (tillämpad utbildning för blivande psykologer) har förutsatts komma att bestridas av universitetsmedel och berörs därför inte vidare i det följande.

Det biträde som kan komma att påkallas av arbetspsykologibyran torde huvudsakligen ha samband med byråns befattning med planeringen och administrationen av arbetspsykologiverksamheten. Detta arbete får anses vara av sådan art att kostnaderna därför bör bestridas av fältorganisationens anslagsmedel.

Även det metodutvecklingsarbete, som erfordras för den praktiska undersökningsverksamheten, bör betalas av anslagsmedel.

Vad gäller den verksamhet med anlags- och urvalsundersökningar, som fältorganisationen skall bedriva, framgår av den föregående redogörelsen att huvuduppdragsgivaren kommer att vara arbetsmarknadsverket. Arbetspsykologiverksamheten har ju också av bl. a. detta skäl föreslagits bli organisatoriskt ansluten till detta verk. Serviceverksamheten avses emellertid komma att betjäna även andra statliga verk och organ, vidare kommunala organ samt, i mån av tillgängliga resurser, privata företag och enskilda personer, alltså i stort sett samma uppdragsgivare som nu anlitar psykotekniska institutet i Stockholm.

Den del av serviceverksamheten som kan komma att utföras efter beställning av andra offentliga organ än arbetsmarknadsverket eller från privata företag och enskilda personer bör enligt vår mening vara avgiftsbelagd och baseras på självkostnadsprincipen. Taxorna, som bör inrymma ersättning för samtliga kostnader för serviceverksamheten — såväl synliga som dolda — bör fastställas av arbetsmarknadsstyrelsen i samråd med riksrevisionsverket. Med dolda eller indirekta kostnader avses då pensioner, lokalhyror, arbetsgivaravgifter och andra kalkymässiga kostnader, som ej redovisas under anslagen till arbetspsykologorganisationen. Taxegrunderna bör vara enhetliga, någon rabattering för statliga organ bör således ej förekomma.

För den serviceverksamhet, som utförs för arbetsmarknadsverkets räkning, torde två alternativa finansieringsformer kunna övervägas.

Enligt det ena av dessa alternativ skulle denna serviceverksamhet inte vara avgiftsbelagd. Som skäl härför kan hänvisas till psykologutredningens uttalande att den arbetspsykologiska verksamheten torde få betraktas som ett reguljärt led i de åtgärder som på olika områden vidtages för individens arbetsanpassning. Utvecklingen efter det psykologutredningens betänkande utkom har bekräftat denna ståndpunkt. Yrkesvalshjälp i form av anlagsundersökning på beställning av olika organ inom arbetsmarknadsverket är idag ett naturligt led i det allmänna service för arbetskraftens anpassning till arbetslivet. Om arbetsmarknadsverket nu får en egen organisation för att tillgodose behovet av arbetspsykologiska undersökningar kan det synas naturligt att ifrågavarande kostnader bestrides genom särskilda avlönings- och omkostnadsanslag på riksstaten.

Med hänsyn till vad tidigare föreslagits beträffande serviceverksamhet för andra uppdragsgivare än arbetsmarknadsverket och för att möjliggöra kostnadsjämförelser

vid beställningar hos privata institut bör arbetsmarknadsverket årligen beräkna kostnaderna för serviceverksamheten enligt självkostnadsprincipen på sätt ovan angivits.

Vid en sådan finansieringsform synes emellertid serviceverksamheten inte kunna automatiskt anpassas efter ett under löpan- de budgetår uppkommande ökat behov av tjänster, som inte kan tillgodoses inom ramen för anvisade avlönings- och omkostnadsanslag. En utökning av personalorganisationen för att möta sådan ökad efterfrågan torde erfordra medgivande från Kungl. Maj:t till överskridande av vederbörliga anslagsposter. Att upptaga dessa förslagsvis, med rätt för arbetsmarknadsverket att utan sådant särskilt medgivande överskrida anslagsposterna, torde innebära en avvikelse från vad som eljest gäller för verkets myndighetsanslag.

Enligt det andra alternativet skulle avgiftsdebitering även förekomma för de tjänster, som påkallas av arbetsmarknadsverket. Såsom skäl härför kan anföras att i den effektivitetssträvan som för närvarande utmärker den offentliga verksamheten, finns en påtaglig tendens att i ökad utsträckning utnyttja avgiftsdebitering som hjälpmedel. Det gäller inte bara uttagande av avgifter från utomstående utan också s. k. intern debitering av tjänster mellan olika enheter inom en myndighet. Som ett färskt exempel härpå kan nämnas riksdagens beslut 1966 att inrätta en sjöfartsverkets fond till vilken verkets byråer har att erlagga ersättning för tjänster av olika slag. Vidare må hänvisas till den anmaning till utsträckt avgiftsbeläggning av myndigheternas tjänster som intagits i statsdepartementens anvisningar angående myndigheternas anslagsframställningar för budgetåret 1967/68 vari framhålles följande: »Ett av medlen för att nå en rationell användning av resurserna inom den offentliga sektorn är prissättning på de tjänster som myndigheterna erbjuder.

Även inom andra områden än sådana, där taxor och avgifter nu tillämpas, bör myndigheterna därför överväga i vilken utsträckning utbudna tjänster kan beläggas med avgift utan att man äventyrar de syften och målsättningar som är förenade med verksamheten.»

Ytterligare må erinras, att det ej är att räkna med att den nya statliga organisationen inom överskådlig tid skall erhålla sådan kapacitet, att den kan helt tillgodose uppkommande anspråk på dess tjänster. Arbetsmarknadsverket liksom övriga statliga avnämare måste därför alltjämt disponera särskilda medel för utläggande av undersökningar hos enskilda institut och fristående konsulenter. Den överblick över uppdragsverksamhetens finansiering som arbetsmarknadsstyrelsen därigenom erhåller ger styrelsen bättre möjligheter att vid varje tillfälle bedöma skäligheten av taxesättningen hos anlitade enskilda institut eller konsulenter än en efterhandsanalys av kostnaderna vid anslagsfinansiering, vilken av naturliga skäl ger ringa vägledning för omedelbart avgörande om erforderliga åtgärder. Styrelsen har också att vid uppkommande ökade anspråk på organisationens tjänster avgöra om det för statsverket är mera ändamålsenligt att tillgodose dessa genom en utbyggnad av organisationen med nya region- resp. filialinstitut eller genom att — för längre eller kortare tid — anlita enskilda institut. Denna övervägning kan göras säkrare om arbetsmarknadsverket själv har att erlagga avgift enligt taxa som dels hålls ständigt aktuell med hänsyn till kostnadsutvecklingen, dels täcker samtliga med uppdragsverksamheten förenade kostnader, således både synliga och dolda sådana.

Det sist behandlade alternativet för finansiering av serviceverksamheten möjliggör en smidig anpassning av verksamheten efter växlingar i arbetsmängden. Väljes för medelsanvisningen till fältorganisationen samma anslagstekniska konstruktion som föreslagits i propositionen 1966:62 ang. in-

rättande av ett arbetsmedicinskt institut m. m. skulle särskilda avlönings- och omkostnadsanslag för fältorganisationen anvisas på riksstaten. Vid uppkommande större efterfrågan på organisationens tjänster än som förutsatts vid anslagstilldelningen skulle anslagsramen få överskridas i den mån motsvarande inkomstökning kunde påräk-

nas. Statsverkets beräknade nettotillskott till verksamheten skulle alltså därigenom inte öka.

Vid överbägande av de redovisade två finansieringsformerna för serviceverksamheten för arbetsmarknadsverkets räkning har vi stannat för att förorda det sist behandlade alternativet.

Sammanfattning

Vi har begränsat vårt arbete till huvuduppgifterna vid nuvarande arbetspsykologiska institut (s. k. psykotekniska institut), nämligen anlags- och urvalsundersökningar och metodutveckling i anslutning därtill. Efter en allmän översikt över arbetspsykologisk forskning och tillämpning och ett referat av tidigare utredningar beträffande arbetspsykologiska institut har de nuvarande arbetspsykologiska institutens verksamhet beskrivits (se kapitel 4). För närvarande finns två statliga arbetspsykologiska institut, nämligen det psykotekniska institutet vid Stockholms universitet och militärpsykologiska institutet. Övriga institut är privata.

År 1964 utfördes sammanlagt ungefär 8 000 anlagsundersökningar och ungefär 19 000 urvalsundersökningar vid instituten; därvid har ej medräknats undersökningsverksamheten vid det militärpsykologiska institutet.

Arbetsmarknadsverket är den största beställaren av anlagsundersökningar: ungefär 6 000 sådana undersökningar utfördes för verket under 1964. Antalet urvalsundersökningar för verkets räkning var samma år mer än 2 000. För näringslivet utfördes av instituten ungefär 12 000 urvalsundersökningar under 1964.

Metodutveckling förekommer i varierande utsträckning och praktiskt taget utan samarbete mellan instituten. Visst arbete på att utveckla metoder för anlags- och urvalsundersökningar äger också rum vid universitetsinstitutionerna.

De nuvarande instituten har år från år ökat sin kapacitet i vad gäller anlags- och urvalsundersökningar. Det framtida be-

hovet av sådan serviceverksamhet är emellertid mycket stort (se kapitel 8). Enligt inom arbetsmarknadsverket gjorda uppskattningar skulle det redan i början av 1970-talet komma att behövas ungefär 15 000 anlagsundersökningar och 8 000—10 000 urvalsundersökningar i samband med yrkesvägledning, arbetsvård och omskolning. Dessa uppskattningar inkluderar också de av kriminal- och socialvårdens klienter, vilkas utbildnings- och yrkesvalsproblem löses i samarbete med arbetsmarknadsverket. Ett stort antal undersökningar krävs också för elever vid grundskolan, gymnasiet, fackskolorna och folkhögskolorna samt vid andra utbildningsanstalter, såsom i samband med postverkets, televerkets och statens järnvägars interna utbildning. För skilda utbildningsanstalter skulle det i början av 1970-talet krävas uppskattningsvis 6 000—8 000 anlagsundersökningar och 2 500 urvalsundersökningar per år. Därtill kommer näringslivets behov av urvalsundersökningar, vilket uppskattas till sammanlagt ungefär 25 000 per år.

Ett stort behov av metodutveckling i samband med den praktiska undersökningsverksamheten föreligger. Detta behov gäller såväl mer allmänna undersökningar som undersökningar av speciella kategorier, såsom hörsel- och synskadade, utvecklingshämmande samt rörelsehindrade.

För närvarande förekommer ofta besvärande väntetider vid de arbetspsykologiska instituten, vilket sammanhänger med bristande personell kapacitet. För att motvara det framtida utökade behovet av service krävs en betydande utbyggnad.

Enligt gjorda beräkningar torde det i början av 1970-talet krävas inemot 300 psykologer för de arbetspsykologiska instituten (se kapitel 6).

Det har inte varit möjligt att beräkna tillgången på psykologpersonal i början av 1970-talet. Brist på psykologpersonal, i varje fall på licentiatnivån, kan väntas bestå under avsevärd tid framåt.

Enligt ett förslag som i juli 1965 överlämnades av universitetskanslersämbetet till Kungl. Maj:t skall tillämpad utbildning, som direkt förbereder för psykologiskt arbete förenat med klientkontakt, byggas in i psykologutbildningen och förläggas till praktiskt arbetande institut. Liknande tillämpad utbildning har hittills bedrivits vid arbetspsykologiska institut.

Vissa sekretessfrågor i samband med psykologiska undersökningar av de slag som utförts vid de arbetspsykologiska instituten behandlas i kapitel 7. Därvid har föreslagits att stadganden om handlingssekretess, tystnadsplikt för psykologpersonal samt sekretesskydd för psykologiska prov inryms i kommande sekretesslag.

Utredningens förslag

Utredningsarbetet har visat behov av:

1. en väsentligt ökad omfattning av serviceverksamheten i vad gäller psykologiska anlags- och urvalsundersökningar,
2. ytterligare geografisk spridning av serviceverksamheten,
3. garantier för undersökningsmetodernas kvalitet och intensifierat metodutvecklingsarbete och
4. ökade praktikmöjligheter för blivande arbetspsykologer.

Ett samtidigt tillgodoseende av dessa krav förutsätter ett intensifierat statligt engagemang. Varken kravet på den väsentligt ökade serviceverksamheten eller kravet på geografisk spridning av denna verksamhet torde kunna tillgodoses av nu

existerande arbetspsykologiska institut. Utredningen anser det också vara nödvändigt med ett statligt organ som samordnar och övervakar metodutvecklingsarbetet och fördelar resurserna för detta arbete. Likaså anses det vara till fördel för psykologutbildningen att det finns statliga institut, som kan åläggas att medverka i den arbetspsykologiska tillämpningsutbildningen.

Utredningen anser att en central instans bör upprättas, som har överblick över och svarar för planeringen av hela verksamheten. Dessutom föreslås en fältorganisation för serviceverksamheten.

Utredningen har funnit det lämpligast att verksamheten anknyts till den mest betydande avnämaren, arbetsmarknadsverket. Den centrala instansen föreslås bli organiserad som en särskild byrå, arbetspsykologibyrån, inom arbetsmarknadsstyrelsen. I byråns uppgifter skall ingå samarbetskontakter på riksplanet med uppdragsgivarna inom och utom verket, planering i stort av den praktiska undersökningsverksamheten över hela landet, utarbetande av riktlinjer för undersöknings tekniska rutiner, ledning av metodutvecklingsarbetet samt beredning och handläggning av administrativa, organisatoriska och ekonomiska frågor och personalärenden.

Enligt förslaget (se avsnitt 9.5) skall följande befattningar inrättas vid byrån: byråchef, tre sektionschefer och ytterligare sju befattningshavare exklusive biträdespersonal.

I den föreslagna fältorganisationen ingår dels regioninstitut, vilka svarar för service åt ett större geografiskt område och är direkt underställda arbetsmarknadsstyrelsen, dels filialinstitut, som upprättas i mån av behov för delar av den större regionen och är underställda respektive regioninstitut.

I regioninstitutens arbetsuppgifter ingår anlags- och urvalsundersökningar

samt erforderligt metodutvecklingsarbete efter arbetspsykologibyråns riktlinjer. Vid regioninstituten planeras arbetet för hela regionen. Regioninstituten sörjer dessutom för praktisk utbildning av psykologistuderande.

Fältorganisationens uppbyggnad skall planeras och ledas av arbetspsykologiby-rån. Förslag till personalorganisation för ett regioninstitut av normalt typ har fram-lagts i avsnitt 9.6. Enligt detta skall vid institutet finnas två sektioner, en för 2 000 anlagsundersökningar och en för samma antal urvalsundersökningar. Personalorga-nisationen föreslås omfatta en institutfö-reståndare, två sektionsföreståndare och 21 psykologer samt biträdes- och skriv-personal. Därtill kommer lärarpersonal för praktisk utbildning av psykologistude-rande.

Filialinstituten skall huvudsakligen ut-föra allmänna anlagsundersökningar. Des-sa institut förutsätts utgöra mindre enhe-ter med två till fyra psykologer.

Ett förslag till regionindelning, vilket kan utgöra utgångspunkt för arbetspsy-kologibyråns planeringsarbete, har givits. Enligt detta (se avsnitt 9.7) har landet indelats i sex regioner med regioninstitut i eller nära samtliga nuvarande universi-tetsorter samt i Linköping.

Det föreslås, att arbetspsykologiby-rån börjar sin verksamhet den 1 juli 1967. Den 1 juli 1968 överförs det psykotekniska institutet vid Stockholms universi-tet till arbetsmarknadsverket. Samtidigt upprättas regioninstitut i Umeå, Göte-borg och Malmö. Regioninstitut i Upp-sala och Linköping föreslås bli upprät-tade den 1 juli 1969. Uppbyggnaden fort-sätts genom upprättande av filialinstitut.

Finansieringsfrågor

Kostnaderna för arbetspsykologiby-rån föreslås belasta arbetsmarknadsstyrelsens anslag.

Frågan om finansiering av fältorganisa-tionen har bedömts utifrån de skilda upp-gifter med vilka denna kommer att ta befattning, nämligen

utbildning,
biträde åt arbetspsykologiby-rån med planeringsarbete och administrativt ar-bete i övrigt,
metodutveckling samt
anlags- och urvalsundersökningar.

Kostnaderna för utbildningsverksamhe-ten har förutsatts bestridas av universi-tetsmedel.

Det biträde som kan komma att påkal-las av arbetspsykologiby-rån har ansetts av sådan art att kostnaderna därför bör bestridas av fältorganisationens anslags-medel. Även det metodutvecklingsarbete, som erfordras för den praktiska undersök-ningsverksamheten, bör betalas av anslags-medel.

Den del av serviceverksamheten som kommer att utföras för andra offentliga organ än arbetsmarknadsverket, för pri-vata företag eller enskilda personer har föreslagits vara avgiftsbelagd och baserad på självkostnadsprincipen. Taxorna som föreslagits inrymma såväl synliga som dol-da eller indirekta kostnader borde fast-ställas i samråd med riksrevisionsverket.

För den serviceverksamhet, som kom-mer att utföras för arbetsmarknadsverkets räkning, har två alternativa finansierings-former övervägts.

Enligt det första av dessa alternativ skulle denna serviceverksamhet inte vara avgiftsbelagd. Ett skäl för detta skulle vara att yrkesvalshjälp i form av anlags-prövningar numera är ett naturligt led i de åtgärder som av verket vidtas för ar-betskraftens anpassning till arbetslivet.

En nackdel med denna finansierings-form har synts vara att organisationen inte automatiskt kan anpassas till ett under löpande budgetår ökat behov av ser-vice, om detta inte kan tillgodoses inom ramen för anvisade anslag och att med-

givande till överskridande av vederbörliga anslagsposter måste inhämtas från Kungl. Maj:t.

Enligt det andra finansieringsalternativet skulle avgiftsdebitering även förekomma för service åt arbetsmarknadsverket. Som skäl för detta alternativ har rent allmänt anförts att i de strävanden till effektivisering, som för närvarande utmärker den offentliga verksamheten, kan urskiljas en påtaglig tendens till att i ökad utsträckning ta i anspråk avgiftsdebitering som hjälpmedel. Detta gäller även s. k. intern debitering av tjänster mellan olika enheter inom en myndighet.

Eftersom det andra finansieringsalternativet möjliggör en smidig anpassning av verksamheten efter växlande arbetsmängd, har vi ansett oss böra förorda detta.

Särskilda avlönings- och omkostnadsanslag för fältorganisationen skulle sålunda anvisas på riksstaten. Vid uppkommande större efterfrågan på tjänster skulle anslagsramen få överskridas i den mån motsvarande inkomstökning kunde påräknas. Statsverkets beräknade nettotillskott till fältorganisationens verksamhet skulle alltså därigenom inte öka.

Särskilt yttrande

Av ledamoten Lahnhausen.

Inledningsvis vill jag understryka, att jag helt delar majoritetens i utredningen uppfattning att behovet av anlags- och urvalsundersökningar kommer att öka i framtiden och att det erfordras en väsentlig kapacitetsutbyggnad för att kunna täcka de framtida behoven. Jag delar också majoritetens syn att vi här har en samhällsfråga av sådan betydelse att väsentligt utökade ekonomiska resurser måste ställas till förfogande från statens sida. Jag är också ense med majoriteten om nödvändigheten av en kraftig upprustning av resurserna för utbildning av psykologer för att övervinna den brist på arbetspsykologer, som redan nu är för handen. Vidare instämmer jag i majoritetens uttalande om behovet av ökade ekonomiska resurser för det metodutvecklingsarbete, som är förutsättning för en kvalitativt högtstående service. Jag instämmer också i majoritetens uttalande om behovet av ett centralt organ med tillräckliga ekonomiska och personella resurser för att kunna initiera och planera en rationell metodutvecklings- och serviceverksamhet beträffande anlags- och urvalsundersökningar. Liksom majoriteten anser jag att detta organ bör förläggas till arbetsmarknadsverket.

Samtidigt som jag sålunda i stort sett är ense med majoriteten om den föreslagna fältverksamhetens storlek, delar jag däremot inte majoritetens uppfattning om fältverksamhetens organisation.

Den utbyggnadstakt, som majoriteten förordar, med tillskapandet av sex regionin-

stitut, vilka skulle vara inrättade senast den 1 juli 1969, är inte genomförbar. Även om utredningen understryker att regioninstitutens kapacitet skall byggas upp successivt, måste, med hänsyn till den stora bristen på kvalificerad psykologpersonal, förslaget betraktas som helt orealistiskt. Även om, som majoriteten förordar och vilket jag starkt instämmer i, det skapas ytterligare utbildningsresurser som möjliggör ett ökat tillskott av psykologer, kommer efterfrågan på sådan personal inte endast att gälla det arbetspsykologiska området. Behovet av skol- samt barn- och vuxenkliniska psykologer kommer också att öka, varför tillskottet av arbetspsykologer, intresserade för anlags- och urvalsundersökningar, troligen ändå inte inom överskådlig tid kommer att vara tillräckligt för att tillfredsställa efterfrågan.

Visserligen har, som framgår av kapitel 6, antalet licentiander ökat kraftigt, men utredningen konstaterar att utexaminationen på denna nivå är låg. Denna diskrepans mellan antalet studerande och antalet utexaminerade licentiater antages bero på att många av de studerande redan har yrkesmässig verksamhet. Detta antagande är sannolikt riktigt, men majoriteten drar inte konsekvenserna av sitt antagande, nämligen att många fortsätter sina studier för att meritera sig inom sina yrkesområden och att dessa sannolikt efter helt eller delvis avslutade studier kommer att fortsätta i sina gamla befattningar och sålunda inte kommer ut på arbetsmarknaden som potentiella sökande

till befattningar inom de planerade region- eller filialinstituten.

Om man skulle starta en verksamhet av den omfattning som majoriteten förordar, måste det finnas garantier för att åtminstone nyckelbefattningarna skall kunna besättas med därför kompetent personal, vilket även förutsätter praktisk erfarenhet av verksamheten. Följden av att snabbt utannonsera ett stort antal tjänster skulle i nuvarande läge endast bli att även på detta område skulle uppstå ett liknande förhållande som det som råder på övriga psykologområden, nämligen att man får ett stort antal vakanser och att många kvalificerade tjänster måste uppehållas av därför ej meriterad personal.

Majoriteten utgår ifrån att den personal, som nu arbetar inom de enskilda instituten, skulle vara intresserad av att övergå i den förordade statliga organisationens tjänst. Man rekommenderar bl. a. att förhandlingar skall upptas med de enskilda institut, som kan tänkas vara intresserade av att inlemmas i den föreslagna organisationen eller överlåta en del av sin verksamhet till denna. Visserligen skulle man på detta sätt kunna få ett antal statligt anställda psykologer med praktisk erfarenhet, men någon total kapacitetsökning, vilket ju bl. a. är motivet till den föreslagna statliga organisationen, skulle denna övergång inte föra med sig.

Förutom att det synes orealistiskt att kunna förverkliga majoritetens förslag om en snabb utbyggnad, vill jag ifrågasätta lämpligheten av att, med utgångspunkt från dagens erfarenhet, fatta ett principbeslut om tillskapandet av en statlig fältorganisation av den föreslagna omfattningen, vilken på sikt skulle vara avsedd att dominera marknaden. Ett sådant beslut skulle kunna medföra att de enskilda instituten begränsar sin verksamhet vad gäller individuella anlagsundersökningar och omskolning till förmån för andra arbetspsykologiska aktiviteter, vilket vore be-

klagligt då det ju i dagens läge i stället gäller att tillvarata alla tillgängliga resurser på detta område.

Majoriteten motiverar en statlig utbyggnad med:

- a) behovet av en geografisk spridning
- b) behovet av ett intensifierat metodutvecklingsarbete samt kravet på de använda metodernas kvalitet
- c) behovet av ökade praktikmöjligheter för psykologistuderande samt givetvis med
- d) behovet av en ökad kapacitet.

a) Jag kan icke dela majoritetens uppfattning att en geografisk spridning endast kan uppnås genom förslaget om en statlig organisation. Verkligheten motsäger en sådan uppfattning. År 1958 fanns i stort sett endast två institut, de psykotekniska instituten i Stockholm och Göteborg, som kunde erbjuda arbetsmarknadsverket någon service beträffande individuella anlagsundersökningar. Under åren 1959—1965 har enskilda institut i samförstånd och genom överläggningar med arbetsmarknadsverket byggt upp en regional verksamhet. Denna täcker i dag i stort sett samtliga län i Götaland och en stor del av länen i Svealand. Även om flertalet av dessa institut närmast har karaktären av filialinstitut, t. ex. de i Karlskrona, Växjö, Halmstad, Jönköping, Borås, Skövde, Linköping, Västerås och Karlstad, finns det större institut i Göteborg, Malmö, Stockholm, Umeå och Uppsala, som i stor utsträckning kan svara mot flertalet av de krav som majoriteten ställer på regioninstituten. Utöver på ovannämnda platser ordnas anlagsundersökningar i ett flertal andra städer, t. ex. Kristianstad, Kalmar, Örebro, genom att särskilda överenskommelser träffats mellan olika institut och respektive länsarbetsnämnder. Denna s. k. ambulering verksamhet har ofta lett till att permanenta

filialkontor efter några år inrättats. Det sagda innebär inte att jag anser att den enskilda verksamheten helt täcker behovet av geografisk spridning. Det kan finnas områden, där statliga initiativ kan medverka till att man snabbare uppnår den önskade geografiska spridningen.

b) Intensifierat metodutvecklingsarbete förutsätter inte i och för sig en statlig fältorganisation. Den föreslagna arbetspsykologibyran inom arbetsmarknadsstyrelsen förutsättes komma att disponera ekonomiska resurser för ett sådant arbete och bör kunna beställa sådant vid t. ex. universitet och enskilda institut, som har personella resurser härför. Sådant utvecklingsarbete äger redan rum men de resurser som står till förfogande är helt otillräckliga.

Eftersom serviceverksamheten förutsättes bli avgiftsbelagd, antingen den kommer att bedrivas i statlig eller enskild regi, och arbetsmarknadsverket kommer att stå som huvudsaklig uppdragsgivare, bör det inte föreligga några svårigheter för det centrala organet, arbetspsykologibyran, att vid sina underhandlingar med de privata instituten om köp av service uppställa krav på en kontinuerlig kontroll av verksamhetens kvalitet samt på rätten att orientera sig om arbetsmetoder och personalens formella behörighet.

c) Ett tredje skäl för majoriteten att förorda en omfattande statlig verksamhet är att man härigenom skulle kunna *ålägga* de statliga instituten att medverka i den föreslagna arbetspsykologiska tillämpningsutbildningen. Det torde dock inte vara någon svårighet att komma till en uppgörelse med de enskilda instituten om en sådan medverkan, eftersom kostnaderna härför förutsättes skola bestridas med medel från universitetsstaten. Redan nu har, som utredningen själv anger, praktiktjänstgöring skett vid de enskilda instituten. Visserligen är den planerade praktiktjänstgöringen betydligt mera omfattande än

den som nu äger rum, men om instituten får tackning för sina kostnader torde förutsättningarna för en praktiktjänstgöring vid de enskilda, väl utbyggda instituten vara lika goda som vid de planerade statliga.

d) Majoritetens fjärde och väsentligaste motiv för en stor statlig utbyggnad är att man härigenom skulle uppnå en väsentligt ökad omfattning av serviceverksamheten. Jag har redan understrukit att detta är realistiskt på kort sikt. När det gäller verksamheten på längre sikt är det svårt att fastställa vad som är mest ändamålsenligt. Förvisso kommer även de enskilda instituten att, i takt med ökad tillgång på psykologer, kunna bygga ut sin kapacitet. Ett principbeslut i dagens läge om en utbyggnad av den statliga verksamheten av den storleksordning, som majoriteten förordar, skulle av de enskilda instituten uppfattas som en målsättning att på sikt åstadkomma en statlig organisation som dominerar hela området. Detta skulle knappast stimulera de enskilda instituten att fortsätta sin verksamhet och skulle än mindre locka nya institut att etablera sig.

Utredningen framhåller att arbetsmarknadsverket, om efterfrågan på service ökar så att den föreslagna utbyggnaden skulle visa sig otillräcklig, har att »avgöra om det för statsverket är mera ändamålsenligt att tillgodose denna genom en utbyggnad av organisationen med nya region- respektive filialinstitut eller genom att — *för längre eller kortare tid* (kurs. här) — anlita enskilda institut. Denna övervägning kan göras säkrare om arbetsmarknadsstyrelsen själv har att erlägga avgift enligt taxa som dels hålles ständigt aktuell med hänsyn till kostnadsutvecklingen, dels täcker samtliga med uppdragsverksamheten förenade kostnader, sålunda både synliga och dolda sådana.»

Majoriteten har här anvisat en väg för arbetsmarknadsstyrelsen att i ett senare

läge med hänsyn till då vunna erfarenheter fatta beslut om huruvida det ökade behovet skall mötas med en fortsatt statlig utbyggnad eller genom utnyttjande av enskilda institut.

Motsvarande överväganden bör enligt min mening göras redan vid den första statliga utbyggnaden. I stället för ett tillskapande av sex regioninstitut vill jag förorda att man i initialskedet startar med ett, alternativt två, statliga regioninstitut, varav ett eventuellt bör förläggas till Norrland, samt det antal filialinstitut som med hänsyn till behov och personella resurser är lämpligt. En sålunda bedriven statlig verksamhet skulle ge arbetsmarknadsverket möjlighet att göra en jämförelse mellan statlig och enskild verksamhet på detta område vad gäller effektivitet, kvalitet och kostnader. I takt med ökad tillgång på psykologer skulle det sedan vara möjligt för arbetsmarknadsverket att på basis av dessa erfarenheter bygga ut den statliga organisationen, alternativt stimulera privata institut till erforderlig utbyggnad. Med tanke på att Psykotekniska institutet i Stockholm redan är statligt, vore det naturligt att detta institut bleve det första statliga regioninstitutet. Med hänsyn till vad majoriteten själv anför beträffande de senaste årens utveckling inom Psykotekniska institutet i Stockholm mot allt mera allmän arbetspsykologisk forskning bör från detta institut avskiljas den verksamhet, som om-

fattar individuella anlags- och urvalsundersökningar och endast dessa aktiviteter införlivas med det planerade regioninstitutet. Hur Psykotekniska institutets övriga verksamhet skall organiseras bör bli föremål för särskild utredning.

Under hänvisning till vad jag ovan anfört vill jag tillstyrka majoritetens förslag om

- att* utbildningen av psykologer får ökade resurser,
- att* arbetsmarknadsverket även får resurser för erforderligt utvecklingsarbete,
- att* det inom arbetsmarknadsverket inrättas en särskild central instans — arbetspsykologibyran — med uppgift att planera, övervaka och samordna såväl utvecklings- som serviceverksamhet.

Beträffande fältorganisationen förordar jag

- att* det så snart som möjligt inrättas åtminstone ett statligt regioninstitut och ett lämpligt antal filialinstitut,
- att* de enskilda instituten i övrigt utnyttjas och stimuleras till en ökad verksamhet,
- att* verksamhetens effektivitet, kvalitet och kostnadsutveckling vid de statliga och de enskilda instituten bör bli vägledande för ett framtida beslut om hur det ökade behovet bäst skall kunna tillgodoses.

184

1. Die Bedeutung der Sprache für die menschliche Existenz ist unbestreitbar. Sie ist das Medium, durch das wir unsere Gedanken und Gefühle ausdrücken und mit anderen teilen können. Ohne Sprache wäre die menschliche Kommunikation unmöglich, und wir wären isolierte Wesen.

2. Die Sprache ist ein kulturelles Erbe, das von Generation zu Generation weitergegeben wird. Sie prägt unsere Identität und unser Selbstverständnis. Durch die Sprache lernen wir die Werte und Normen unserer Kultur kennen und übernehmen sie.

3. Die Sprache ist ein Werkzeug, das wir zur Bewältigung unserer Probleme einsetzen können. Sie ermöglicht es uns, unsere Gedanken zu ordnen und sie in Worte zu fassen. Sie hilft uns, unsere Ziele zu formulieren und sie zu verfolgen.

4. Die Sprache ist ein Spiegelbild der menschlichen Psyche. Sie zeigt uns, wie wir die Welt wahrnehmen und wie wir sie verstehen wollen. Sie ist ein Ausdruck unserer inneren Welt und unserer Sehnsüchte.

5. Die Sprache ist ein Mittel zur Selbstverwirklichung. Sie ermöglicht es uns, unsere Talente zu entfalten und unsere Ziele zu erreichen. Sie ist ein Werkzeug, das wir zur Verwirklichung unserer Träume einsetzen können.

185

6. Die Sprache ist ein Mittel zur Heilung. Sie ermöglicht es uns, unsere Probleme zu besprechen und sie zu lösen. Sie ist ein Werkzeug, das wir zur Bewältigung unserer Schwierigkeiten einsetzen können.

7. Die Sprache ist ein Mittel zur Bildung. Sie ermöglicht es uns, neues Wissen zu erlangen und unsere Fähigkeiten zu erweitern. Sie ist ein Werkzeug, das wir zur Verbesserung unserer Bildung einsetzen können.

8. Die Sprache ist ein Mittel zur Unterhaltung. Sie ermöglicht es uns, uns zu entspannen und unsere Freizeit zu verbringen. Sie ist ein Werkzeug, das wir zur Bereicherung unserer Freizeit einsetzen können.

9. Die Sprache ist ein Mittel zur Liebe. Sie ermöglicht es uns, unsere Gefühle auszudrücken und unsere Liebe zu zeigen. Sie ist ein Werkzeug, das wir zur Pflege unserer Beziehungen einsetzen können.

10. Die Sprache ist ein Mittel zur Gerechtigkeit. Sie ermöglicht es uns, unsere Meinungen zu äußern und unsere Forderungen zu stellen. Sie ist ein Werkzeug, das wir zur Verwirklichung unserer Ideale einsetzen können.

BILAGOR

BLAGOR

Stadgar för Stockholms Högskolas Psykotekniska Institut¹

§ 1.

Institutet har till uppgift att genom psykoteknisk forskning och praktisk psykologisk verksamhet främja intresset för den vetenskapligt tillämpade psykologien. Härvid skall institutet i den mån detta är möjligt bereda studerande vid Stockholms högskola tillfälle att som praktikanter vid institutet förbereda sig för psykologiska uppgifter inom olika sociala verksamhetsområden.

§ 2.

Institutet tillhör Stockholms högskola och är underställt dess styrelse. Den närmaste ledningen utövas av en direktion, bestående av minst tio och högst tjugo ledamöter.

Ordförande i direktionen är högskolans rektor. Självskrivnen ledamot i direktionen är institutets inspektor. Direktionens övriga medlemmar utses för en tid av tre år i sänder av högskolans styrelse, vilken därvid bör tillse, att sådana myndigheter och institutioner, som beröras av institutets verksamhet, såvitt möjligt bliva representerade i direktionen.

Direktionen är beslutförför, när minst halva antalet ledamöter äro tillstädes.

Humanistiska fakultetens sekreterare skall vara sekreterare i direktionen.

§ 3.

Inspektor för institutet utses bland lärarrådets ledamöter av högskolans styrelse för tre år i sänder efter hörande av humanistiska fakulteten. Han skall noga följa verksamheten vid institutet.

§ 4.

Inom direktionen skall finnas ett arbetsutskott, bestående av fem ledamöter. Institutets inspektor är självskrivnen ledamot av och ordförande i arbetsutskottet. Övriga fyra ledamöter utses av direktionen för ett år i sänder.

Arbetsutskottet skall förbereda ärendena till direktionens sammanträden, övervaka verkställigheten av direktionens beslut och i övrigt omhänderhava de ärenden, som direktionen överlåter åt detsamma.

Arbetsutskottet är beslutförför, när minst tre ledamöter äro tillstädes.

§ 5.

Det löpande arbetet vid institutet ledes av en föreståndare, som skall äga vetenskaplig psykologisk utbildning. Föreståndaren förordnas av högskolans styrelse för tre år i sänder efter förslag av direktionen och hörande av humanistiska fakulteten.

Föreståndaren, som skall vara sekreterare i arbetsutskottet, skall äga rätt att delta i direktionens och arbetsutskottets överläggningar men ej i besluten.

Det åligger föreståndaren att omedelbart efter utgången av varje läsår till direktionen avgiva berättelse om institutets verksamhet under läsåret.

§ 6.

Annan fast anställd personal än föreståndaren förordnas av högskolans styrelse ef-

¹ Fastställda vid sammanträde med dåvarande Stockholms högskolas styrelse den 24 september 1945.

ter förslag av direktionen samt, såvitt angår innehavaren av vetenskaplig befattning, efter hörande av humanistiska fakulteten.

Tillfällig personal anställles av föreståndaren.

§ 7.

Inkomst- och utgiftsstat för institutet fastställles för kalenderår av högskolans styrelse. Direktionen skall årligen före no-

vember månads utgång till styrelsen avgiva förslag till sådan stat för nästkommande kalenderår.

Institutets kassa och räkenskapsföring omhänderhavas av högskolans kassaförvaltning.

§ 8.

Ändringar av dessa stadgar beslutas av högskolans styrelse på förslag av direktionen eller efter dess hörande.

Bestämmelser angående behörighet att utöva psykologyrket

Sveriges Psykologförbund meddelar behörighet för sina medlemmar att utöva psykologyrket enligt nedan angivna bestämmelser, vilka är underordnade de av förbundet fastställda reglerna för yrkesmässig verksamhet.

A. Allmänna bestämmelser

1. Endast medlemmar av Sveriges Psykologförbund kan inneha psykologförbundets behörighet att utöva psykologyrket. Bevis angående sådan behörighet utfärdas efter ansökan i under C 6 föreskriven ordning. Behörigheten är icke knuten till viss befattning.
2. Giltigheten av utfärdat behörighetsbevis är icke tidsbegränsad. Innehavarens behörighet att utöva psykologyrket upphör emellertid automatiskt vid utträde eller uteslutning ur förbundet. Vid fall av brott mot förbundets regler för yrkesmässig verksamhet, som medfört varning av medlem, skall vederbörandes behörighet att utöva psykologyrket tas under omprövning enligt under C 14 angivna principer.
3. Två slag av behörighetsbevis utfärdas:
 - a) Bevis angående behörighet som biträdande psykolog.
 - b) Bevis angående behörighet som psykolog.
4. Utfärdade behörighetsbevis äger generell giltighet vad avser tillämpningsområden. Under åren 1958—1964 har dock i ett antal fall — med stöd av då gällande övergångsbestämmelser — behörighet utfärdats med begränsning till visst tillämpningsområde.
5. Bevis angående behörighet som biträdande psykolog medför rätt att utöva psykologiskt arbete endast i de fall, där psykolog står i ansvar för verksamheten.
6. Bevis angående behörighet som psykolog medför rätt att utöva psykologyrket under eget ansvar.
7. För behörighetsbevis skall utgå en engångsavgift, vars storlek fastställs av kongressen.
8. För ändring av dessa bestämmelser gäller samma bestämmelser som för ändring av förbundets stadgar.

B. Behörighetskrav

1. Behörighet som *biträdande psykolog* kan erhållas av den som dels
 - a) äger den personliga lämplighet för utövande av psykologyrket som förutsättes i Sveriges Psykologförbunds bestämmelser om yrkesmässig verksamhet, dels
 - b) avlagt akademisk grundexamen för psykologer i enlighet med av Kungl. Maj:t fastställda principer, dels
 - c) genomgått handledd och godkänd praktik inom minst två av tillämpningsområdena skolpsykologi, klinisk psykologi och arbetspsykologi. Den sammanlagda praktiktiden skall uppgå till minst sex månader så fördelade att praktiktiden icke understiger två månader inom två av de nämnda tillämpningsområdena.

2. Behörighet som *psykolog* kan erhållas av den som dels

- a) uppfyller kraven för behörighet som biträdande psykolog, dels
- b) avlagt högre examen för psykologer i enlighet med av Kungl. Maj:t fastställda principer, dels
- c) utöver den för behörighet till biträdande psykolog stadgade praktiktiden, under minst ett år tjänstgjort som biträdande psykolog eller i annan befattning handlagt arbetsuppgifter av de olika typer, som tillkommer biträdande psykolog.

C. Handläggning av behörighetsärenden

1. Frågor angående behörighet att utöva psykologyrket handläggs av följande instanser:

- a) Lokala behörighetsnämnder.
- b) Central behörighetsnämnd.
- c) Sveriges Psykologförbunds förtroenderåd.

2. Lokal behörighetsnämnd skall finnas i Stockholm, Göteborg, Uppsala och Lund. I varje lokalnämnd skall examensämnen psykologi och pedagogik vara representerade av var sin akademisk lärare, som i sin undervisning har nära kontakt med psykologernas utbildning. Utöver dessa två ledamöter skall ytterligare fyra ledamöter ingå i varje lokalnämnd. Dessa utses så, att de tre tillämpningsområdena arbetspsykologi, klinisk psykologi och skolpsykologi samt den lokala praktiknämnden får var sin representant i nämnden.

3. Ledamöterna i de lokala behörighetsnämnderna utses för två år i sänder bland föreningens medlemmar varav minst tre med behörighet som psykolog. Ledamot av lokal behörighetsnämnd får ej vara medlem av förbundets förtroenderåd. Val sker på lokalförenings årsmöte. Den lokala behörighetsnämnden utser inom sig ord-

förande och sekreterare. Nämnden är beslutför då minst fyra ledamöter är närvarande.

4. Centrala behörighetsnämnden skall bestå av

- a) ordförande och sekreterare, valda av kongressen med en mandattid av två år efter nominering av valnämnden enligt stadgarna i § 23.
- b) En ledamot för var och en av förbundets lokalföreningar utsedd av lokalföreningens årsmöte (C 3) med en mandattid av två år, bland den lokala behörighetsnämndens ledamöter. Denna ledamot må icke tillhöra förtroenderådet, ej heller vara av kongressen utsedd ledamot av centrala behörighetsnämnden.
- c) En representant för FU 4—7 (stadgarnas § 23) valda av vart och ett av dessa fasta utskott före utgången av april månad med en mandattid av två år. Denna ledamot må icke tillhöra lokal behörighetsnämnd eller förtroenderåd, ej heller vara av kongressen utsedd ledamot av centrala behörighetsnämnden.

5. Centrala behörighetsnämnden utser inom sig vice ordförande. Nämnden är beslutför, då minst sju ledamöter är närvarande. Där omständigheterna så påkallar må nämnden med sig adjungera representanter för de myndigheter och organisationer, som berörs av de handlagda behörighetsärendena. Dessa adjungerade ledamöter äger icke deltaga i besluten, men har rätt att få sin mening antecknad i protokollet.

6. Ansökan om behörighet skall ställas till centrala behörighetsnämnden och inges till lokala behörighetsnämnden vid den lokalförening, den sökande tillhör. Ansökan utformas i enlighet med av psykologförbundet fastställt formulär och skall utöver uppgifter om examina, praktik och övriga meriter innehålla uppgift om två personer,

vilka skola beredas tillfälle att yttra sig om sökanden vid lokalnämndens utredning enligt C 8.

7. Lokalnämnd skall för behandling av behörighetsansökningar sammanträda minst två gånger årligen, nämligen i maj och november månad. För att kunna behandlas under närmast följande period skall ansökan vara inlämnad till lokalnämnden senast den 1/5 resp. 1/11.

8. För varje ansökan skall inom lokalnämnden företas utredning angående den sökandes kompetens. Utredningen skall **omfatta samtliga i behörighetskraven (B) upptagna punkter**. Nämndens ordförande skall fördela utredningsuppdragen på så sätt, att utredningen så långt möjligt handhas av den ledamot, som närmast företräder det tillämpningsområde, inom vilket den sökande haft sin huvudsakliga verksamhet. Övriga ledamöter skall biträda vid utredningen vad avser den sökandes verksamhet inom deras specialområden. Utredningsmannen skall föredra ärendet i nämnden. Nämndens yttrande skall tillsammans med ansöknings- och utredningshandlingarna inges till centrala behörighetsnämnden före utgången av maj resp. november månad.

9. Centrala behörighetsnämnden skall sammanträda två gånger årligen, nämligen i första hälften av juni och december månad. Före centrala behörighetsnämndens sammanträde skall dess sekreterare upprätta en summarisk meritförteckning över samtliga sökande och äger i samband därmed företa nödvändiga kompletteringar av utredningarna. Inom centralnämnden föredras ansökan av ledamoten från den lokala behörighetsnämnd, som avgivit yttrande över ansökan. Vid förfall för denne föredras ärendet av centralnämndens sekreterare.

10. Centralnämndens beslut skall meddelas den sökande direkt. Vid avslag eller bordläggning skall nämndens motivering kortfattat anges.

11. Efter varje sammanträde i centralnämnden skall dess sekreterare

dels genom protokollsutdrag underrätta de lokala behörighetsnämnderna om centralnämndens beslut i de av resp. lokalnämnd beredda ärendena

dels till centralstyrelsen överlämna förteckning över meddelade behörigheter.

12. Om behörighetsansökan avslagits av centralnämnden, kan förnyad ansökan inges tidigast ett halvt år efter centralnämndens beslut. Skulle ansökan avslås även vid den förnyade prövningen, kan den sökande begära prövning av centralnämndens beslut hos psykologförbundets förtroenderåd.

13. Om förtroenderådet efter prövning av ärendet finner sannolika skäl tala för att centralnämndens beslut är oriktigt, skall ansökan återförvisas till centralnämnden, som har att ompröva sitt beslut.

14. Om medlem utträtt eller uteslutits ur förbundet eller tilldelats varning, skall centralstyrelsen snarast anmäla detta till centrala behörighetsnämnden för indragning eller omprövning av utfärdad behörighet.

15. Ledamöterna i de instanser, som har att handlägga behörighetsärenden, är underkastade tystnadsplikt vad gäller alla uppgifter om den sökande, som är av privat natur. Centrala behörighetsnämndens beslut om indragning av utfärdad behörighet skall offentliggöras i förbundets organ och med motivering delgivas vederbörande medlem samt finnas tillgängligt för övriga medlemmar i förbundets arkiv.

Bestämmelser för yrkesmässig verksamhet

för medlemmar av Sveriges Psykologförbund

A. Allmänna bestämmelser

Varje medlem av Sveriges Psykologförbund är skyldig att i sin yrkesverksamhet respektera nedanstående regler och rekommendationer. Vid brott mot bestämmelserna må vederbörande varnas eller uteslutas ur förbundet (stadgarnas § 7). Den formella behandlingen av dylika frågor regleras av stadgarnas § 8: »Om åtgärd enligt § 7 beslutar CS. Då medlem förbrutit sig mot § 7 b eller c, upptas ärendet till prövning av CS endast i de fall förtroenderådet efter utredning funnit åtgärd påkallad. Utredning angående brott mot § 7 b eller c verkställs av förtroenderådet endast då skriftlig anmälan om missförhållanden ingivits till rådet. Innan CS fattar beslut om åtgärd skall den anmälda beredas tillfälle att skriftligen eller muntligen inför CS framlägga sina synpunkter. För medlems uteslutning fordras att CS med två tredjedels majoritet beslutat härom och att — vid förseelse som avses i § 7 b eller c — förtroenderådet förordat uteslutning. CS beslut om uteslutning skall offentliggöras i förbundets organ och med motivering delgivas den uteslutne samt finnas tillgängligt för förbundsmedlemmarna i förbundets arkiv.»

Förbundets stadgar innefattar bestämmelser (§ 5) om att medlem är skyldig att iakttaga lojalitet gentemot förbundet, genom att

- a) ställa sig till efterrättelse dessa stadgar och med stöd av dem fattade beslut,
- b) följa av förbundet utfärdade anvisningar samt respektera ingångna för-

handlingsöverenskommelser, allt i den mån medlems behöriga handlingsfrihet därigenom icke begränsas, då han uppträder som företrädare för annat legitimt intresse samt

- c) i sin verksamhet iakttaga förbundets bestämmelser för yrkesmässig verksamhet.

För ändring av dessa bestämmelser gäller samma bestämmelser som för ändring av förbundets stadgar.

A 1. Psykolog är skyldig att i varje fall där hans tjänster begäres, vare sig det är enskilda personer, företag eller myndigheter som söker hans bistånd, sätta uppdragets karaktär och omfattning i relation till sin utbildning och de kompetenskrav som anges i förbundets bestämmelser angående behörighet att utöva psykologyrket eller i för anställningen fastställd instruktion.

A 2. Om psykolog saknar erforderlig kompetens eller specialutbildning att åtaga sig uppdrag inom visst område, är han skyldig remittera uppdraget (klienten) till annan psykolog med vederbörlig kompetens eller specialutbildning.

A 3. Samma skyldighet åligger psykologen för det fall uppdragets natur är sådan, att det fordrar handläggning av specialist inom annat vetenskapligt område än psykologin.

A 4. Innan psykolog åtager sig uppdrag, bör han, där särskilda skäl talar härför, informera sig om detta uppdrag tidigare

handlagts eller avvisats av annan psykolog, samt i så fall söka kontakt med denne för att orientera sig om anledningen till att han ej vidare befattar sig med fallet. Medlemmar i Psykologförbundet är skyldiga att, då särskilda skäl ej talar häremot, ömsesidigt orientera varandra i dylika fall.

A 5. Psykolog som åtager sig ett uppdrag bör tillse att de instruktioner som kommer att reglera hans arbete står i god överensstämmelse med Sveriges Psykologförbunds bestämmelser för yrkesmässig verksamhet. I de fall instruktionen strider mot eller kan anses stå i mindre god överensstämmelse med dessa bestämmelser, är psykologen skyldig anmäla förekommande fall till Psykologförbundets centralstyrelse för diskussion av åtgärder.

A 6. Psykolog är skyldig att till Psykologförbundets förtroenderåd lämna de uppgifter om sin psykologverksamhet som förtroenderådet anser sig vara i behov av.

Dessa allmänna bestämmelser gäller icke blott i de fall psykolog som fri företagare bedriver yrkesmässig verksamhet utan i tillämpliga delar också då psykolog erbjudes stadigvarande anställning inom företag eller statlig eller kommunal organisation eller myndighet.

B. Uppdrag för enskilda rådsökande

Med enskilda rådsökande skall avses sådana personer, som söker psykologs bistånd för val av yrke, val av studieriktning, anpassningsproblem etc. Till enskilda rådsökande skall också räknas föräldrar och andra uppfostrare, som söker råd för barn, för vilka de har vårdnadsplikt.

B 1. Psykolog är vid uppdrag för enskild rådsökande underkastad obrottslig tystnadsplikt. Personliga förhållanden rörande den rådsökande eller dennes familj får

icke yppas. Undantag medges i det fall den rådsökande själv begär att upplysningar som rör förhållanden som faller under psykologens tystnadsplikt skall lämnas viss av rådsökanden uppgiven person eller institution. Då upplysningar lämnas av psykologen skall de meddelas direkt till den av den rådsökande angivne.

B 2. I vilken utsträckning och form den undersökte skall få ta del av det undersökningsmaterial utlåtagandet bygger på anses vara psykologens ensak att avgöra. Därvid bör psykologen endast lämna sådana upplysningar som utgör förutsättning för lämplig behandling eller diagnos. Utlåtande skall avpassas efter undersökningens syfte och den rådsökandes möjligheter att tillgodogöra sig detsamma.

Utlåtandet får ej ges sådan form, att det av den rådsökande eller annan person kan åberopas som merit i samband med anställnings- och befordringsärenden eller i andra sammanhang, som ej berörs av undersökningens syfte.

B 3. Journal, skriftliga dokument och övrigt material, som tillställts psykologen att bifogas undersökningsakten, skall anses tillhöra den psykolog eller psykologiska institution som ansvarar för undersökningen.

C. Uppdrag för institutioner

Med uppdrag för institutioner skall avses all verksamhet där institution, offentlig myndighet, företag och organisation av liknande slag önskar erhålla upplysningar angående personer, som genom anställning eller annorledes står i visst beroendeförhållande till institutionen.

Till sådana uppdrag räknas även de fall där myndighet som villkor för viss åtgärd föreskriver psykologisk undersökning av enskild person. Uppdrag från rättsvårdande myndighet räknas också till denna kategori.

C 1. De regler för psykologens arbete, som anges i förbundets stadgar eller i för psykologen fastställd instruktion, bör på lämpligt sätt och i lämplig omfattning meddelas de undersökta.

Sådan information skall lämnas med hänsyn till den mer eller mindre tvångsmässiga situation, som kan uppstå för de undersökta vid uppdrag av institutionsnatur, varvid möjlighet ges för dem att i förväg bedöma om de önskar underkasta sig undersökningen.

Liknande information bör, i den utsträckning psykologen anser lämpligt, likaledes meddelas dem som genom lagbestämmelser blir skyldiga underkasta sig psykologisk undersökning.

C 2. Innan psykolog åtager sig uppdrag för en institutions räkning, bör han göra sig underrättad om följande:

- a) De skäl som föranlett beslutet om psykologisk undersökning.
- b) Undersökningens beräknade omfattning.
- c) Andra psykologer som är inkopplade på samma undersökning.
- d) Den form i vilken institutionen önskar undersökningsresultaten redovisade.
- e) Bestämmelser angående handhavande av utlåtanden och provhandlingar i det fall den undersöktes beroendeställning till institutionen upphör.

Sistnämnda bestämmelser har avseende på undersökningar rörande antagande och avskedande av personal, varvid garantier skall finnas att undersökningsresultatet icke otillbörligt utnyttjas då den undersökte söker anställning på annat håll.

C 3. Då uppdrag för institutions räkning slutförs eller enskild psykologs anställning upphör, skall uppdragstagaren förvissa sig om:

- a) Att garantier i möjligaste mån skapas för att förhållanden som berör privat-

livets helgd icke kommer till offentlighet.

- b) Att förvaring och arkivering av akter och dokument sker på betryggande sätt.
- c) Att obehöriga icke kommer att ta del av undersökningsresultatet.

C 4. Psykolog bör lägga sig vinn om att inte lämna andra upplysningar än de, som kan antas relevanta för de praktiska avgöranden som utlåtandet avser att stödja.

Då information därutöver ifrågasättes skall den undersökte först lämna sitt medgivande därtill.

Undersökningsresultat i obearbetad form får ej utlämnas vare sig till institution eller den undersökte.

Psykolog skall förvissa sig om att utlåtande för institutions räkning icke utlämnas till den undersökte eller till obehöriga inom eller utom institutionen.

D. Förhållande till offentlighet

Vid offentliga framträdanden (radio, press, föredrag, föreläsningar), där medlem av förbundet uppträder i egenskap av psykolog, skall nedanstående regler iakttagas.

D 1. Publicering i forskningsarbeten och av resultat av praktiska tillämpningar skall äga objektivt upplysande karaktär och får icke ta formen av personlig reklam.

D 2. Vid popularisering av vetenskapliga rön och fakta får framställningen inte göras sådan, att den ger anledning till skadliga missuppfattningar hos allmänheten, varken på grund av överdriven optimism eller ensidig kritik i framställningssättet.

D 3. Psykolog får ej publicera eller medverka till publicering av testskalor eller delar av testskalor på sådant sätt att därigenom risk kan tänkas uppstå för inskränkning i testets fortsatta användbarhet.

D 4. Då psykolog i undervisning eller vid publikation refererar av honom undersökta fall, skall framställningen ges sådan form att identifiering av beskrivna personer icke kan ske.

E. Förhållandet mellan psykologer inbördes

E 1. Testmetoder och vetenskapligt utexperimenterade tekniker, vilka anses vara tillfredsställande till sin konstruktion, skall i princip vara tillgängliga för varje yrkesverksam psykolog som tillhör Psykologförbundet.

E 2. Det är varje psykologs skyldighet att vara så väl insatt i de metoder han använder att han känner deras räckvidd

och begränsning. Avvikelser i fråga om teknik och tolkningssätt bör om möjligt göras i samråd med metodikens upphovsman, och vid publikation bör de särskilt redovisas.

E 3. I fråga om testinstrument, som av upphovsmannen tillhandahålles mot konstant ersättning, skall yrkesmässigt verksam psykolog för eget bruk icke framställa blanketter och övrigt material utan särskild överenskommelse med konstruktören eller dennes rättsinnehavare.

E 4. Psykologen är ansvarig för sina resultat och utlåtanden. Det skall icke anses förenligt med god sed att fritaga sig från ansvaret för ett mindre gott resultat genom hänvisning till en använd testmetod.

Kungl. Arbetsmarknadsstyrelsens cirkulär (Y:8)

Psykotekniska anlagsundersökningar i samband med yrkesvägledning

Psykotekniska anlagsundersökningar har visat sig utgöra ett värdefullt hjälpmedel i den enskilda yrkesvägledningen. Yrkesvägledaren remitterar de rådsökande till psykotekniska institut, vilkas skriftliga utlåtanden muntligen delges de rådsökande av yrkesvägledaren och beaktas i det fortsatta yrkesvägledningsarbetet.

Undersökningar utföres vid

Psykotekniska institutet, Stockholm,

Göteborgs psykotekniska institut, Göteborg,

Uppsala universitets psykologiska institution, Uppsala,

Institutet för psykologisk-pedagogisk konsultverksamhet, Uppsala, samt

Personaladministrativa rådets avdelningskontor.

Då länsarbetsnämnderna numera har vunnit erfarenhet beträffande de psykotekniska anlagsundersökningarnas användningsområde, bemyndigar styrelsen nämnderna att fatta beslut om ersättning av kostnaderna för anlagsprövning av enskilda rådsökande inom yrkesvägledningen. Nämnderna äger därvid, från 1 juli 1963 och tills vidare utan begränsning, ersätta sådana kostnader för psykotekniska anlagsundersökningar inom yrkesvägledningen.

Vid sidan av den mer omfattande och oftast använda undersökningstypen, ibland benämnd fullständig undersökning, utföres vid de psykotekniska instituten även s. k. begränsad anlagsundersökning. Denna typ användes främst för att mera allmänt bestämma begåvningsnivå och begåvnings-

struktur, t. ex. i samband med bedömningen av förutsättningarna för teoretiska studier av kvalificerat slag.

Remisserna till psykoteknisk undersökning skall jämte utlåtanden från psykotekniskt institut samt redogörelser för där efter vidtagna åtgärder arkiveras hos nämnden och på anmodan ställas till styrelsens disposition.

Medlen för här avsett ändamål bör tas i anspråk, då yrkesvägledaren finner, att eljest till buds stående hjälpmedel att klarlägga en rådsökandes yrkesvalssituation är otillräckliga, att härav uppstående osäkerhet är ägnad att väsentligt försvåra vidare yrkesvägledning samt att anledning finnes att antaga att osäkerheten kan undanröjas och värdefull hjälp lämnas den rådsökande genom en psykoteknisk anlagsundersökning.

Länsarbetsnämnd får bestrida kostnader för undersökning, resa med billigaste färd sätt till och från undersökningsorten (sovvagnsbiljett må dock ingå vid framresa) samt traktamente under högst 3 dygn. Resekostnadsersättning och traktamente utgår härvid enligt bestämmelserna i allmänna resereglementet, reseklass C.

I samband med yrkesvägledningen vid vissa högre skolor kan psykotekniska anlagsprövningar anordnas för grupper av elever. Kostnaderna för begränsad verksamhet av detta slag kan bestridas av länsarbetsnämnderna efter beslut av arbetsmarknadsstyrelsen. Ansökan om bidrag till gruppundersökningar göres av nämnderna i särskild ordning.

Psykotekniska utlåtanden som hjälpmedel vid yrkesvägledning och formerna

för samarbetet med de psykotekniska instituten behandlas närmare i korrespondenskursen Yrkesvägledning, brev 6 och 10.

Beträffande psykoteknisk undersökning i samband med arbetsvård gäller vad där-om stadgas i cirkulär D: 1.

Samtliga kostnader för psykotekniska undersökningar i samband med yrkesväg-

ledning bokföres å ett särskilt för ändamålet upplagt konto, fr. o. m. budgetåret 1963/64 tills vidare betecknat 95900.

Genom detta cirkulär upphäves cirkulär Y: 8 av den 17 juli 1961.

Stockholm den 22 juli 1963.

Yrkesvägledningsbyrån

Arbetspsykologiska undersökningar i samband med yrkesvägledning och arbetsvård i Danmark, Finland och Norge

För att få en uppfattning om arbetspsykologisk undersökningsverksamhet i Danmark, Finland och Norge utsändes mars 1965 en enkät till dessa länders ledamöter av nordiska arbetsmarknadsutskottets expertgrupp rörande yrkesvägledningsfrågor. (Nordiska arbetsmarknadsutskottets ledamöter tillsätts av respektive lands regeringar. En av de expertgrupper som arbetar inom utskottet är expertgruppen rörande yrkesvägledningsfrågor.) Enkäten utsändes genom arbetsmarknadsstyrelsens yrkesvägledningsbyrå och avsåg följande frågor.

1. Vilken omfattning (frekvens) har psykologiska anlagsprövningar (testning) i samband med yrkesval och arbetsvård, avseende dels grupp-test, dels individualtest?
2. Vilken omfattning (frekvens) har psykologiska urvalsundersökningar (urvalstest) i samband med urval av dels elever till utbildningsanstalter, dels personal till arbetslivet?
3. Hur är dessa anlags- och urvalsundersökningar organiserade? Vilka slag av arbetspsykologiska institutioner utför dessa undersökningar? I vilken utsträckning är verksamheten inordnad i yrkesväglednings- och arbetsvårdsverksamheten? Förekommer statliga, kommunala eller enskilda institutioner, som utför sådana undersökningar, det här är fråga om? Hur är samarbetet mellan olika parter organiserat?
4. Vilka erfarenheter har arbetsmarknadsmyndigheterna i stort sett haft beträffande arbetspsykologisk verksamhet? Har den nuvarande organisationen gett det utbyte, som man önskat?
5. Vilka är planerna för framtiden? Finns

några konkreta förslag framlagda till förändringar på det område det här gäller?

Följande svar lämnades.

Danmark

Arbejdsdirektoratet, Köpenhamn

Arbejdsdirektoratet inleder med att upplysa om att den arbetspsykologiska servicen till den offentliga arbetsförmedlingen i Danmark innefattar följande huvuduppgifter.

Arbetspsykologisk afdeling bistår erhvervsvejledere, revalideringskonsulenter og arbejdskonsulenter med at bedømme klienternes evne-, interesse- og karaktermæssige forudsætninger.

Klinisk uddannede psykologer bistår med rådgivning og psykologisk støtte til klienter, der har særlige tilpasningsproblemer i forbindelse med valg af erhverv og skiften af erhverv.

Arbetspsykologisk afdeling yder bistand ved undervisning af erhvervsvejledere, revalideringskonsulenter og arbejdskonsulenter i interviewteknik, rådgivningsteknik, anvendelse af psykologisk bistand, ungdomspsykologi, revalideringspsykologi, pædagogisk psykologi og arbejdspsykologi.

Direktoratets arbejdspsykologiske afdeling deltager i forskningen vedrørende erhvervsvalgsudviklingen. Dette sker i forbindelse med Socialforskningsinstituttet, der har hovedansvaret for forskning inden for centraladministrationen.

Svaren på enkätfrågorna:

1. Fra de sidste 3 beretningsår har tallene været:

- 61—62 5 647 for erhvervsvejledningen og 407 for revalideringen.
 62—63 4 964 for erhvervsvejledningen og 685 for revalideringen.
 63—64 4 489 for erhvervsvejledningen og 728 for revalideringen

Det har stort set været sådan, at der har været tale om individualprøver for revalidender og gruppeprøver for erhvervsvejledningsklienterne. Nedgangen i 1. kolonne skyldes et mindre antal af 14—15 årige, der nu i højere grad bliver i skolerne.

2. En opdeling af materialet på erhvervsvejledningsprøver og udvælgelsesprøver er ikke helt muligt, men en tidligere opgørelse fra 1959 viste, at ca. 60 % af prøverne er foretaget på foranledning af arbejdsgivere i København og ca. 30 % af arbejdsgivere i provinsen.
 3. I arbejdsdirektoratet er der 1.4.1961 oprettet en psykologisk afdeling, som bistår den offentlige erhvervsvejledning og revalideringscentre i et område, der omfatter øerne og Sønderjylland, medens den øvrige del af Jylland får bistand fra det selvejende psykotekniske institut, hvis udgifter for størstedelen dækkes af den offentlige erhvervsvejledning. Arbejdsdirektoratets psykologiske afdeling og Randers psykotekniske institut arbejder ud fra hver sine psykologiske teorier, men afholder jævnlig samarbejds møder, hvor en ensartet prøveteknik tilstræbes. Uden for arbejdsdirektoratet foretages så vidt vides ikke udvælgelsesprøver i større udstrækninger, bortset fra militæret og enkelte større firmaer.
- Det er erhvervsvejlederen, henholdsvis revalideringskonsulenten, der afgør, hvorvidt der ønskes psykologisk bistand. Derefter indsendes en motivering, jfr. bilag 1¹. Dette bilags side 2 og 3 udfyldes af psykologen. Efterhånden som klientellet skifter fra udvælgelsesprøver af lærlinge til mere specielle psykologiske undersøgelser, erstattes skemaet af psykologiske erklæringer, der bygger på karakterologiske undersøgelser, f.eks. Rorschach, interesseundersøgelser og rådgivende samtaler.
4. Den oprindelige organisationsform med selvstændige psykotekniske institutter må anses for mindre hensigtsmæssig, hvorfor direktoratet vil søge at knytte den psyko-

logiske bistand nærmere til den lokale erhvervsvejledning. Det ville føre for vidt at komme ind på en grundigere psykologisk vurdering af erfaringerne; man skal i øvrigt tillade sig at henvise til en yderst læsværdig artikel af Vernon i *Pedagogisk forskning* 1965, hefte 1 side 37 »Clinical and psychometric approaches to personality assessmen in vocational counseling».

5. Som svar på spørgsmål 5 oversände arbejdsdirektoratet bl.a. »retningslinjer vedrørende den offentlige erhvervsvejlednings virksomhed i henhold til erhvervsvejledningsloven af 3. maj 1961», där det bl. a. sägs.

Arbejdspsykologisk undersøgelse

Ifølge erhvervsvejledningslovens § 5 er der arbejdspsykologisk bistand til rådighed for erhvervsvejledningen, og erhvervsvejlederne har således mulighed for at henvise klienter til arbejdspsykologisk undersøgelse i tilfælde, hvor det skønnes nødvendigt for at videreføre erhvervsvejledningssagen.

Det understreges, at det alene er erhvervsvejlederen, som er afgørende for, om henvisning skal finde sted.

- a. Hvor der i en aktuel valgsituation ikke kan tilvejebringes tilstrækkelig sikkerhed med hensyn til, hvad pågældende interesserer sig for, kan der foretages undersøgelser, der hovedsagelig sigter på en klarlæggelse af interessemønstret.
- b. Endvidere kan der, hvor der er usikkerhed med hensyn til de evnermæssige forudsætninger, foretages undersøgelse, der hovedsagelig sigter på en klarlæggelse af evnemønstret. Der skal her peges på, at en sådan undersøgelse ofte kan være et nødvendigt supplement til skolens udtalelser og øvrige fremkomne oplysninger.
- c. Hvis klienten har adfærdsproblemer eller andre psykiske vanskeligheder, kan der blive tale om en mere karaktermæssig undersøgelse, der hovedsagelig sigter på en klarlæggelse af disse forhold med henblik på eventuel henvisning til specialbehandling.

Bistand til udvælgelse og ansættelse af personale

I mange tilfælde vil arbejdsgivere være interesseret i, at den offentlige erhvervsvejledning bistår ved personal-

¹ Icke här medtaget.

edvælgelse. Denne bistand kan erhvervsvejledningen yde, såfremt følgende forudsætninger opfyldes:

- a. Erhvervsvejlederen må have lejlighed til sammen med virksomheden at gennemgå de krav, der stilles til ansøgerne.
- b. Erhvervsvejlederen skal først og fremmest have ansøgerens tarv for øje, hvilket eventuelt vil kunne medføre, at klienten ikke søger ind i den pågældende virksomhed, hvis denne f. eks. ikke kan tilfredsstille den unges interesser og evner.
- c. Erhvervsvejlederen skal tilbyde ansøgere, der ikke antages, fortsat bistand til løsning af deres erhvervsmæssige problemer.
- d. Erhvervsvejlederen skønner selvstændigt over, om arbejdspsykologisk undersøgelse er påkrævet.
- e. Erhvervsvejlederens bedømmelse af ansøgerne afgives om muligt under en konference med personalemyndigheden i den pågældende virksomhed. Der bør gives en helhedsbedømmelse, der indeholder erhvervsvejlederens samlede konklusion, medens de indhentede erklæringer, udtalelser m. v. ikke bør gengives.
- f. Virksomheden foretager den endelige udvælgelse.

Finland

Ministeriet för kommunikationsväsendet och allmänna arbeten, yrkesvägledningsbyrå, Helsingfors.

1. I samband med yrkesvägledningen testas årligen i runt tal 50 000 personer eller största delen av yrkesvägledningens klienter. Avgjort största delen deltar i grupp-testningar, individualtestningar kommer ifråga huvudsakligen blott vid s. k. enskild yrkesvägledning. Vid yrkesvägledningen för invalider och partiellt arbetsföra spelar individualtestningen en central roll.
2. Urvalet av elever till de allmänna yrkes-skolorna har skett på basis av en inträdesprövning, vilken även omfattat psykologiska test. Vid vissa andra yrkesutbildningsanstalter såsom vid sjuksköterskeskolorna har valet av elever byggd på intervju och testningsförfarande.

Arbetsgivarna har, t. v. likväl blott i begränsad omfattning, antingen avlönat egna psykologer eller utnyttjat vissa institutioner och privata företag för att verk-

ställa psykologisk prövning i samband med personalrekryteringen.

3. Yrkesvägledningens lämplighetsprövningar anordnas inom ramen för den offentliga yrkesvägledningens fältorganisation, som underlyder ministeriet för kommunikationsväsendet och allmänna arbetena. Samtliga yrkesvägledare, vilkas antal f. n. närmar sig 100, är kvalificerade som psykologer. Yrkesvägledningsorganisationen betjänar även arbetsvärden och har då det gäller invalider och andra partiellt arbetsföra enligt lag rätt att efter prövning hänvisa vissa fall till särskilda av ministeriet förordnade institutioner, Institutet för arbetshygien och Invalidistiftelsen, för speciell undersökning och vägledning.

För elevurvalet till de allmänna yrkes-skolorna svarar handels- och industriministeriet (avdelningen för yrkesutbildning). Psykologisk urvalsprövning har för enskilda arbetsgivare utförts framför allt av Institutet för arbetshygien, Industrins arbetsledarinstitut och vissa enskilda företag såsom Psykososiologinen tutkimuslaitos Oy (Aktiebolaget psykosociologiska undersökningsanstalten). Psykologinen tutkimuslaitos Testor (Psykologiska undersökningsanstalten Testor) har koncentrerat sig på urval av elever till sjuksköterskeskolorna.

Organiserat samarbete mellan dessa institutioner förekommer icke, om man undantar den intima samverkan vid yrkesvägledningen av invalider och andra partiellt arbetsföra mellan den offentliga yrkesvägledningen å ena sidan och Institutet för arbetshygien samt Invalidistiftelsen å den andra.

4. Erfarenheterna av här avsedd arbetspsykologisk verksamhet är i stort sett goda att döma bl. a. av att efterfrågan på sådan service ständigt ökar. Den offentliga yrkesvägledningen möter ständigt nya krav på medverkan vid yrkesutbildningsanstalternas elevurval och arbetsgivarnas personalrekrytering, krav, som den på grund av otillräcklig personal i allmänhet inte kunnat tillmötesgå.
5. Den offentliga yrkesvägledningen söker närmast i arbetsbesparande syfte att i någon mån inskränka den psykologiska testningen till att omfatta enbart personer, som bedöms vara i behov av testning. Vissa försök i denna riktning har redan verkställts. Överföring av yrkesutbildningsanstalternas elevurval på den offentliga yrkesvägledningen har planerats och i viss

mån förberetts. Härtill hör vissa anordningar, som har till syfte att kombinera yrkesvägledningens lämplighetsprövningar med urvalet av elever. Personalbristen utgör en hämsko på en snabb verkställighet av sådana planer.

Norge

Arbetsdirektoratet, Oslo.

Arbetsdirektoratet inleder med att nämna, att »arbetspsykologiska kontorer» är organiserade som en del av den ordinarie arbetsförmedlingsverksamheten i Norge, men dessa är ännu otillräckligt utbyggda. I fortsättningen sägs:

Systemet innebär att yrkesrettleiing dels drives av yrkesrettleierne ved fylkesarbeidskontorer og arbeidskontorer (tilsammen 77 stillinger fordelt på 66 kontorer), og dels av psykologene ved de arbeidspsykologiske kontorene (14 stillinger fordelt på 6 kontorer). Mellom yrkesrettleierne og psykologene er det foretatt en arbeidsdeling som fremgår av vedlagte: »Föresegner for yrkesrettleiing og arbeidsformidling for ungdom ved den offentlige arbeidsformidling»¹.

Når det gjelder individuell yrkesrettleiing, er ordningen den at yrkesrettleierne henviser såkalte »vanskeligere kasus» til arbeidspsykologisk kontor.

Med »vanskeligere kasus» mener vi i første rekke klienter som har en feiltilpassning til arbeidslivet så innvevet i en generell feiltilpassning at yrkesvalgproblemen vanskelig kan dröftes isolert. Den mer behandlingsorienterte rådgivning som disse klienter kan ha behov for, innebærer ofte så vidt alvorlige inngrep i den enkelte klients strengt personlige forhold at vi har funnet grunn til å sikre størst mulig varsomhet. Vi har ikke her bare tenkt på rådgivning i mer avansert teknisk betydning, men også på det forhold at man ved bare å ta opp større tilpassningsproblemer og dröfte dem med klienten, ofte kan bidra til å konsentrere oppmerksomheten i unödig sterk grad om bestemte forhold som dermed kan få helt urimelige dimensjoner, og likeledes på den erfaring at man på denne måten lett skaper falske forestillinger hos klientene om å kunne hjelpe dem ut av deres vanskeligheter. For å söke å unngå dette, betjenes disse klienter av psykolog.

Yrkesrettleiere og attføringstjenestemenn henviser selvsagt også til de arbeidspsykologiske kontorene klienter som ikke behöver være vanskelige kasus i annen forstand enn at det av hensyn til den videre rettleiing er önskelig å få en psykologisk uttalelse om deres evner, anlegg etc. Fordi vi har få arbeidspsykologiske kontorer og samtlige enda har liten bemanning, er det nödvendig at yrkesrettleierne bare söker arbeidspsykologisk bistand av denne art i de mest nödvendige tilfeller.

Svaren på enkätfrågorna:

1. De arbeidspsykologiske kontorer i arbeidsformidlingen etableres etappevis i statlig regi. De to förste ble gjort statlige 1.5.65. Det siste (sjette) er enda ikke kommet i drift. Da den ovenfor skisserte arbeidsdeling har eksistert bare etter at arbeidsformidlingen ble statlig, er det dessverre ikke mulig å gi tall for frekvensen for psykologiske undersøkelser i samband med yrkesrettleiing.

Tidligere var de arbeidspsykologiske kontorene kommunalt eller fylkeskommunalt organisert. Disse kontorene — aldri mer enn 5 i antall — hadde normalt bare ett fylke som tjenestedistrikt. Store deler av landet hadde derfor ikke mulighet for å få arbeidspsykologisk bistand i forbindelse med yrkesvalg.

I de fylker der yrkesrettleierne hadde mulighet for å stötte seg til arbeidspsykologiske prøveresultater, var det svært stor variasjon med hensyn til hvor ofte dette ble gjort. Det antas at det normalt ble testet 15—70 % av de klienter som sökte individuell yrkesrettleiing (yrkesorienteringskasusene holdt utenfor).

Variasjonene hadde sammenheng med klientellets sammensetning, de arbeidspsykologiske kontorenes kapasitet, yrkesrettleiernes muligheter for å gi den enkelte inngående rettleiing, yrkesrettleiernes egen utdanning og deres generelle syn på önskeligheten av å anvende psykologiske prøver.

2. Etter statens overtakelse av de arbeidspsykologiske kontorer er det forelöpig bare mulig å ta utvalgsarbeid i den grad dette ikke går ut over kontorets hovedoppgave, nemlig yrkesrettleiing av vanskeligere kasus. Da kontorene var kommunale drev de et ganske utstrakt utvalgsarbeid for skoler og bedrifter (statistikken

¹ Ikke här medtaget.

skiller ikke mellom disse to kategorier), for eksempel ble det i 1963 av de da tre eksisterende kontorer testet 2 753 skole- og arbeidssøkere. Utvalgstesting for skoler gjaldt i første rekke yrkesskolene for håndverk og industri og sykepleieskolene.

3. Evne- og anleggstesting i forbindelse med yrkesvalg utføres i hovedsaken av de arbeidspsykologiske kontorene. Som ovenfor nevnt henvises klientene ordinært fra arbeidsformidlingens yrkesrettleiere og attføringstjenestemenn, men også fra barnevern, leger etc.

Utvalgsarbeid utføres i noen utstrekning av de arbeidspsykologiske kontorer, men også av Statens Teknologiske Institutt, Industriens Arbeidslederinstitutt og en del private konsulentfirmaer. Det er ikke i denne forbindelse etablert noe samarbeid mellom disse institusjoner, men en betingelse for utlån av testmaterieil som tilhører de arbeidspsykologiske kontorer, er at Arbeidsdirektoratet får del i de erfaringer man gjør med bruken av testene.

4. Arbeidspsykologiske kontorer har vært knyttet til arbeidsformidlingen siden 1932.

Erfaringene har understreket behovet for en utvidet arbeidspsykologisk service i offentlig regi. Dette tiltross for at utviklingen tidligere har vært hemmet av begrensede muligheter for forskningsmessig kontroll og utvikling av hjelpemidler, og av lite gunstige organisasjonsforhold (forskjellig administrativ og faglig ledelse).

Vi har enda alt for liten erfaring med den dåværende organisasjonsform til å kunne besvare spørsmålet om denne har gitt det ønskede utbytte.

5. Når det gjelder behovet for bistand med utvelgelse av elever til skoler, kan vi

nevne at også kompetansekomiteen for den 9-årige skolen i sin instilling ga uttrykk for at den anså det ønskelig å bruke psykologiske hjelpemidler i utvelgelsen av søkere til en rekke utdanninger, således til lærerskolene, arbeidsterapeututdannelsen, barnevernsakademiene, sosialskolene, sykepleieskolene, N.S.B.'s og postverkets etatskoler, ved kursene for maskinaspiranter og radiotelegrafister.

Parallellt med det økende behov for bistand til skolene vil man få et stort behov for psykologisk bistand til de elever som avvises fra opptaking ved skolene.

Arbeidsdirektoratet finner det like viktig å yte bistand til disse avviste søkere som til skolene og vil søke å utvide denne del av de arbeidspsykologiske kontorens arbeidsoppgaver.

Fra 1.1.1965 er det vedtatt opprettet i alt 6 arbeidspsykologiske kontorer mot tidligere 5. Arbeidsdirektoratet har anbefalt en trinnvis utbygging av kontorene med en betraktelig økning av personalet. Arbeidspsykologene er nå pålagt reiseplikt, og det er etablert en ordning med faste kontordager ute i distriktene, samtidig som det er kommet istand en reisehjelpsordning for klienter med lang vei til arbeidspsykologisk kontor/kontordagsted. Fra 1.1.65 er det også opprettet et sentralt arbeidspsykologisk forskningsinstitutt i Oslo. Det er forutsetningen at dette institutt skal ha et intimt samarbeid med Arbeidsdirektoratet og med de regionale arbeidspsykologiske kontorer, som bl. a. skal bistå ved innsamling av forskningsmateriale. Forskningsinstituttet skal ha utvikling av arbeidspsykologiske metoder og hjelpemidler som en av sine fremste arbeidsoppgaver.

1111
0000

2 APR 1987

- 5 APR 1967

NORDISK UDREDNINGSSERIE (NU) 1966

1. La Coopération internordique.

STATENS

OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1966

Systematisk förteckning

(Siffrorna inom klammer beteckna utredningarnas nummer i den kronologiska förteckningen)

Justitiedepartementet

Lagberedningen. 1. Utsökningsrätt IV. [7] 2. Utsökningsrätt V. [38]
Hyreslagstiftningssakkunniga. 1. Ny Hyreslagstiftning. [14] 2. Undersökning angående hyressplittningen. [15]
Arbetspromemorier i författningsfrågan. [17]
Decentralisering av naturalisationsärenden m. m. [20]
1963 års markvärdekommitté. 1. Markfrågan I. [23]
2. Markfrågan II. Bilagor. [24]
Atomansvarighet III. [29]
Vägfraktavtalet I. [36]

Utrikesdepartementet

Internationellt fredsforskningsinstitut i Sverige. [5]

Försvarsdepartementet

Tygförvaltningens centrala organisation. [11]
Strategi i väst och öst. [18]
Skeppsholmens framtida användning. [27]
Militärsjukvården. [35]

Socialdepartementet

Förenklad statsbidragsgivning till hälso- och sjukvården. [6]
Omsorger om psykiskt utvecklingshämjade. [9]
Läkemedelsförmånen. [28]
Kommunerna och ungdomen. [32]
De statliga undervisningssjukhusens organisation. [37]

Kommunikationsdepartementet

Friluftslivet i Sverige. Del III. Anläggningar för det rörliga friluftslivet m. m. [33]
Luftfartsverkets ekonomi och organisation. [34]

Finansdepartementet

1965 års långtidsutredning 1. Svensk ekonomi 1966—1970. [1] 2. Export och import 1966—1970. Bilaga 1. [2] 3. Tillgången på arbetskraft 1960—1980. Bilaga 2. [8] 4. Handelns arbetskrafts- och investeringsbehov fram till 1970. Bilaga 3. [10] 5. Utvecklingstendenser inom undervisning, hälso- och sjukvård samt socialvård 1966—1970. Bilaga 6. [13]
Ny myntserie. [4]
Ny folkbokföringsförordning m. m. [16]
Statliga betänkanden 1961—1965. [19]
Oljebranschen. [21]

Ecklesiastikdepartementet

Yrkesutbildningen. [3]
Arbetspsykologisk verksamhet. [40]

Jordbruksdepartementet

Renbetesmarkerna. [12]
Bostadsarrende m. m. [26]
1960 års jordbruksutredning. 1. Den framtida jordbrukspolitiken. A. [30] 2. Den framtida jordbrukspolitiken. B. [31]

Handelsdepartementet

Ellagstiftningsutredningen. 1. Lagstiftning mot radiostörningar. [22] 2. Lagstiftning om elektriska anläggningar. [39]
Sällskapsresor. [25]

- 5 APR 1967